

CEZALANDIRMANIN AMAÇLARI BAĞLAMINDA HAPİS CEZASI VE İSLAM CEZA HUKUKU YAPTIRIMLARI

*Imprisonment and Islamic Criminal Law Sanctions
in the Context of the Purposes of Punishment*

Arş. Gör. Ubeydullah TURAN*

ÖZET

Cezalandırmanın amaçları bağlamında çeşitli ceza teorileri ortaya konulmuştur. Mutlak ceza teorileri, cezayı başlı başına bir amaç olarak görmekteyken; nispi ceza teorileri, cezanın suçu önleme ile suçluyu ıslah etme amacına ve bu bağlamda faydacı yönüne odaklanmışlardır. Buna karşılık, karma teori ise, cezanın; kefaret, genel ve özel önleme ile ıslah amaçlarını bir arada bulundurduğunu ileri sürmüştür. Günümüzde temel cezalandırma yöntemi olan hapis cezasında, cezanın tüm amaçları mevcuttur. Bununla birlikte, cezanın amaçlarının gerçekleşebilmesi için, hapis cezalarının etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Cezalandırmanın amaçları bağlamında İslam ceza hukuku yaptırımları değerlendirilirken ise,

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Öğrencisi, e-posta: ubeydullahturan54@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3304-3782.

Makale Geliş Tarihi: 06.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 22.03.2025

⇒ **Atıf Şekli:** Ubeydullah Turan “Cezalandırmanın Amaçları Bağlamında Hapis Cezası ve İslam Ceza Hukuku Yaptırımları”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20/1 (2025): 601-678.

⇒ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

bu hukuk sisteminde yer alan farklı ceza türlerinin ayrı ayrı ele alınması gerekir. Zira, İslam hukukundaki ceza türlerini oluşturan had cezaları, kısas ve diyet cezaları ve ta'zîr cezaları açısından cezanın farklı amaçları ön plana çıkmaktadır. Had cezalarında, cezanın kefaret ve genel önleme amaçları ön plandadır. Şahsi haklara ilişkin olan kısas ve diyet cezalarında da bu amaçlar ön planda olup, özellikle ölüm cezası bakımından cezanın özel önleme ve ıslah amacının bulunduğu bahsedilemez. Buna karşılık, ta'zîr cezalarında ise, cezanın özel önleme ve ıslah amacı ön plandadır. Bununla birlikte, ta'zîr cezası olarak uygulanabilen farklı ceza türleri açısından cezanın farklı amaçları ön plana çıkabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cezalandırmanın Amaçları, Hapis Cezası, Had Cezaları, Kısas ve Diyet Cezaları, Ta'zîr Cezaları

ABSTRACT

In the context of the purposes of punishment, various theories of punishment have been put forward. While absolute theories of punishment see punishment as an end in itself, relative theories of punishment focus on the purpose of punishment to prevent crime and rehabilitate the offender, and in this context, on its utilitarian aspect. On the other hand, the mixed theory asserts that punishment combines the purposes of penance/retribution, general and specific/individual prevention and rehabilitation. All the purposes of punishment are present in imprisonment, which is the main punishment method today. However, in order to realise the purposes of the punishment, it is necessary to ensure that prison sentences are effectively applied. While evaluating the sanctions of Islamic criminal law in the context of the purposes of punishment, the different types of punishment in this legal system should be considered separately. This is because different purposes of punishment come to the forefront in terms of the types of punishments in Islamic law, namely hadd punishments, retaliation/qisas and blood money/diyah punishments, and ta'zîr punishments. In hadd punishments, the penance and general prevention purposes of the punishment are at the forefront. These purposes are also at the forefront as for the retaliation and blood money punishments, which are related to personal rights, and especially in terms of the death penalty, it cannot be said that the punishment has a specific prevention and rehabilitation purpose. On the other hand, in terms of the ta'zîr punishments, specific prevention and rehabilitation purposes of the punishment are at the forefront. However, different

types of penalties that can be applied as ta'zîr punishment may bring different purposes of punishment into the forefront.

Keywords: Purposes of Punishment, Imprisonment, Hadd Punishments, Retaliation and Blood Money Punishments, Ta'zîr Punishments

EXTENDED ABSTRACT

In the context of the purposes of punishment, various theories of punishment have been put forward in the historical process. While absolute theories of punishment, which do not expect any benefit from punishment, see punishment as an end in itself; relative theories of punishment, also called utilitarian theories, focus on the purpose of punishment to prevent crime and rehabilitate the offender, and in this context, on its utilitarian aspect. On the other hand, the mixed theory asserts that punishment combines the purposes of penance/retribution, general and specific/individual prevention and rehabilitation. All the purposes of punishment are present in imprisonment, which is the main punishment method today. Depriving a person of his/her liberty for a certain period of time will cause pain and suffering to this person and will constitute penance for the crime committed. In this context, with the imprisonment, the penance purpose of the punishment will be fulfilled. In addition, imposing a prison sentence proportionate to the injustice committed will fulfill the justice purpose of the punishment. Imprisonment will serve the general prevention purpose of the punishment by having a deterrent effect. Furthermore, imprisonment will also serve the specific prevention purpose of the punishment by ensuring the rehabilitation of the offender in such a way as to prevent the offender from reoffending. During the execution phase of the punishment, the rehabilitation purpose of the punishment will be fulfilled through practices aimed at reintegrating the offender into the society. However, in order to realise the purposes of the punishment, it is necessary to ensure that prison sentences are effectively applied and that a system is in place where it is not possible to escape punishment. While evaluating the sanctions of Islamic criminal law in the context of the purposes of punishment, the different types of punishment in this legal system should be considered separately. This is because different purposes of punishment come to the forefront in terms of the types of punishments in Islamic law, namely hadd punishments, retaliation/qisas and blood money/diyah punishments, and ta'zîr punishments. In hadd punishments, which are directly determined by the Qur'an and Sunnah, which are related to the rights of God and society, and for

which forgiveness and reconciliation are not possible, the penance and general prevention purposes of the punishment are at the forefront. Especially in cases of corporal punishments, such as the death penalty and amputation, which can be applied as hadd punishment, the purposes of penance and general prevention are essential. Nevertheless, there are also, to a lesser extent, specific prevention and rehabilitation purposes in hadd punishments. However, in the case of the death penalty, for example, the punishment does not have a specific prevention and rehabilitation purpose. The death penalty serves only the penance and general prevention purposes of the punishment. As for the retaliation and blood money punishments, which are related to personal rights, the penance and general prevention purposes of the punishment are at the forefront. Since the death penalty is prescribed as retaliation for the crime of intentional homicide, there is no specific prevention and rehabilitation purpose in the punishment of this crime. In terms of the crime of intentional injury, retaliation is also prescribed as punishment and the offender is punished in the same way as the crime he/she committed. Here, it can be said that especially the penance purpose of the punishment is at the forefront and that the general prevention purpose is also served. However, forgiveness and reconciliation are possible in terms of the retaliation and blood money punishments, which are related to the protection of personal rights, and in the case of forgiveness or reconciliation, no punishment will be imposed on the offender or only the blood money punishment will be applied. Therefore, in the case of forgiveness or reconciliation, the purposes of the punishment will not have been realised or will have been partially realised. However, in the case of forgiveness or reconciliation, the State may impose the ta'zîr punishment on the offender, and in such a case, the purposes of the punishment will be fulfilled by the imposition of the ta'zîr punishment. In terms of the ta'zîr punishments, which constitute the third type of punishment in Islamic criminal law, other than the hadd punishments and the retaliation and blood money punishments, specific prevention and rehabilitation purposes of the punishment are at the forefront. Ta'zîr punishments are mostly applied for the purpose of rehabilitation of the offender and reintegration of the offender into society. However, different types of penalties that can be applied as ta'zîr punishment may bring different purposes of punishment into the forefront. For example, in the case of death penalty, the penance and general prevention purposes of the punishment are at the forefront, whereas in the case of banishment penalty, the specific prevention and rehabilitation purposes are at the forefront. Therefore, in the case of ta'zîr pu-

nishments, the prominent purpose of the punishment may be different depending on the type of penalty applied.

GİRİŞ

Suç işleyen kişilerin cezalandırılmasında belirli amaçlar bulunmaktadır¹. Tarihsel süreçte cezalandırmanın amaçları konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve bu görüşler çerçevesinde bazı teoriler geliştirilmiş olup cezanın kefaret, önleme, ıslah gibi çeşitli amaçlarının bulunduğu bahsedilmiştir². Bu görüşlerden bazısı, cezanın kefaret ve adalet amaçlarının esas olduğunu ileri sürmüşken; bazısı ise, cezada genel ve özel önleme amacının ön planda olduğunu belirtmiştir³. Bunun yanında, cezanın ıslah amacının esas olduğu yönünde görüşler de ileri sürülmüştür⁴. Bununla birlikte, cezalandırmada tüm bu amaçların mevcut olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır.

- 1 Nuri Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza Vermenin Teleolojik Boyutu", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2 (2003): 21.
Cezalandırmanın amaçları, ceza kavramını meşrulaştırmaktadır. (Melike Belkıs Aydın, "Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11/1 (2020): 127.)
- 2 Mahmut Koca ve İlhan Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 572-574.; Murat Volkan Dülger, Ceza Hukuku Genel Hükümler (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 897.
- 3 "Cezalandırmanın amacını açıklayan teorilerden biri olan mutlak ceza teorisine göre, cezalandırmanın esasını adalet düşüncesi teşkil etmekte olup; ceza, failin işlediği suçün kefaretini oluşturmaktadır. Buna karşılık, nispi (yararlı) ceza teorisi, cezanın amacının suçün işlenmesinin önlenmesi olduğunu belirtmektedir. Buna göre, cezanın, başkalarını korkutarak onların suç işlemelerini önleme (genel önleme) ve suçluyu uslandırarak onun yeniden suç işlemesini önleme (özel önleme) amaçları bulunmaktadır." (Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 572-574.)
- 4 Faruk Erem, Ahmet Danışman ve Mehmet Emin Artuk, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997), 694.
"Modern cezalandırma sistemleri, cezanın ızdırap verici bir gösteri olmaktan çıkarak ıslah edici olması gerektiğini kabul etmekte olup; bu bağlamda, hükümlünün yeniden topluma kazandırılması, cezanın ıslah edici bir ceza olmasıyla mümkün olabilecektir. Günümüzde, kanun gerekçelerinde ve doktrinde cezanın diğer amaçlarından ziyade ıslah amacına vurgu yapılmakta olup; cezanın ıslah amacı temel amaç hâline getirilmiştir." (Hakan Karakehya, "Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 66/1 (2008): 97-98.)

dır⁵. Suçluları cezalandırmanın söz konusu amaçlardan bazılarına, hatta mümkünse tümüne hizmet etmesi, cezalandırmanın işlevsel hâle gelerek anlam kazanması açısından önemlidir. Bu bağlamda, ceza yaptırımlarının hangi türü uygulanır olursa olsun, cezalandırmadan beklenen amaçların gerçekleşmesi için çaba gösterilmesi gerekir. Günümüzde suçluların cezalandırılmasında çoğunlukla hapis cezası tercih edilmekte olup hapis cezasının cezalandırmanın amaçları bağlamında değerlendirilmesi ve bu doğrultuda bazı çıkarımlarda bulunulması önem taşımaktadır. İslam ceza hukukunda ise hapis cezasının yanında daha farklı cezalandırma yöntemlerinin olduğu ve bunların hapis cezasına göre çok daha sık uygulama alanı bulduğu ve temel cezalandırma yöntemleri olarak kabul edildiği görülmektedir. İslam ceza hukuku yaptırımlarının cezalandırmanın amaçları bağlamında değerlendirilmesi de önemli bir konuyu teşkil etmektedir.

Çalışmamızda öncelikle cezalandırmanın amaçları ele alınacak ve bu çerçevede ceza teorileri ayrı ayrı incelenecektir. Ardından, cezalandırmanın amaçları bağlamında hapis cezası değerlendirilecek, daha sonrasında ise cezalandırmanın amaçları bağlamında İslam ceza hukuku yaptırımları ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bu kapsamda öncelikle İslam ceza hukukunda cezalandırmanın amaçları genel olarak açıklanacaktır. Bunun ardından, İslam ceza hukukundaki ceza türleri olan had cezaları, kısas ve diyet cezaları ile ta'zîr cezaları, cezalandırmanın amaçları bakımından ayrı ayrı değerlendirilecektir.

I. CEZALANDIRMANIN AMAÇLARI

Toplumsal yaşamda huzuru ve güveni sağlamak amacıyla oluşturulan düzen, düzeni koruyucu kuralların ihlâl edilmesi neticesinde bozulursa, bu düzenin yeniden sağlanması için yaptırım uygulanması

⁵ Cezanın amacını kefarete ve adalet teorisi ile genel ve özel önleme teorisiyle birlikte açıklayan karma (bağdaştırıcı) teoriye göre; kefarete, adalet, genel önleme ve özel önleme yönleri bulunan ceza, hem geçmişe hem de geleceğe yönelik olup; bu bağlamda, bir yandan toplumu suçtan korurken diğer yandan suçlunun rehabilite edilmesini sağlamalı, aynı zamanda kefarete ve adalet amaçlarını yerine getirmelidir. (Dülger, Ceza Hukuku, 917.)

gerekir⁶. Bu bağlamda yaptırım, hukukun kendisine yüklediği yükümlülüklerle aykırı davranan kişinin haksızlık içeren bu davranışının gerekli kıldığı hukuki sonuçtur⁷. Toplum düzeni ile insanların maddi ve manevi menfaatlerinin korunması için, suç teşkil eden bir haksızlık gerçekleştiren kişilere yaptırım uygulanması ve bu doğrultuda suçluların cezalandırılması gerekir⁸. Ceza, suç teşkil eden fiilin karşılığı olarak failin çeşitli hak ve yararlarını etkileyen, devletin gösterdiği bir tepkidir⁹. Ceza, toplumsal kurallara uygun davranmamış olan bir kişiyi, toplumun kabul ettiği normlar çerçevesinde hareket eden bir kimse hâline getirmek amacıyla, söz konusu kişiye işlediği fiilin yanlış, kötü bir fiil olduğunu anlatmaya çalışırken; bunu, ilgili kişiyi bazı haklardan mahrum bırakarak gerçekleştirir¹⁰.

Cezalandırma, belirli amaçlar gözetilerek ve bu amaçları gerçekleştirecek esaslara uygun şekilde uygulanır¹¹. Bu bağlamda cezalar; gerek suçlular açısından, gerek toplum açısından belirli amaçlar taşımaktadır¹². Ceza kavramının sağlıklı bir şekilde ortaya konulabilmesi, cezanın uygulanmasıyla beklenen amacın ne olduğu ve etkin bir cezada bulunması gereken özelliklerin neler olduğu ile yakından irtibatlıdır¹³. Bu doğrultuda, cezanın belirlenmesinde ilk yol gösterici olan husus, cezanın amacı olmalıdır¹⁴.

⁶ Nur Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, içinde Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001), 370.

⁷ İzzet Özgenç, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 785.

⁸ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 21.

⁹ Ahmet Caner Yenidünya, “Ceza Kavramı, Cezanın Amacı, Nitelikleri ve Çeşitleri”, (Erişim Tarihi: 26.10.2024), <https://medium.com/@caneryenidunya/ceza-kavram%C4%B1-cezan%C4%B1n-amac%C4%B1-nitelikleri-ve-%C3%A7e%C5%9Fitleri-73806cbaa62f>.

Ceza, işlenen bir suç karşılığında devlet tarafından uygulanan yaptırımdır. (Centel, “Cezanın Amacı”, 337.)

¹⁰ Ahmet Vedat Dilberoğlu, “Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65/4 (2016): 1519.

Ceza, hukuken korunan bazı değerlerden suçlunun yararlanmasının azaltılması ya da engellenmesi suretiyle, onu birtakım yoksunluklarla karşı karşıya bırakır. (Dilberoğlu, “Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”, 1534.)

¹¹ Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 572.

¹² Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 21.

¹³ Yenidünya, “Ceza Kavramı”.

¹⁴ Centel, “Cezanın Amacı”, 358.

Cezayı farklı bakış açıları doğrultusunda farklı anlamlandırmak ve bu suretle cezanın amacını farklı şekillerde belirlemek mümkündür¹⁵. Nitekim cezanın amacının ne olduğu konusunda çeşitli görüşler mevcuttur¹⁶. Cezalandırmanın esasını ve amacını açıklamaya yönelik ileri sürülen çeşitli görüşler, ‘ceza teorileri’ olarak adlandırılmaktadır¹⁷. Cezalandırmanın amacı bakımından kabul edilen üç temel teori grubu bulunmaktadır: kefareti esas alan mutlak ceza teorileri, faydacılığı esas alan nispi ceza teorileri ve karma teoriler¹⁸.

Cezalandırmanın amaçları konusunda tarihi süreçte iki ana görüş mevcut olup (kefareti görüşü ve faydacı görüş); bu görüşlerden biri cezayı geçmişe yönelik olarak görürken, diğeri cezayı geleceğe yönelik olarak görür¹⁹. Kefareti teorileri cezanın kendisini bizatihi amaç olarak görürken, faydacı teoriler cezayı başka amaçlara hizmet eden bir araç olarak görürler²⁰. Çalışmamızın bu bölümünde, cezalandırmanın amaçlarına dair söz konusu iki ana görüşün dayandığı teoriler olan mutlak ceza teorileri ve nispi ceza teorileri ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu incelemenin ardından, üçüncü bir teori olarak ortaya çıkan karma teori ele alınacaktır.

A. Mutlak Ceza Teorileri

Cezanın uygulanmasını başlı başına amaç olarak gören teoriler, ‘mutlak ceza teorileri’ olarak adlandırılmaktadır²¹. Mutlak ceza teori-

Kanun koyucu, yaptırım sistemine ilişkin düzenlemeler yaparken, cezanın amaçlarını gözden uzak tutmamalı; hâkimler de somut olayda cezayı belirlerken mümkün olduğunca cezanın amaçlarına dikkat etmelidir. (Yenidünya, “Ceza Kavramı”.)

¹⁵ Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 572.

¹⁶ Centel, “Cezanın Amacı”, 337.

“Cezalandırmanın amacı, cezanın uygulanmaya başlandığı ilk dönemlerden günümüze kadar devlet idarecilerinin, filozofların, hukukçuların, sosyologların, psikologların, fikir adamlarının, ahlak bilimcilerin, kısaca tüm toplum bilimcilerin, hatta toplumun tamamının ilgisini çekmiştir. Sosyolog, psikolog, düşünür, ahlak bilimci gibi bilim adamlarının, cezanın amacına ulaşmasında hukukçulara desteklerinin olacağı muhakkaktır.” (Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 21-22.)

¹⁷ Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 572.

¹⁸ Sururi Aktaş, “Cezalandırmanın Amacı Üzerine”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13/1-2 (2009): 24.

¹⁹ Dilberoğlu, “Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”, 1524.

²⁰ Aktaş, “Cezalandırmanın Amacı”, 24.

²¹ Centel, “Cezanın Amacı”, 337.

leri kapsamında, kefaret ve adalet teorileri belirtilebilir²². Cezanın amacıyla ilgili olarak, kefaret ve adalet teorilerine göre, cezadan herhangi bir fayda veya netice beklenmemekte olup, cezanın meşruluğu doğrudan kendisinden kaynaklanmaktadır²³.

Mutlak ceza teorileri, esasen cezanın bir amacı olduğu anlayışından yola çıkmamakta ve cezanın uygulanmasının bizzat amaç olduğunu kabul etmekte olup bu teorilere göre, cezanın uygulanmasıyla birlikte, adalet yerini bulmuş ve intikam duyguları tatmin edilmiş olacaktır²⁴. Mutlak teorilerin en önemli savunucularından olan Kant'a göre, cezalandırmadan ne kadar fayda sağlanırsa sağlansın, bu fayda cezalandırmanın haklılaştırılması için kullanılmaz; cezalandırmanın başka hiçbir faydası olmasa bile, suçlu yine de cezalandırılmalıdır²⁵. Cezayı sadece geçmişle ilgili gören mutlak teoriler²⁶, cezayı ya geçmişteki suçun karşılığı için verilmiş bir kefaret ya da bozulan sosyal düzeni yeniden onaran bir çare olarak değerlendirirler²⁷. Mutlak ceza teorileri kapsamında yer alan 'kefaret teorisi' ve 'adalet teorisi' çalışmamızın bu bölümünde ayrı ayrı ele alınacaktır.

1. Kefaret Teorisi

Kefareti esas alan teoriye göre, cezalandırmanın kendisinden başka amacı olamaz; cezalandırmanın kendisi bizatihi amaçtır²⁸. Cezayı bir

²² Centel, "Cezanın Amacı", 337.

²³ Yenidünya, "Ceza Kavramı"; Dülger, Ceza Hukuku, 899.

²⁴ Centel, "Cezanın Amacı", 338.

²⁵ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 20.

"Mutlak teoriye göre, cezanın uygulanması kendi başına bir amaçtır ve bu bağlamda, cezanın uygulanması bakımından başka amaçlar aranması yersizdir. Dolayısıyla, cezalandırma ile sosyal bir fayda sağlanması amaçlanmamaktadır." (Veli Özer Özbek vd., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), 616.)

²⁶ Mutlak teorilere göre, ceza, geleceğe yönelik değil, geçmişe yöneliktir. (Dülger, Ceza Hukuku, 897.)

²⁷ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 17.

²⁸ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 15.

Cezayı bir kefaret ve başlı başına bir amaç olarak görenlerin başında Kant gelir. (Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 25.)

Kant'a göre, cezalandırma kanununun mutlak emri olup; ceza, her türlü yararçı görüşten bağımsız olarak, fail tarafından işlenen suç ve kötülüğün kefareti teşkil etmektedir. (Koca ve Üzülmüş, Türk Ceza Hukuku, 572-573.)

kefaret olarak gören teori, cezalandırmayı gelecekle ilgili değil, geçmişle ilgili bir işlem olarak değerlendirmektedir²⁹. Kefaret teorisine göre, kötülük yapan kimse bunun karşılığını görmelidir ve bu anlamda ceza, geçmişe yönelik olup failin kusuru ancak ceza uygulanmasıyla telafi edilebilir³⁰. Cezanın geçmişe yönelik olarak uygulandığını kabul eden bu görüşe göre; ceza, öç alma, yapılanın karşılığını ödetme amacını taşır³¹. Bununla birlikte, doktrinde Özgenç, kefarete kavramını, suç teşkil eden fiil karşısında faile ızdırap verilmesi, acı çektirilmesi şeklindeki genel olarak kullanılan anlamından farklı bir anlamda kullanmakta olup, azınlıkta kalan bu görüşe göre; ceza yaptırımı ile güdülen asıl amaç, suç teşkil eden haksızlığı gerçekleştiren kişinin, bu suçu işlemek dolayısıyla içinde bulunduğu kusurluluk durumundan ibra olmasını sağlamaktır³². Bunu teknik anlamda ceza olarak tanımlayan Özgenç; cezanın birincil amacının kefarete teşkil etmesi olduğunu ve kefaretin, kişinin işlediği suçtan dolayı kusurunun örtülmesi, kişinin resosyalize edilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir³³.

Cezanın amacı konusundaki en eski düşünce, cezanın kefarete olduğu görüşü olup; bu teorisinin esası, 'göze göz, dişe diş' anlayışıdır³⁴. Bu bağlamda, cezanın kusurla orantılı olması da kefarete düşüncesinin bir gereğidir³⁵.

Kefaretin, cezanın amacı değil, onun mahiyeti (özü) olduğunu savunan hukukçular da bulunmaktadır. (İlham Rahimov, Suç ve Ceza, çev. Tuğrul Veli (İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2014), 75.)

²⁹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 16.

³⁰ Centel, "Cezanın Amacı", 338.

Cezanın ödetme (kefarete) amacı bakımından ceza, geçmişe yöneliktir ve bu bağlamda, suçlu değil, işlenen suç esas alınmaktadır. (Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 616.)

³¹ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1524-1525.

Cezanın amacının öç alma olduğuna ilişkin yaklaşım, cezalandırma hakkını intikam içgüdüsünün tezahürü olarak gören anlayışa uygundur. (Rahimov, Suç ve Ceza, 73.)

³² Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 37-38.

³³ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 37-38.

³⁴ Centel, "Cezanın Amacı", 338.

Kant, kısas (lex talionis) düşüncesine yol açabilecek biçimde, "İnsan suç işlediği zaman aslında suçu kendisine karşı işlemiş olacaktır" demektedir. (Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 19.)

Kant, suçluya yönelik uygulanacak cezanın türü bakımından kısası öngörmüş olup; buna göre, suçlunun gerçekleştirdiği fiile aynı türüyle karşılık verilmesi gerekir. (Aydın, "Cezanın Amacı", 127.)

³⁵ Centel, "Cezanın Amacı", 347.

Kefaret, kötülük işleyen kimsenin ödemesi gereken bedel (karşılık) olarak ifade edilebilirken; bu bedel, işlenmiş olan fiilin dengelenmesini, telafisini, tazminini ve dolayısıyla ihlâl edilenin (kaybettirilenin) yeniden tesisini kapsar³⁶. Kefaret teorisine göre, cezanın amacı, failin verdiği zararı yahut topluma borcunu ödemesidir ve bu bağlamda, fail, acı çekerek işlediği fiilin karşılığını görmelidir³⁷. Bu teoriye göre, ceza sadece suçlunun acı çekmesi için verilir³⁸. Ceza, niteliği gereği, kişiye uğrattığı yoksunluk ölçüsünde acı ve ızdırap vermektedir³⁹. Suç işleyen kişinin acı çekmesi, aynı zamanda toplumun adalet duygusunun tatmin edilmesini sağlayacaktır⁴⁰.

Cezalandırmada kefareti esas alan yaklaşıma göre, ceza, suçlunun işlediği fiilin ortaya çıkardığı haksızlığı esas alır ve dolayısıyla ceza, suçun kefaretinin ödenmesini sağlayıp toplumdaki moral dengenin onarılmasına yönelik olmalıdır⁴¹. Kefaret, faile işlediği suçun ağırlığını hissettirmek ve cezasını ödetmek anlamına gelmekte olup; suç işlemekle topluma karşı borçlu hâle gelmiş olan suçlu, çektiği cezayla borcunu ödemiş olur⁴². Bu bağlamda kefareti, suçlunun cezasını çeke-

³⁶ Rahimov, Suç ve Ceza, 79-80.

³⁷ Pınar Bacaksız, "Cezalandırma ve Toplum Yeniden Kazandırma", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16/ Özel Sayı (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan) (2014): 4919.

Kant ve Hegel'in cezanın amaçlarına ilişkin mutlak teorisi, işlenen suç karşılığında bir ölç (kefareti), bir bedel ödetirilmesini içermektedir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 75.)

³⁸ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 15.

³⁹ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Bir görüşe göre, kefareti, cezanın amacı değil, cezanın bizzat içeriğini tanımlayan bir husustur. (Rahimov, Suç ve Ceza, 77.)

⁴⁰ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1519.

Mutlak teorilere göre, ceza, failin işlediği suçun kefareti teşkil etmekte olup, failin cezalandırılmasıyla birlikte adalet de yerine getirilmiş olacaktır. (Dülger, Ceza Hukuku, 897.)

Öç (kefareti), suçun işlenmesi sonucunda ortaya çıkan öfke, kızgınlık duygusuna dayanmakta olup, toplumdaki sosyal adalet duygusunu (kamu vicdanını) tatmin etmede kullanılan bir vasıta. (Rahimov, Suç ve Ceza, 77.)

"Bununla birlikte, kefareti düşüncesinin insanların temel duygusundan kaynaklandığı şeklindeki yorum, her suç bakımından geçerli bulunmayabilir. Örneğin, uyuşturucu madde içen bir gencin cezalandırılmasını toplum önemsemeyebilir, ondan intikam almak istemeyebilir." (Yenidünya, "Ceza Kavramı".)

⁴¹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 16.

⁴² Samire Hasanova, "İslam Ceza Hukukunda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi", Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3/1 (2017): 103.

rek yanlışından, günahından arınması, toplumla arasındaki hesabın kapatılması anlamını taşımaktadır⁴³.

2. Adalet Teorisi

Mutlak ceza teorilerinden bir diğeri olan adalet teorisine göre, ceza verilmesi bir amaca yönelik değildir; cezalandırma ile sadece adalet düşüncesinin gerçekleştirilmesi istenmekte olup, adaletin yerini bulması için ceza verilmesi gerekir⁴⁴. Kant, adalet teorisi çerçevesinde ölüm cezasını dahi meşru görmekte ve cinayet suçundan dolayı suçlu olduğuna karar verilen bir kişi hakkında ölüm cezasının uygulanmasının bütün insanların yok olmasından daha iyi olduğunu, zira, böyle bir durumda adaleti sağlayacak başka bir seçenek olmadığını, adalet ve haklılık düşüncesinin bunu gerektirdiğini, bu düşüncenin yok olması hâlinde ise dünyada artık insan hayatının bir değeri kalmayacağını ifade etmektedir⁴⁵.

Cezanın kefaret amacı doğrultusunda, failin kendi kendisiyle bir çatışmaya girmesi ve bunun sonucunda, onun insani ve sosyal yönünün, dokunulmazlık ve dürüstlüğü'nün tekrar sağlanması hedeflenmektedir. (Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 616.)

⁴³ Centel, "Cezanın Amacı", 338.

Doktrinde Gölcüklü, mutlak ceza teorileriyle ilgili yapılan eleştirilere katılmakla birlikte, cezada kefaret düşüncesinin suçluların ıslahında etkili bir unsur olduğunu, gerek bizzat suçlu üzerinde gerekse toplumun suçluya karşı olan davranışında terbiye edici bir fonksiyon gördüğünü ifade etmekte olup; yazara göre, "cezasını çekmek suretiyle suçunun yükünden kurtulduğuna inanan suçlunun ceza uygulamasına vereceği cevap, bu inanca sahip bulunmayanından farklı olacağı gibi; cezasını çekerek suç lekesinden temizlendiğine inanılan suçluya karşı toplumun bilahare takınacağı tavır da değişik olacaktır". (Feyyaz Gölcüklü, Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar) (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966), 13, Aktaran: Yenidünya, "Ceza Kavramı".)

⁴⁴ Centel, "Cezanın Amacı", 338.

Mutlak ceza teorisi, cezalandırmanın esasını adalet düşüncesine dayandırmakta olup; bu bağlamda adalet, suç teşkil eden fiilin bir ceza ile karşılanmasını gerektirmektedir. (Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 572.)

Kant'a göre, cezanın amacı, suçun işlenmesi sonucunda zarar gören adaletin yeniden tesis edilmesinin sağlanması olmalıdır. (Aydın, "Cezanın Amacı", 127.)

⁴⁵ Immanuel Kant, *The Philosophy of Law*, çev. W. Hastie, 1887, 196, Aktaran: Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 19.; Aydın, "Cezanın Amacı", 132.; Guus Duindam, "How Can Punishment be Justified? On Kant's Retributivism", (Erişim Tarihi: 24.12.2024), <https://open.library.okstate.edu/introphilosophy/chapter/how-can-punishment-be-justified-on-kants-retributivism/>.

Adalet teorisi, adalet düşüncesinin korunmasını ve bu bağlamda adaletin gerçekleştirilmesi için ceza uygulanmasını esas almaktadır; ancak, salt adaleti gerçekleştirmek için ceza veriliyor olması durumunda, her suçun yaptırma bağlanması gerekeceğini söylemek mümkündür⁴⁶. Buna karşılık, kovuşturma şartlarının gerçekleşmemesi, zamanaşımının dolması, hâkimin cezanın ertelenmesine karar vermesi gibi hâllerde veya suçta siyah sayılar denilen durumun söz konusu olması hâlinde, birtakım suçların cezasız kalması söz konusu olmakta, bu hâllerin çoğunda devlet, belirli şartlar altında cezanın uygulanmasından vazgeçmektedir⁴⁷. Dolayısıyla bu gibi hâllerde, adalet teorisinin cezalandırma bakımından ortaya koyduğu temel düşünceye aykırı uygulamalar söz konusu olmaktadır.

B. Nispi Ceza Teorileri

Cezanın amacı hakkında ileri sürülen görüşler doğrultusunda, aydınlanma çağında bağımsız bir önleme teorisi kurulmuş ve kefarete teorisi önemini kaybetmiştir⁴⁸. Önceleri ceza bir kefarete ve kötülüğe karşı muhakkak surette verilmesi gereken bir karşılık olarak değerlendirilirken; daha sonrasında ceza hukuku, cezanın genel ve özel önleme amaçlarının gerçekleştirilmesini ön plana almaya başlamıştır⁴⁹.

Mutlak teorilerin karşıtı olan nispi teorilere göre, ceza gelecek için verilir ve cezanın amacı suçü önlemektir⁵⁰. Bu bakımdan, nispi ceza teorilerinde faydacılık ön plana çıkmakta olup bu teoriler 'faydacı teoriler' olarak nitelendirilmektedir⁵¹. Faydacı teorisinin cezalandırma amacı gelecekle ilgili olup, önleme amacı geleceğe dönük bir işlev

⁴⁶ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

⁴⁷ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

⁴⁸ Centel, "Cezanın Amacı", 341.

⁴⁹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 10.

Batıda hukuk alanında belli bir merhale kat edildikten sonra hukukçular çoğunlukla, cezayı salt geleceğe yönelik kabul ederek, cezaların hukukiliğini faydasına bağlayan görüşü ön plana çıkarmaya başlamışlardır. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 22.)

⁵⁰ Centel, "Cezanın Amacı", 340.

Nispi (yararacı) ceza teorisine göre, cezanın amacı, gelecekte suç işlenmesinin önlenmesidir. (Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 573.)

⁵¹ Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 617.

görür⁵². Faydacı teoride, cezanın suç işlemeyi önleyerek toplumsal faydayı gerçekleştireceği savunulmaktadır⁵³. Nitekim, faydacı teorinin en önemli temsilcilerinden olan Bentham'ın faydacılığı açısından cezaların amacı, kötülükleri, yani suçları önlemektir⁵⁴.

Faydacı teoriler (nispi teoriler), cezayı, sonuçları açısından meşurlaştırmaya çalışmıştır⁵⁵. Faydacı teoriler açısından cezanın amaçları arasında, suçların işlenmesinin önlenmesi (genel ve özel önleme) ve suçluların ıslahı görülür⁵⁶. Çalışmamızın bu bölümünde, cezanın genel ve özel önleme amacı ile ıslah amacına değinilecektir.

1. Cezanın Genel Önleme Amacı

Cezanın genel önleme amacı, suç işleyenlerin nasıl cezalandırıldığı gösterilmek suretiyle, suç işlememiş kimseler üzerinde psikolojik etki yapılarak, onların suç işlemesinin önlenmesini ifade etmektedir⁵⁷. Cezanın genel önleme amacına göre ceza, cebir ve caydırma yoluyla suçun önlenmesi ve kamu düzeninin sağlanması için bir araçtır⁵⁸. Cezanın önemli işlevlerinden biri, başkalarını korkutarak, onların suç işlemesinin önüne geçmek, onları suçtan caydırmaktır⁵⁹. Caydırma, uygulanacak ceza ile suç işlemeyen diğer kişileri cezadan çekinerek

⁵² Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 2.

Cezanın önleme amacı bakımından ceza, geleceğe yöneliktir ve bu bağlamda, işlenen suç değil, suçlu esas alınmaktadır. (Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 617.)

Platon, kanunlar üzerine konuşmasında, cezanın artık işlenmiş bir suç adına değil, onun gelecekte tekrarlanmasının önlenmesi adına uygulandığını ifade etmektedir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 73.)

⁵³ İlhan Üzülmmez, "Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri (Ceza Hukukunda Okullar Mücadelesi)", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, V/1-4 (2001): 266-267.

⁵⁴ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 12.

Faydacı ceza felsefesinin en önemli temsilcileri olan Beccaria ve Bentham'ın, modern hukuk düşüncesi üzerinde etkileri büyük olmuştur. (Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 24-25.)

⁵⁵ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 2.

⁵⁶ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 24.

Klasik ceza hukuku doktrininde de, genel önleme ve özel önleme olmak üzere cezanın iki temel amacından söz edilmektedir. (Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4917.)

⁵⁷ Üzülmmez, "Ceza Sorumluluğunun Esası", 291.

⁵⁸ Rahimov, Suç ve Ceza, 94.

⁵⁹ Koca ve Üzülmmez, Türk Ceza Hukuku, 573-574.

bu tür bir davranışı gerçekleştirmekten uzaklaştırmayı amaçlar⁶⁰. Cezanın ibret verici ve korkutucu olma niteliği, caydırma (genel önleme) amacıyla işe yaramaktadır⁶¹. Dolayısıyla, cezanın başkaları açısından ibret teşkil etme özelliği, genel önleme amacının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır⁶². Bu bağlamda, ceza, bireyler üzerinde etki göstererek, onları suç işlemekten alıkoyma görevini yerine getirir ve böylece genel önlemeyi sağlar⁶³.

Toplum düzeninin korunması bakımından genel önleme sağlanmalıdır⁶⁴. Genel önleme teorisine göre, cezanın amacı korumadır, ancak koruma faile değil topluma yönelik olup, suç karşılığında ceza verileceğini bilmek ve suç işleyenlere ceza verildiğini görmek toplumu suçtan korur⁶⁵. Bu bakımdan, cezanın genel önleme amacının etkili olabilmesi için, bireylerin suç işlediklerinde yakalanıp yargılanacaklarına ve belirli bir cezaya maruz kalacaklarına inanmaları gerekir⁶⁶. Zira, potansiyel suçluları cezanın ağırlığından ziyade, yakalanma riskinin yüksekliği etkilemektedir⁶⁷. Faydacı teorisinin önemli temsilcilerinden olan Beccaria'ya göre, suçların etkili bir biçimde önlenmesi, cezaların sertliğine/şiddetine değil, kesinliğine bağlı olup; küçük bir cezanın kesinliği, kendisinden kaçma ümidi olan daha şiddetli bir cezanın korkusundan daha güçlü bir iz ve etki bırakır⁶⁸.

⁶⁰ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1525.

⁶¹ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1525.

⁶² Centel, "Cezanın Amacı", 347.

⁶³ Koca ve Üzülmöz, Türk Ceza Hukuku, 574.

⁶⁴ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Nitekim, cezanın genel çerçevedeki amacı, toplumsal yaşamı olanaklı kılmaktır. (Centel, "Cezanın Amacı", 370.)

⁶⁵ Centel, "Cezanın Amacı", 345.

⁶⁶ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Suçta ve cezada kanunilik prensibi, ceza adaletinin çabukluğu ve cezanın kesinliği, genel önlemeye hizmet etmektedir. (Yenidünya, "Ceza Kavramı".)

⁶⁷ Centel, "Cezanın Amacı", 371.

Suç işleme düşüncesinin oluşmasının hemen sonrasında, kişinin zihninde cezalandırılma kanaatinin oluşması, suç işleme arzusunu söndürebilmeye, kanuna aykırı fiili önlemeye muktedirdir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 89.)

⁶⁸ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 5.

İşlenen suçlar karşısında ceza verileceğini bilmek, toplumda güven duygusunu, hukuka bağlılığı ve hukuk bilincini güçlendirir⁶⁹. Bu bağlamda, genel önlemenin bir yönü, hukuk düzeninin varlığına ve nüfuzuna güveni devam ettirmesi ve güçlendirmesi olup; günümüzde genel önlemenin bu yönü, korkutma etkisinden daha önemli görülmektedir⁷⁰.

2. Cezanın Özel Önleme Amacı

Cezanın özel önleme amacına göre; uslandırma (özel önleme), uygulanacak ceza ile suç işleyen kişinin bir daha suç işlememesini sağlayarak onu ve toplumu korumayı amaçlar⁷¹. Cezanın özel önleme etkisiyle, suç işlemiş olan kişinin toplum açısından zararsız hâle getirilmesi, yeniden suç işlemesinin önlenmesi amaçlanır⁷². Cezaya mahkûm edilen kişi, elindeki hakları kaybettiği için işin doğası gereği acı çekmekte olup⁷³, bu sayede söz konusu kişi elindeki hakları bir daha kaybetmemek için suç fiillerini bir daha yapmamaya yönelir ve bu şekilde ceza, bastırma görevini icra eder⁷⁴. Bununla birlikte, Devlet, suçluları acı çektirme amacıyla cezalandırmazken; acı çektirme, ceza ile hedeflenen nihai amaç olan suçun önlenmesi amacına ulaşmada sadece bir araç olarak gereklidir⁷⁵.

Cezanın özel önleme amacının gerçekleştirilmesi için, cezanın türü ve oranı suçluyu bir daha suç işlemekten alıkoyacak şekilde belirlenmeli iken; bu bakımdan ceza, suçluya, işlediği suçun sonuçlarının çok acı verici olduğunu, bir daha suç işlemeyeceğini çünkü cezalandırılma riskini tekrar göze alamayacağını söyletecek kadar ciddi olmalı-

⁶⁹ Centel, "Cezanın Amacı", 356.

⁷⁰ Centel, "Cezanın Amacı", 345-346.

⁷¹ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1525.

⁷² Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 617.

⁷³ İzdırıp ve mahrumiyet çektirilmesini içermeyen bir ceza düşünülemez. (Rahimov, Suç ve Ceza, 82.)

⁷⁴ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1519.

⁷⁵ Rahimov, Suç ve Ceza, 82.

Ceza vasıtasıyla acı, ızdırıp çektirme, suç işlemekten caydırma ve suçu önleme bakımından gerekli bir özellik olsa da, bu durum, hiçbir şekilde cezanın ızdırıpçı bir amaca hizmet ettiği anlamına gelmemektedir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 82.)

dır⁷⁶. Bu bağlamda bir değerlendirmede bulunan Beccaria'ya göre; suçlar, toplumun güvenliği ve huzuru için ne kadar yıkıcı ise ve suçların işlenmesini teşvik edici unsurlar ne kadar güçlü ise, kanun koyucunun suçları önlemek için kullandığı araçlar da o kadar güçlü olmalıdır⁷⁷.

Cezanın bir amacı da suçlunun toplumdan çıkartılması, tasfiye edilmesi olabilecek olup, suçlu için uslandırıcı amacın gerçekleşmesinin imkânsız hâle geldiği kanaati oluştuğunda, toplumun korunması, cezanın başta gelen amacı hâline gelir ve bu durumda da suçlunun ya toplumdan çıkartılması ya da tamamıyla tasfiye edilmesi yoluna gidilir⁷⁸. Suçluyu tecrit ederek toplumu ondan koruma düşüncesi doğrultusunda, onu hapiste tutarak veya ölüm cezasına çarptırarak, onun daha fazla suç işleme kapasitesinin ortadan kaldırılabileceği kabul edilir⁷⁹. Bununla birlikte, modern ceza anlayışıyla birlikte, cezanın temel amacı suçlunun ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması yönünde geliştiğinden, tasfiye edici cezanın taraftarları azalmış ve birçok hukuk sisteminde bu nitelikteki cezalar yürürlükten kaldırılmıştır⁸⁰.

3. Cezanın Islah Amacı

Cezanın amaçlarından biri, suçluyu ıslah etmek ve topluma yeniden kazandırmaktır⁸¹. Cezanın 'ıslah edici fonksiyonu'/'rehabilitasyon amacı', mahkûm edilmiş suçlunun mesleki ya da eğitsel terbiye veya terapi yoluyla toplumdaki yapıcı yerini tekrar almasını hedefler⁸².

⁷⁶ George F. Cole ve Christopher E. Smith, *The American System Of Criminal Justice*, 1998, 406, Aktaran: Yenidünya, "Ceza Kavramı".

⁷⁷ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 6.

⁷⁸ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1526.

⁷⁹ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

⁸⁰ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1526.

⁸¹ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1530-1531.

İnsanilik (hümanizm) ilkesi, ceza hukukunda cezaya hükmedilirken ve hükmedilen bu cezalar infaz edilirken, hükümlünün durumunun gözetilmesini (bireyselleştirme) ve onun yeniden topluma kazandırılması amacıyla hareket edilmesini gerektiren ilkedir. (Koca ve Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku*, 55.)

Bu bakımdan, hümanist ceza hukuku anlayışına göre, cezanın temel amacı suçlunun ıslahı olmalıdır. (Erem, Danışman ve Artuk, *Ümanist Doktrin*, 733.)

⁸² Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Cezanın uslandırma (özel önleme) amacı bakımından önemli bir husus, cezanın müeyyide olarak kabulünden çok iyileştirme vasıtası olarak kabulü anlayışına gelinmesi olmuştur ve bu husus özellikle cezanın infazı aşamasında kendisini göstermektedir⁸³. Bu bağlamda, cezanın infazıyla, hükümlünün gelecekte sosyal sorumluluğa sahip bir birey olarak suçsuz bir yaşantı sürmeye yatkın hâle getirilmesi amaçlanmalıdır⁸⁴.

Failin ıslahı amacı, faili tekrar suç işlemekten korumaya yöneliktir⁸⁵. Bu bağlamda, cezanın, suçluyu ıslah ederek onun yeniden suç işlemesini önlemesi gerekir⁸⁶. Günümüz hukuk anlayışında, suçluyu topluma yeniden intibak edebilecek hâle getirmek ve böylece onu suçta tekerrüre düşmekten korumak, cezanın başta gelen amaçlarından biri olarak kabul edilmektedir⁸⁷.

Cezaları meşrulaştırmanın en modern yolu, rehabilitasyon idealidir⁸⁸. Bu bakımdan, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olan kişiler için dahi bir topluma yeniden kazandırma planına ihtiyaç var-

Cezanın uygulanmasının ardından suçlunun ıslah edilmemiş olarak topluma dönmesi, toplumu savunmasız bırakabilmektedir. (Mehmet Emin Artuk vd., Ceza Hukuku Genel Hükümler, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2024), 826-827.)

⁸³ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1525.

Faydacı görüş, cezanın eğitici olması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmış olup; buna göre, cezalar, salt suçluları cezalandırmayı değil, onları kötüye sevk eden düşüncelerden arındırarak yeniden sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırmayı amaçlamalıdır. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 22.)

İnsanlık kanunlarına göre kurulan bir ceza hukuku, vahşileşmediği için suçu önleyici olamadığı yönünde eleştirilere maruz kalabilirse de insanlık yolundan ayrılmaması sebebiyle takdiri hak etmektedir. (Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 34.)

⁸⁴ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 94.

⁸⁵ Centel, "Cezanın Amacı", 347.

⁸⁶ Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 689.

⁸⁷ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 32.

Günümüzde devletin cezalandırma hakkından ziyade ıslah etme hak ve görevi üzerinde durularak, cezanın ıslah edici yönü ön plana alınmalıdır. (Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 694.)

⁸⁸ Cole ve Smith, The American System, 409, Aktaran: Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Ceza, hükümlü birlikte kesilmiş, donmuş bir kavram olmayıp; mahkûmu ıslah edebilecek, hareketli bir kavramdır. (Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 734.)

dır⁸⁹. Suçlu ile toplum arasındaki bağları kuvvetlendirmek devletin görevi iken, bunun için hukuk devletinin 'ıslah edici devlet' niteliğini kazanması gerekmektedir⁹⁰.

Özel önleme amacını bir kenara bırakan ve devletin bireyi şekillendirmesinin mümkün olmadığını ifade eden klasik anlayış⁹¹, yirminci yüzyılda yerini, topluma yeniden kazandırmanın ve özel önlemenin ön plana çıktığı daha farklı bir anlayışa bırakmıştır⁹². Ceza hukukunda

⁸⁹ Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4931.

"Müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olan kişilerin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılmasına çalışılması, gereksiz bir çaba olarak değerlendirilemez. Zira, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş bir suçlunun dahi belirli bir süre sonra koşullu salıverilmeden yararlanarak topluma yeniden dönme imkânına sahip olması, suç siyaseti açısından bir zorunluluktur." (Artuk vd., Ceza Hukuku, 15.) Ne kadar ağır bir cezaya mahkûm edilmiş olursa olsun, hükümlünün koşullu salıverilmeden yararlanarak toplumsal hayata yeniden geri dönme ümitlerinin canlı tutulması gerekirken, aksi takdirde, suçlunun cezalandırılmasıyla güdülen amaca aykırı davranılmış olunacaktır. (Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 874.)

Bir daha gün yüzü görebileceğine dair ümidini tamamen yitirmiş olan bir hükümlü bakımından cezanın infazıyla güdülen amaçların gerçekleşmesini beklemek, salt hayalden başka bir şey olamaz. (İzzet Özgenç, "İnsan Öldürme ile İlgili Kur'an Hükümlerinin Günümüz Ceza Hukuku Düşüncesine Aktarılması", içinde Dr. Dr. h.c. Silvia Tellenbach'a Armağan, ed. Feridun Yenisey vd., (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 506.)

⁹⁰ Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 39.

Suçluların ıslah edilmesi, devletin görevlerinden biridir ve devletin ceza yoluyla suçluları ıslah etmesi, bir çeşit ahlâk tedavisi işlevi görmektedir. (Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 694.)

⁹¹ Kant ve Hegel, ıslah düşüncesiyle çoğunluğun azınlığa kendi yaşam biçimini empoze etmesini insan onurunun ihlâli olarak görmekte olup, Alman Anayasa Mahkemesi de bir kararında devletin bireyi ıslah etme görevinin bulunmadığını belirtmiştir. (Centel, "Cezanın Amacı", 342.)

⁹² Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4923.

"Cezaların yerine getirilmesinde, toplumun oç alma duygularını doyumayı ve ceza yaptırımlarının etkili bir ibret olması esasını benimseyen eski ceza hukuku anlayışı, toplumların uygarlık düzeyinin büyük ölçüde geliştiği ve insan haysiyetinin daha çok gözetildiği zamanımızda hemen hemen tüm olarak terkedilerek, yerine suç işleyenleri kişiliklerine uygun eğitim, öğretim ve çalıştırma yolları ile düzeltme ve kendilerini topluma tekrar yararlı bireyler haline getirme gibi, hem insanca hem de toplumsal ilke ve amaçlara dayanan yeni bir sistem, bütün batı ülkelerince öngörülmüş bulunmaktadır. Ceza evlerinden çıktıktan sonra pişman olmuş ve artık düzelmiş bulunan hükümlü kişilerin toplum içinde, yeniden suç işlemelerine engel olunması yönünden izlenmeleri ve hatta bir bakıma suçluluğa karşı korunmaları da bu yeni ve insan haysiyetine daha uygun düşen çağdaş yeri-

klasik ve pozitivist okulun ardından gelen ve insani bilimlerin gelişiminin de etkisiyle ortaya çıkan 'yeni sosyal savunma okulu', toplumun korunması uğruna suçlunun feda edilmemesini ve onun topluma kazandırılması için çaba gösterilmesini savunmuştur⁹³. Bu okul, suçluların ıslahı için tedavi yöntemini öngörmekte ve antisosyal suçlunun tedavi edilerek kanunlara uygun bir biçimde yaşamını sürdürmesinin sağlanacağını düşünmektedir⁹⁴. Bu bağlamda, yirminci yüzyıl boyunca suçun nedenleri ve suçlu kişilikleri üzerinde yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu, tedavi tekniklerinin bulunup geliştirilmesi amacıyla yöneliktir⁹⁵.

ne getirme sisteminin kapsamı içine girmektedir. Cezaların yerine getirilmesi konusunda yapılmış bulunan bütün bilimsel araştırma ve denemelerin ve bu arada sürekli bir şekilde gözlenen çeşitli uygulamaların verdiği sonuçlara göre, hükümlünün sadece dışardan ve doğrudan doğruya yapılacak etkilerle düzelmiş hâle getirilmesi her vakit mümkün olamamaktadır. Nitekim, bir yandan sıkı ve amansız bir disiplin ile sürekli bir ceza tehdidi ve öte yünden yumuşak bir hatırlatma ile telkinlerin etkisi, hükümlüleri tekrar iyi halli birer kişi yapmaya çoğu kez yetmemekte ve bu nedenle, onları tekrar doğal durumlarına çevirmek için, kendi istek, bilinç ve gereksinmelerini üstün tutacak bir yol izlenmesi zorunluğu doğmaktadır. Çağdaş ceza hukukunda ceza yaptırımlarının konulmasındaki esas amaca uygun olarak bu yaptırımların yerine getirilmesinde de temel ilke, ceza hükümlülerinin iç varlığına ve dünyasına girerek esasta onu düzeltmek, yeniden suç işlemesinin ve toplum için sürekli bir tehlike olmasının önüne bu yolla geçmek ve dolayısıyla topluma tekrar yararlı birey haline getirildikten sonra toplum içine serbest bırakılması gerektiğine göre, böyle bir düzeltme yoluna yönelmede, hükümlünün kendi istek ve bilinci ile duyacağı gereksinmenin ortaklığını sağlamak başarı için önde gelen koşulları oluşturmaktadır. Böyle bir başarılı sonuç ise, çağımızın bütün uygar ülkelerinde gittikçe artan bir ölçüde uygulanan (yerine getirmenin yumuşatılması, hükümlülerin ceza yaptırımlarının yerine getirilmesi süresince çeşitli yönlerden topluma yaklaştırılması ve tekrar kazandırılması) yolu ile elde edilebilir." (Anayasa Mahkemesi, 09.03.1971, E. 1970/42, K. 1971/30, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14021.pdf>, Erişim Tarihi: 30.10.2024, Resmi Gazete Tarih-Sayı: 23/11/1971-14021) Kanaatimizce, söz konusu AYM kararında "infaz" kavramı yerine "yerine getirme" kavramının kullanılması yerinde olmamıştır. Nitekim, kararda birçok yerde "infaz" yerine "yerine getirme" kavramı kullanılmışken, "infaz hukuku" denilmekten de kaçınılamamıştır. Kanaatimizce, doğru olan da budur. "İnfaz hukuku" yerine "yerine getirme hukuku" şeklinde bir kullanım, oldukça gereksiz bir dil saplantısının ürünü olacaktır.

⁹³ Üzülmüş, "Ceza Sorumluluğunun Esası", 287.

'Yeni sosyal savunma okulu' ceza hukuku alanında insanlı çözümler önermiştir. (Üzülmüş, "Ceza Sorumluluğunun Esası", 293.)

⁹⁴ Üzülmüş, "Ceza Sorumluluğunun Esası", 290.

⁹⁵ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

C. Karma Teori

Cezalandırmanın esasını ve amacını açıklayan diğer bir görüş, 'karma (eklektik/uzlaştırıcı/bağdaştırıcı) teori' olarak adlandırılmaktadır⁹⁶. Karma teori, cezanın amacının kefaretle genel ve özel önleme olduğunu kabul ederken; bu teoriye göre ceza, hem geçmişe hem de geleceğe yönelik olup toplumu suçtan korumayı hedefler⁹⁷. Karma teori, cezanın amacının ne sadece kefaretle ne de sadece önleme olduğunu savunmakta ve cezanın ödetme (kefaretle) ve önleme amacının bir arada olması gerektiğini belirtmektedir⁹⁸. Bu teori bakımından ceza, kefaretle teşkil etmesinin yanı sıra, genel ve özel önlemeyi de gerçekleştirmek ister ve böylece ceza hem geçmişe hem de geleceğe yönelik bir nitelik taşır⁹⁹.

Karma teori, ne kefaretle teorisinin ne de önleyici teorilerin tek başına cezanın içeriğini ve sınırını adil biçimde belirleyebileceği düşüncesine dayanmaktadır¹⁰⁰. Örneğin, salt özel önleme, belirsiz süreli cezayı gerekli kılar ve tehlikelilik hâli gibi belirsiz bir kavrama yer verirken; salt genel önleme ise, cezaların ağır olması sonucunu doğurur ve failin başkaları için cezalandırılması gibi bir çelişkiyi bünyesinde barındırır¹⁰¹. Karma görüşüne göre, insanlarda kendilerine yapılan kötülüğü ödetmek, ödeşmek doğal bir eğilim olup, bu nedenle kefaretle, cezanın amaçlarından biridir; bununla birlikte, cezadan geleceğe yönelik faydacı amaçlar da beklenirken, bunlar, caydırma (genel önleme), uslandırma (özel önleme), tasfiye ya da yok etmedir¹⁰².

"Rehabilitasyon kavramına göre, suçlular tedavi edilirler, yoksa işledikleri fiilin kefaretle ödemezler. Buna bağlı olarak da tedavi edildikleri zaman topluma geri dönebilirler ve tedavi edilmedikleri müddetçe de hapisten çıkamazlar." (Yenidünya, "Ceza Kavramı".)

Rehabilitasyon sistemi, belirsiz süreli hapis cezalarını gerektirmekte olup; bu durum, cezanın kusur ve fiilin ağırlığıyla orantılı olması kuralını bertaraf etmekte, adalet duygularını zedelemektedir. (Cole ve Smith, The American System, 409, Aktaran: Yenidünya, "Ceza Kavramı".)

⁹⁶ Koca ve Üzülmüş, Türk Ceza Hukuku, 574.

⁹⁷ Centel, "Cezanın Amacı", 347.

⁹⁸ Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4919.

⁹⁹ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

¹⁰⁰ Centel, "Cezanın Amacı", 348.

¹⁰¹ Centel, "Cezanın Amacı", 371.

¹⁰² Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1525.

Karma teoride, cezanın kefarete teşkil etme, genel ve özel önlemeyi sağlama özelliklerinden birisinin diğerlerine oranla daha fazla önem kazanması söz konusu olabilirken; özellikle cezanın amacının ne olduğunun yasal olarak belirlenmediği sistemlerde, ihtiyaca göre cezanın amaçlarından herhangi biri ön plana alınabilmektedir¹⁰³.

Cezanın amacını karma teori ile açıklamak yerinde olacaktır¹⁰⁴. Nitekim, Türk doktrininde de cezanın amacı konusunda genellikle karma teori benimsenmiştir¹⁰⁵.

Rawls'a göre, hâkimin yaptığı şeyin haklılaştırılması, kefareti esas alan görüş açısından; kanun koyucunun yaptığı şeyin haklılaştırılması ise, faydacı görüş açısından yapılmaktadır. (Leo Zaibert, Punishment and Retribution (Asghate Publishing, 2006), 13, Aktaran: Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 24.)

"Ancak, kanun koyucunun rolüne sadece faydacı görüş açısından bakmak uzlaştırıcılıkla bağdaşmazken, eğer uzlaştırıcı görüş doğrultusunda düşünülürse, kanun koyucunun eylemlerinin de hem kefarete hem de fayda açısından haklılaştırılması gerekir. Zira, kanun koyucu suç ve ceza politikasını oluştururken, her iki ölçütü de dikkate alması durumunda uzlaştırıcı bir yaklaşımı benimsemiş olacaktır." (Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 24.)

¹⁰³ Centel, "Cezanın Amacı", 347-348.

¹⁰⁴ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

¹⁰⁵ Centel, "Cezanın Amacı", 354.

Cezalandırmanın amaçları konusunda baskın görüş, cezanın ödetme (kefarete) ve önleme (genel ve özel önleme) amaçlarını bir araya getirmiş olan karma görüştür. (Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 615-616.)

Günümüzde, ceza hukuku teorisyenleri, mutlak ve nispi teorilerden etkilenerek karma bir teoriyle cezalandırmanın amacını açıklamaktadırlar. (Dülger, Ceza Hukuku, 897.)

Ceza, işlenen suçun kefareti olarak sadece geçmişe yönelik değil, genel ve özel önlemeyi sağlamak amacıyla geleceğe yönelik bir fonksiyon da görür. (Koca ve Üzülmez, Türk Ceza Hukuku, 572.)

Suç işleyen kişinin cezalandırılmasıyla; bu kişinin topluma kazandırılması, yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve kefarete amacının sağlanması amaçlanmaktadır. (Artuk vd., Ceza Hukuku, 829-830.)

"Türk doktrininde; Taner, Dönmezer/Erman, Yüce, Önder, Yarsuvat, ve İçel/Donay tarafından, cezanın amacının genel ve özel önleme olduğu vurgulanmakta, kısmen kefarete amacına da değinilmektedir. Buna karşılık, Erem/Danışman/Artuk, cezanın tek açıklamasının ıslahta toplandığını; Hafizoğulları, cezanın bizzat kendisinin ödetme, işlevinin ise önleme olduğunu; Sokullu-Akıncı ise cezanın amacının toplumsal bilincin devamının sağlanması olduğunu, genel ve özel önlemenin ise cezanın sonuçları olarak ortaya çıktığını belirtmektedir." (Centel, "Cezanın Amacı", 354-355.)

Cezayı başlı başına bir amaç ve sadece kefaret olarak görenler, cezanın geleceğe dönük fonksiyonlarını göz ardı etmektedirler¹⁰⁶. Özellikle cezanın genel ve özel önleme amaçlarının bir varsayım olması, cezanın bu amaçları içermesini engellemektedir¹⁰⁷.

Cezaların, hak edildiği için meşrulaştırılmayıp, hem suç işleyenler hem de suçtan zarar görenlerin yararları açısından meşrulaştırılmaya çalışılması yaklaşımı ise, hem geleneksel doğal hukuk düşüncesine hem de semavi (kitaba bağlı) dinlerin ahlak anlayışına aykırıdır¹⁰⁸. Zira, hem geleneksel doğal hukuk düşüncesinde hem de semavi dinlerin ahlak anlayışında, kötülük (şer) ve iyilik (hayır) sadece fayda açısından değerlendirilmez¹⁰⁹. Dolayısıyla, cezalandırmada faydacı düşünceler yanında, mutlak ceza teorisinin ilkelerinin de gözetilmesi gerekir¹¹⁰. Nitekim, cezanın suçluya acı ve ızdırap verme özelliği, cezadaki suçluyu toplumla uyumlu hâle getirme amacına ulaşmayı da destekleyici bir unsur olarak kabul edilebilir¹¹¹. Günümüzde her ne kadar cezanın niteliğindeki acı ve elem verme özelliği azalmış görünse de, toplumdaki adalet duygusu ve karşılığını gösterme/görme ihtiyacı insan yaratılışından gelen bir özellik olduğundan, suçluya verilen cezanın toplumca kabul edilmiş nedenlerinden biri olmaya devam etmektedir¹¹².

Cezanın ıslah, genel ve özel önleme, kefaret gibi amaçlarının gerçekleştirilmesi, ancak cezanın adil olmasıyla mümkün olabilir; dolay-

¹⁰⁶ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 17.

¹⁰⁷ Centel, "Cezanın Amacı", 371.

"Cezanın suçlunun ıslahını sağladığı, potansiyel suçluları suçtan caydırdığı düşüncesi bir varsayım olmaktan öteye gitmese bile, toplumsal yaşam adına cezadan vazgeçilmesi mümkün değildir. Suç işleyenlerin cezasız kalması durumunda suç işlemeyenlerin duyacağı huzursuzluk ve güvensizlik duygusunun yoğunluğunu düşünmek, ceza kurumundan neden vazgeçilemeyeceğini göstermektedir." (Centel, "Cezanın Amacı", 371.)

¹⁰⁸ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 14.

¹⁰⁹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 14.

¹¹⁰ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 22.

¹¹¹ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1535.

Bazı hukukçuların cezanın amacını kefaret olarak görmeleri, kefaretin ıslah edici ve pişmanlık uyandırıcı yönünün bulunduğu anlayışına dayanır. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 22.)

¹¹² Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1534-1535.

siyla adalet de cezanın amaçlarından biridir¹¹³. Sadece faydacı mülahazalarla cezalandırmaya yaklaşmak, adalet düşüncesini zedeleyen bir durum ortaya çıkarabilir¹¹⁴. Bununla birlikte, mutlak adaleti gerçekleştirmek mümkün olmayıp, cezalandırmada ister istemez toplumun yararı yönlendirici olmaktadır; dolayısıyla her fiil cezalandırılmazken, bu da cezanın amacının salt adalet olamayacağını göstermektedir¹¹⁵.

Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, cezanın amacı, ne sadece yapılan kötü davranışın kefaletini ödeterek adaleti gerçekleştirmek, ne sadece faili yeni suçlardan alıkoymak için ıslah etmek, ne de sadece potansiyel suçluları ürküterek suçtan caydırmak olup; cezanın amacı bunların tamamıdır¹¹⁶. Dolayısıyla, cezanın amacı konusunda ileri sürülen teorilerden her birine yöneltilen eleştirilerde haklılık payı bulunmakta olup; bu teoriler, savundukları görüş doğrultusunda tek yönlü olmakta, cezanın birden fazla amacı içerebileceği olgusunu göz ardı etmektedirler¹¹⁷. Bu nedenle teorilerden yalnızca birini benimsemek yerinde olmayacaktır¹¹⁸.

Cezalandırma felsefesinde, ilk önce adalet prensipleri esas alınmalı ve her kötülüğün bir karşılığının olması gerektiği düşüncesini esas alan kefaletçi düşüncelerden hareket edilmeli, daha sonrasında ise cezanın önleme ve ıslah gibi diğer faydacı işlevleri buna eklenmelidir¹¹⁹. Cezalandırmada salt fayda düşüncesi adalet açısından yetersiz olup, kefalet mülahazası önde tutulmalı ve faydacı amaçlar bunu takip

¹¹³ Centel, "Cezanın Amacı", 356.

¹¹⁴ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 22.

¹¹⁵ Centel, "Cezanın Amacı", 355.

¹¹⁶ Centel, "Cezanın Amacı", 370-371.

Kefalet, genel önleme ve özel önleme amaçları cezanın bünyesinde bulunmaktadır. (Centel, "Cezanın Amacı", 371.)

¹¹⁷ Centel, "Cezanın Amacı", 355.

¹¹⁸ Centel, "Cezanın Amacı", 355.

Nitekim, ceza kanunlarında her teorinin etkisini görmek mümkündür. (Üzülmez, "Ceza Sorumluluğunun Esası", 293.)

¹¹⁹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 25.

Esasen, uluslararası suç siyasetinde 1975'ten itibaren, yeniden sosyalleştirme düşüncesinden vazgeçilerek, kefalet teorisi ile genel önlemeye geri dönme eğilimi görülmektedir. (Centel, "Cezanın Amacı", 342.)

etmelidir¹²⁰. Nitekim günümüzdeki hukuk sistemleri, kefaret teorisi ile faydacı teorinin bir sentezi biçimindedir¹²¹. Günümüzde suçluların uygun ıslah ve rehabilitasyon araçlarıyla yeniden topluma kazandırılmaları, tekrar suç işlemelerinin engellenmesi, vazgeçilmez bir idealdir; ancak bu ideale ulaşılmaya çalışılırken, cezanın kefaret (ödetme) teşkil edici niteliğinden de vazgeçilemez¹²². Bu bakımdan, cezanın amacı konusunda karma teoriyi benimsemek uygun olup; cezanın, faili ıslah etmek, yeniden sosyalleştirmek amacı yanında, toplumu suçtan korumak ve potansiyel suçluları suç işlemekten caydırmak amacı da bulunmaktayken, ceza aynı zamanda kefaret amacını da içermektedir¹²³.

II. CEZALANDIRMANIN AMAÇLARI BAĞLAMINDA HAPİS CEZASI

Cezalar, işlenen suçun niteliğine ve ağırlığına göre, failin yaşam hakkına, hürriyetine, malvarlığına ve şerefine yönelik olabilir¹²⁴. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde cismani cezalar ağırlıkta iken, bu tür cezalandırmalarda giderek azalma görülmüş, iktisadi gelişmenin de etkisiyle maddi tazminat, diyet, hapis gibi müeyyideler devreye girmiştir¹²⁵. Cezalar, tarih boyunca toplumun yapısı, imkânları, yaptırımdan beklenen faydalar gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak ölüm, vücut organlarını kesme, dağlama, sürgün, toplum dışına çıkarma gibi farklı şekillerde tezahür etmiş olmakla birlikte, günümüz ceza hukukunda hürriyeti bağlayıcı cezalar ve adli para cezası olarak somutlaşmaktadır¹²⁶.

¹²⁰ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 22.

Bu yöntemin benimsenmesi durumunda, faydacı amaçlarla ne masum insanlar cezalandırılacak ne de orantısız cezalar verilecektir. (Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 22.)

¹²¹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 25.

¹²² Yenidünya, "Ceza Kavramı".

"Ceza, mahiyeti (özü) ve içeriği itibarıyla öç (kefaret) unsuruna sahip olup; bu unsur, cezanın içeriğinden çekilip çıkarılabilecek bir unsur değildir. Öç (kefaret), cezanın nesnel doğasında yatan bir olgudur." (Rahimov, Suç ve Ceza, 77.)

¹²³ Centel, "Cezanın Amacı", 356.

¹²⁴ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

¹²⁵ Ali Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 7. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 470.

¹²⁶ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Devletin cezalandırma yükümlülüğünün söz konusu olması için, işlenen hukuka aykırı fiile karşılık cezaya başvurulması için zorunluluk bulunması (cezaya muhtaçlık) gerekmekte olup; bu bağlamda, toplumsal düzeni korumak için cezanın son araç (son çare) olarak kullanılması gerekir¹²⁷. İşlenen fiil karşısında cezaya başvurulması, toplum düzeninin sağlanması açısından zorunlu, vazgeçilmez nitelikte ise, cezaya muhtaç bir fiil söz konusudur¹²⁸. Buna karşılık, bozulan toplum düzeni, cezadan başka araçlarla, örneğin idari ya da özel hukuka ilişkin yaptırımlarla yeniden tesis edilebilecekse cezaya başvurulmayacak olup; bu bağlamda, ceza ikincil niteliktedir¹²⁹. Bentham, oldukça liberal bir yaklaşımla, suç teşkil eden bir fiilden doğacak zararın tazminatla karşılanmaya elverişli olması durumunu, cezalandırmayı temelsiz kılacak nedenler arasında görmekte olup; bu yaklaşım, bazı suçları özel hukuk alanına çekme çabası olarak düşünülebilir¹³⁰. Bu doğrultuda, cezalandırmadaki amacın daha az bir maliyetle etkili bir şekilde sağlanabilmesi durumunda cezalandırmanın gereksiz olduğu kabul edilmektedir¹³¹. Bunun yanında, cezanın devlete mümkün olduğu kadar az yük getirmesi gerektiği, para cezalarının etkili olabileceği basit suçlarda ya da ekonomik suçlarda, daha masraflı olan hürriyeti bağlayıcı cezadan kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir¹³². Bu görüşlerin bir yansıması olarak, suçtan doğan zararın tazmininin, cezada indirim sağlaması veya cezalandırmayı tamamen or-

Günümüz ceza hukukuna göre, bireyin kişiliğini alçaltan nitelikte herhangi bir yaptırımın uygulanması meşru değildir. (Yenidünya, "Ceza Kavramı".)

Cezanın temel özelliği, kişiyi yoksunluğa maruz bırakmak olmakla birlikte; insan onuruyla bağdaşmayan, kişiye acı ve ızdırap çektirmeyi amaçlayan cezalar uygulanamaz. (Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 793.)

Suç politikasının temel ilkelerinden biri olan insanilik (hümanizm) ilkesinin gereği olarak, işlenen bir suç karşılığında insan onuruyla bağdaşmayan bir cezaya hükmedilemez. (Koca ve Üzülmüş, Türk Ceza Hukuku, 55.)

¹²⁷ Dilberoğlu, "Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", 1519.; Koca ve Üzülmüş, Türk Ceza Hukuku, 42.

¹²⁸ Dülger, Ceza Hukuku, 87.

¹²⁹ Centel, "Cezanın Amacı", 370.; Dülger, Ceza Hukuku, 86-87.

¹³⁰ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 11.

¹³¹ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 13.

Faydacılığın cezalandırma yaklaşımı, bir fayda-maliyet analizine dayanmaktadır. (Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 14.)

¹³² Yenidünya, "Ceza Kavramı".

tadan kaldırması durumlarına da modern hukuklarda sınırlı olarak rastlanabilmektedir¹³³. Bununla birlikte, günümüz hukuk sistemlerinde suçluların cezalandırılmasında çoğunlukla hapis cezasına başvurulduğu bilinmektedir. Bu noktada, hapis cezası uygulamasının cezalandırmanın amaçlarına ne derece hizmet ettiği hususunun üzerinde durulması gerekmektedir.

Bir suçluya ceza uygulanırken, amaca uygun olması gerektiğine mutlaka özen gösterilmelidir¹³⁴. Bu bağlamda, hapis cezasının cezalandırmanın amaçlarına uygun olması gerekmekte olup; cezanın kefalet, genel ve özel önleme, ıslah gibi amaçları bağlamında hapis cezası uygulaması değerlendirilmelidir.

Hapis cezası uygulamasının, esasen cezalandırmanın tüm amaçlarına hizmet ettiği söylenebilir. Hapis cezası uygulamasında, suçların önlenmesi ve bu bağlamda toplumun korunması önemli bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, suçluyu fiziksel olarak sınırlandıran herhangi bir yaptırımın amacı kısas, caydırıcılık veya rehabilitasyon dahi olsa, bu yaptırım kişi üzerinde doğal olarak alıkoyma etkisini doğuracak ve böylece toplum korunmuş olacaktır¹³⁵.

Hapis cezası ile, cezanın genel önleme amacı da sağlanmak istenmektedir. Hapis cezasının ortaya çıkardığı caydırıcı etkiyle, potansiyel suçluların suç işlemelerinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Beccaria, cezaların önleyicilik ve caydırıcılık bakımından etkili olmalarını, anlık ve şiddetli olmalarından daha çok uzun bir sürece yayılmış olmalarına bağlamaktadır¹³⁶. Bu bağlamda hapis cezası, cezanın

¹³³ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 11.

¹³⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 21.

¹³⁵ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

Ceza, toplumun savunma aracıdır. (Centel, "Cezanın Amacı", 370.)

¹³⁶ Aktaş, "Cezalandırmanın Amacı", 5.

"İnsanın ruhu üzerinde en büyük etkiyi cezanın ağırlığı değil süresi yapmakta, şiddetli fakat geçici eylemlerden ziyade hafif olup sürekli yinelenen izlenimler insanın duyarlılıklarını daha fazla etkilemektedir. Ölüm cezasının insanlar üzerinde bıraktığı etki ne kadar şiddetli olursa olsun kısa süre içerisinde kaybolmaya müsaittir, zira şiddetli tutku ve izlenimler insanları oldukça sarısa da etkileri uzun sürmeyecektir. Ölüm cezası ile amaçlanan, cezanın korkutuculuk ve caydırıcılık etkisini sağlamak olmasına rağmen, bu cezanın uygulanması sırasında hazır bulunanların birçoğu açısından ölüm cezası bir gösteri gibi algılanmakta, bazıları ise öfkeyle karışık bir acıma duygusu besle-

genel önleme amacının gerçekleştirilmesinde oldukça uygun bir cezalandırma yöntemi olarak değerlendirilebilir. Zira, bu cezalandırma yöntemiyle, özellikle uzun süreli hapis cezası uygulamalarıyla, cezanın uzun bir sürece yayılması sağlanabilecek ve bu şekilde cezanın caydırıcılığının üst seviyeye çıkartılması mümkün olabilecektir. Buna karşılık, cezaların ağırlaştırılması, daha uzun süreli hapis cezalarının öngörülmesi yaklaşımının, suçların artmasını önleyici etkisinin bulunmadığı da ifade edilmektedir¹³⁷. Bu bakımdan, hapis cezası uygulaması ve özellikle hapis cezasının süresinin uzun tutulmasının, cezanın genel önleme amacının gerçekleştirilmesi bakımından olumlu bir etkisinin olmayacağı değerlendirmesinde bulunulması söz konusu olabilir. Ancak, her ne olursa olsun, hapis cezasının, cezanın genel önleme amacına az ya da çok hizmet ettiğini söylemek mümkün olup; özellikle uzun süreli hapis cezalarının caydırıcılığı sağlamada etkili olduğu söylenebilir¹³⁸. Bununla birlikte, genel önleme amacının sağlanmasında önemli olan, cezaların uygulanır olması, çeşitli müesseseler vasıtasıyla cezadan kurtulmanın mümkün olmamasıdır. Bu bağlamda, bir cezayı etkili kılan, ağırlığı veya çok acı vermesi değil, uygulanacağı kaçınılmaz olduğunun bilinmesidir¹³⁹. İşlenen suç karşılığında uygulanması kesin olan bir hapis cezasının, genel önleme etkisinin olmayacağı söylenemez¹⁴⁰.

mektedir. Oysaki ılımlı ve sürekli cezaların ortaya çıkardığı egemen duygu, cezadan amaçlandığı gibi korkudur. Ölüm cezasının yerine geçen müebbet hapis cezası, suçtan caydırmak için yeterli güce ve ağırlığa sahiptir. Müebbet hapis cezası, bu cezanın yol açtığı bütün mutsuz anlar bir araya getirildiğinde ölüm cezasından daha ağır bir ceza olarak dahi düşünülebilir.” (Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, çev. Sami Selçuk (Ankara: İmge Kitabevi, 2016), 137-140.)

¹³⁷ Centel, “Cezanın Amacı”, 354.

¹³⁸ Bununla birlikte, cezaların caydırıcı etkilerini araştıran bir çalışmanın, değişik türdeki yaptırımların potansiyel suçlular üzerindeki etkilerini incelemesi gerekmektedir. (Yenidünya, “Ceza Kavramı”.)

Bu bakımdan, hapis cezasının diğer yaptırım türleriyle karşılaştırıldığında cezanın genel önleme amacına ne derece hizmet ettiğinin belirlenmesi, ayrıntılı bir karşılaştırmalı çalışmanın yapılmasını gerektirmektedir.

¹³⁹ Beccaria, Suçlar ve Cezalar, 181.

Günümüzde, cezalandırmanın etkinliği, cezanın ağırlığından değil, cezanın kaçınılmaz olmasından beklenmektedir. (Karakehya, “Modern Cezalandırma”, 98.)

¹⁴⁰ Suçları önleyen faktör, cezaların ağır olması değil, kaçınılmaz olması olup; hafif fakat kaçınılmaz bir cezanın korkutucu etkisi, kurtulma imkânı olan çok daha ağır ve acımasız bir cezadan daha fazladır. (Beccaria, Suçlar ve Cezalar, 129.)

Kişiyi özgürlüğünden alıkoymaya yönelik cezaların esas olarak geleceğe yönelik olduğu söylenebilecektir; zira, kefaret, bireyin zararlı eylemine odaklanırken, tecrit, suçlunun gelecekte işleyeceği muhtemel suçları göz önüne alır¹⁴¹. Bu bağlamda, hapis cezası uygulamasında cezanın genel ve özel önleme amaçlarının ön plana çıktığı söylenebilirken, bu durum, hapis cezasında kefaret amacının bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Hapis cezası, failin işlediği suç fiiline karşılık olarak uygulanır ve cezanın kefaret amacının gerçekleştirilmesine hizmet eder. Nitekim, işlenen suç ne kadar ağır olursa karşılığında o derece ağır hapis cezası öngörülmesi, hapis cezasında kefaret ve adalet amacının bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, kanaatimizce, işlenen her suçun kefareti hapis cezası vasıtasıyla karşılanamayacak olup, belirli suçlar bakımından kefaret amacının tam olarak gerçekleştirilmesi için daha farklı yaptırım türlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Örneğin, kasten öldürme suçu bakımından, işlenen fiilin kefaretinin hapis cezası ile tam olarak karşılanamayacağını ve faile ne kadar ağır bir hapis cezası verilirse verilsin, adaletin tam olarak yerine getirilmiş olamayacağını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, işlenen kasten öldürme suçu sonucunda hayatını kaybeden mağdurun yakınlarının, adil bir ceza ve işlediği fiilin kefareti olarak failin öldürülmesini talep etmeleri durumunda, mağdurun yakınlarının bu talebinin yerine getirilmesini sağlayacak bir yaptırım türünün, yani ölüm cezasının hukuk sistemine dahil edilmesiyle, söz konusu suçun cezalandırılmasında kefaret amacının tam olarak yerine getirilmiş olacağı söylenebilecektir. Bu bakımdan hapis cezası bazı durumlarda kefaret amacını tam olarak gerçekleştirme bakımından uygun olmamakla birlikte, suçluların çoğunun cezalandırılması bağlamında hapis cezasının cezanın kefaret amacına hizmet eden bir yaptırım türü olduğu söylenebilecektir.

Özellikle alt ve üst sınırlı cezalar, cezadan beklenen amacı gerçekleştirmeye ve suçlu için en uygun cezanın belirlenmesine olanak sağlamaya elverişlidir¹⁴². Bu bakımdan hapis cezası, geniş bir yelpaze

¹⁴¹ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

¹⁴² Centel, "Cezanın Amacı", 358.

"Aynı suçu işleyenler için değişmez, standart cezaların öngörülmesi, suçun işleniş biçimi ile koşullarını, suçlunun kişiliğini, onu suça iten etkenleri göz önüne alma olanağı vermeyeceğinden, hâkimi sadece maddede yazılı cezayı bildiren bir ko-

içerisinde hafif sayılabilecek cezadan oldukça ağır sayılabilecek cezaya kadar çok çeşitli ağırlıkta cezaların uygulanmasına imkân vermesi dolayısıyla, cezalandırmanın amaçlarını gerçekleştirmek bakımından uygun bir yaptırım türü olarak değerlendirilebilecektir.

Hapis cezası uygulamasının, cezanın ıslah amacı açısından da değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirmeye geçmeden önce, hapis cezasını temel yaptırım türü olarak belirleyen Türk ceza hukukunda, cezanın amaçları bağlamında nasıl bir durumun mevcut olduğu incelenecek ve bu kapsamda, hapis cezasının cezanın ıslah amacı ile ilişkisi belirlenmeye çalışılacaktır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesi "Ceza Kanununun amacı" başlığını taşımaktadır¹⁴³. Söz konusu düzenleme şu şekildedir: "*Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.*" Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesinde 'suç işlenmesini önlemek' amacına yer verilerek, genel ve özel önlemeye işaret edilmiştir¹⁴⁴. Dolayısıyla TCK, kanunun amacına ilişkin düzenlemede 'suç işlenmesini önlemek' ibaresini kullanmak suretiyle, cezanın genel ve özel önleme amacından bahsetmiş durumdadır.

Türk ceza hukukunda, belirli durumlarda çeşitli hukuki kurumların uygulanması suretiyle fiilen ceza çektirilmese bile kanunlarda öngörülen soyut cezalar ağır olup; bu durum, kanun koyucunun cezanın genel önleme amacını ön plana aldığı göstermektedir¹⁴⁵. Kanun

numa sokarak cezanın bireyselleştirilmesini zorlaştırır. Bununla birlikte, alt ve üst sınırlı cezalarda cezanın miktarının saptanmasının hiçbir ölçüt getirilmeden tamamen hâkimin takdirine bırakılması ise, takdirin genişliğine paralel olarak hataları çoğaltacağı gibi, kişisel takdirler sonucu aynı suça çok farklı cezalar verilmesine de neden olabilir." (Centel, "Cezanın Amacı", 358.)

¹⁴³ Türk Ceza Kanunu'nun birinci maddesinde ceza kanununun amacından söz edilmiştir; ancak, ceza hukukunda, ceza kanununun amacından ziyade, cezanın/cezalandırmanın amacının ne olduğu değerlendirme konusu olmaktadır. (Özbek vd., Türk Ceza Hukuku, 43.)

¹⁴⁴ Yenidünya, "Ceza Kavramı".

¹⁴⁵ Centel, "Cezanın Amacı", 353.

koyucu, soyut cezalarda genel önleme amacını, somut cezanın infazı sırasında ise özel önleme amacını ön plana almıştır¹⁴⁶.

Türk Ceza Kanunu'nun amacıyla ilgili olarak birinci maddede “Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir.” şeklindeki hükümde amaçlar içinde cezanın bir ödetme, bir kefarete teşkil ettiği veya ıslah edici amacının olduğu yer almamış olsa bile TCK ile ceza hukukuna ilişkin diğer kanunlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, cezanın bu amaçlarının da bulunduğunu söylemek gerekir¹⁴⁷.

Cezanın yeniden sosyalleştirmeye, yani ıslah amacını gerçekleştirmeye elverişliliği kuşkulu olup özellikle özgürlüğü bağlayıcı cezalarda salt cezanın verilmesiyle yeniden sosyalleştirme gerçekleştirilmiş olmazken, bu husus bakımından suçlunun nasıl cezalandırıldığı önemlidir¹⁴⁸. Cezalandırma ile, kişinin işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyarak yeniden topluma kazandırılması amaçlandığından, bu amacın gerçekleştirilmesi için hükümlünün insan onuruyla bağdaşır muamelelere tabi tutulması gerekmektedir¹⁴⁹. Bu bağlamda, cezaların infazı, insan onuruna uygun şekilde gerçekleştirilmelidir¹⁵⁰. Hükümlünün topluma yeniden kazandırılması bakımından, düşman ceza hu-

¹⁴⁶ Centel, “Cezanın Amacı”, 354.

Bununla birlikte, çeşitli nedenlerle cezanın genel ve özel önleme amaçlarına ulaşamamakta olduğunu da belirtmek gerekir. (Centel, “Cezanın Amacı”, 354.)

¹⁴⁷ Aktaş, “Cezalandırmanın Amacı”, 1.

¹⁴⁸ Centel, “Cezanın Amacı”, 344.

“Bir görüşe göre, ıslah, cezanın amacı olamazken, yegâne amaç olan suçun önlenmesi hedefine ulaşmada sadece bir araç olabilir. Zira, cezanın içeriğinde ıslahı sağlamaya yönelik eğitime unsurları bulunmamaktadır. ıslah; suçlunun, onu topluma yararlı bir birey hâline getirecek bir uyanışa erişmesi, ahlâkî ilkelere bağlılığının güçlenmesi, kötü alışkanlıklarına son vermesi, emeğe ve intizama alıştırılması olarak değerlendirilecek olursa, bunun cezalandırma yoluyla sağlanması pek mümkün değildir. Zira, ceza bir zorlama olduğundan, zorla ıslah etmek ve eğitmek imkânsızdır.” (Rahimov, Suç ve Ceza, 83-84.)

Cezanın suçluyu ıslah ettiği, yeniden sosyalleştirdiği sadece bir varsayımdan ibarettir. (Centel, “Cezanın Amacı”, 355.)

¹⁴⁹ Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 794.

¹⁵⁰ Koca ve Üzülmüş, Türk Ceza Hukuku, 55.

kuku¹⁵¹ çerçevesinde yapılacak, insan onuruna aykırı uygulamalar, faydadan çok zarar getirecek olup; infaz sistemi, travmatize olmuş bireyler ortaya çıkarmamalıdır¹⁵². Nitekim, hükümlüler kötü muameleye maruz kaldıkça aralarındaki dayanışma artar ve bu durum, dışarıyla bağlantının zayıflamasını ve hükümlünün kendisini tamamen infaz kurumundaki hayata adapte etmesini beraberinde getirir¹⁵³. Bu bakımdan, günümüzde infaz hukukunda cezanın ıslah amacı ön plana alınarak, suçluyu yeniden sosyalleştirmeye, kendine güvenini kazandırmaya elverişli programlar uygulanmaktadır¹⁵⁴.

Çağdaş infaz hukukunda, cezanın infazında sadece ıslah ve yeniden sosyalleştirme amaçlanırken, çağdaş infaz sistemlerinde uygulanması öngörülen eğitim, meslek edindirme ve çalıştırma programları bu amaca yöneliktir¹⁵⁵. Cezaevlerinde hükümlü sayısının fazla ol-

151 "Düşman ceza hukuku, suç failinin devlet tarafından vatandaş olarak değil, tehlike kaynağı teşkil eden bir düşman olarak algılanmasını ve faile bu doğrultuda muamelede bulunulmasını ifade etmektedir. Düşman ceza hukukuna göre, fail düşman ise, hukuk devleti ilkelerinden yararlanamaz ve düşman ceza hukukunun araçlarıyla etkisiz hâle getirilip tasfiye edilir." (Henning Rosenau, "Jakobs'un Düşman Ceza Hukuku Kavramı Hukukun Düşmanı", çev. Erhan Temel, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 57/4 (2008): 395, 401.)

Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında hükümlülere yönelik tedbirlerin sıklaştırılması gibi yöntemlerle tecride yakın uygulamalara gidilmesi, düşman ceza hukuku çerçevesindeki uygulamaların önemli bir örneği olarak belirtilebilecek olup; bu tür uygulamalar, hükümlülerin ıslahı ve topluma yeniden kazandırılmaları amacının gerçekleştirilmesi açısından uygun değildir. (Dülger, Ceza Hukuku, 998.)

152 Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4935.

Devlet, cezalandırma hakkını, ceza tedbirine başvurmada meşruluk sınırını aşmayacak şekilde kullanmalıdır. (Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 695.)

"Bir kimse, işlemiş olduğu suç fiili dolayısıyla kınanmaya layık görüldüğü için cezalandırılmakta olup, gerçekleştirdiği haksızlıktan dolayı cezalandırılırken o kimsenin kişiliğine duyulan hürmet, saygınlık ihlâl edilmemelidir. Cezanın belirlenmesinde ve uygulanmasında uyulması gereken bu sınır, cezalandırma ile güdülen kamusal faydanın da sınırını oluşturmaktadır." (Özgenç, Türk Ceza Hukuku, 786-787.)

153 Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4939.

Kötü muamele gören mahkûm daha da radikalleşmekte ve cezaevileşmektedir. (Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4939.)

154 Centel, "Cezanın Amacı", 356.

Cezaların infazı insanileştirilerek, suçludaki insan kurtarılmalıdır. (Erem, Danışman ve Artuk, Ümanist Doktrin, 697.)

155 Centel, "Cezanın Amacı", 371.

ması ve bunun yanında cezaevlerinin yetersiz ve uzman personelin az olması ise cezanın ıslah amacına ulaşılmasını zorlaştırmaktadır¹⁵⁶. Ülkemizde de hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasına ilişkin faaliyetlerin çok iyi yürütüldüğü söylenemezken, özellikle cezaevlerinin son derece kalabalık oluşu hükümlülere birebir tanıyarak onların ihtiyaçlarına uygun bir çalışma yapılmasını zorlaştırmakta, bu kalabalık ciddi bir mekan sorununu da beraberinde getirmekte; ayrıca bu tür faaliyetler tamamen infaz kurumu yöneticilerinin kişisel çabaları ile yürümekte, bu konuda ülke çapında bir standart bulunmamakta; infaz kurumlarında meslek edindirme faaliyeti olarak yürütülen faaliyetler de büyük oranda el becerisi öğretimi ile sınırlı kalmaktadır¹⁵⁷.

Cezanın ıslah amacına hizmet edilebilmesi açısından; angarya hâline getirilmemek kaydıyla, cezaevlerinde çalışma istisna olmaktan çıkarılarak kural hâline getirilmeli ve böylece hükümlülerin bütün günü boş geçirmelerinin getireceği sakıncaların önüne geçilmelidir¹⁵⁸. Hükümlülerin çalışması, onların ıslah edilmeleri ve yeniden sosyalleştirilmeleri bakımından oldukça önemli olup, cezanın infazı sürecinde günlerini verimli bir şekilde geçirmelerine yardımcı olur¹⁵⁹. Ayrıca bu şekilde, hükümlü-

Suç politikasının temel ilkelerinden biri olan hümanizm ilkesi, suç failine uygulanacak yaptırımların ve bunların infaz biçiminin hükümlüyü sosyalleştirme ve yeniden topluma kazandırma amacı taşımasını ifade eder. (Artuk vd., Ceza Hukuku, 12.)

Islah hedefi daha ziyade, cezanın infazının bir amacı olarak ve asıl hedef olan suçun önlenmesi bakımından bir araç olarak değerlendirilebilir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 84.)

¹⁵⁶ Centel, "Cezanın Amacı", 354.

¹⁵⁷ Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4929.

4959 sayılı Topluma Kazandırma Kanunu'nun 5. maddesinde, kanundan yararlananların topluma yeniden kazandırılması için gerekli tedbirlerin alınacağından söz edilse de bu konuda somut bir düzenleme yer almamaktadır. (Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4921.)

"Yalnızca bazı infaz kurumlarında, hükümlülere meslek edindirmek için düzenlenen kurslar ve onların boş vakitlerini geçirmeleri için imkân tanınan kısıtlı spor faaliyetleri, bir yere kapatılmış olan insanların ıslah edilmeleri için son derece yetersiz kalmakta olup, bunların dışında ıslaha yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalar ise fiilen yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda, uygulama bakımından hükümlülerin ıslah edilmesi amacına yönelik faaliyetlerin oldukça az olduğu ve ıslah amacının retorik bir söylem olmaktan öteye geçemediği söylenebilecektir." (Karakehya, "Modern Cezalandırma", 99-100.)

¹⁵⁸ Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4940.

¹⁵⁹ Timur Demirbaş, "Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları", içinde Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001), 405.

nün cezasını tamamlayıp infaz kurumundan ayrılmasının ardından, faydalı bir birey olarak topluma uyum sağlaması da kolaylaştırılmış olacaktır¹⁶⁰. Bununla birlikte, denetimli serbestlik kapsamında hükmedilecek yükümlülüğün de topluma yeniden kazandırmada faydalı olması sağlanabilir¹⁶¹. Ayrıca, hükümlülerin cezanın infazı aşamasında eğitim ve iyileştirme faaliyetlerine etkin katılımları, kurum düzenine karşı olumlu tutumları gibi hususlar dikkate alınarak teşvik esaslı ödüllerden yararlandırılmaları (örneğin, haftalık ziyaret süresinin uzatılması, televizyon bulundurma imkânı verilmesi), hükümlülerin infaz süresini iyi hâlli geçirmelerine katkı sağlarken, cezalandırmanın ıslah amacının yerine getirilmesinde oldukça önemlidir¹⁶².

Cezanın uygulanmasıyla suçlunun ıslah olup olmadığını ve bu bağlamda infaz sisteminin başarılı olup olmadığını tespit etmekte kullanılabilecek tek sayısal veri, tekerrür istatistikleridir; zira, hükümlülerin salıverildikten sonra yeniden suça bulaşmamaları, bir anlamda infaz sisteminin başarılı olduğunu ve kişinin topluma uyum sağladığını gösterir¹⁶³. Bu bakımdan, özellikle tekerrür istatistikleri dikkatli bir şekilde ele alınarak infaz sisteminin başarısı veya başarısızlığı ortaya konulmalı, bu istatistiklerin ortaya çıkardığı veriler çerçevesinde sistemin eksik yönleri belirlenerek cezanın ıslah amacının gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmalar ve düzenlemeler yapılmalıdır.

¹⁶⁰ Hükümlünün infaz kurumundan ayrılmasının ardından faydalı bir birey olarak topluma uyum sağlamasını kolaylaştıran hususlardan biri, hükümlülere infaz sırasında iş arama izni verilmesi olup (5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun m. 96, İnfaz Yönetmeliği m. 116); bu izin, henüz cezanın infazı tamamlanmamışken hükümlüye iş bulma olanağı sağlanmak suretiyle onun olağan yaşantısına döndüğünde uyum sorunuyla karşılaşmamasını temin etmeyi amaçlar. (Dülger, Ceza Hukuku, 994.)

¹⁶¹ Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4931.

Tehlikeli suçluların daha zor ıslah olacağı, hatta bazen ıslah olmayacakları düşünülmekte olduğundan, bu kişiler koşullu salıverilmeden daha geç yararlanırlar ve mutlaka haklarında denetimli serbestlik tedbirine hükmedilir. (Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4933.)

¹⁶² Dülger, Ceza Hukuku, 995-996.

¹⁶³ Bacaksız, "Topluma Yeniden Kazandırma", 4936.

III. CEZALANDIRMANIN AMAÇLARI BAĞLAMINDA İSLAM CEZA HUKUKU YAPTIRIMLARI

İslam hukuku bağlamında ceza, sözlükte isim olarak “bir şeyin bedeli ve karşılığı”, fiil olarak da “iyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek” anlamına gelir¹⁶⁴. Kur’an’ın çeşitli ayetlerinde de ceza ibaresi, “karşılık” anlamında; iyilik veya kötülüğün karşılığı olarak, iyi veya kötü yönde çabanın karşılığı anlamında kullanılmıştır¹⁶⁵. Bu bağlamda, “haksızlık karşılığında uygulanan yaptırım” anlamına da gelen ceza ibaresi, münhasıran ceza hukuku yaptırımını değil, genel olarak bir haksızlık karşısında uygulanan bütün yaptırımları ve dolayısıyla tazminatı da kapsayacak şekilde, geniş bir anlam içeriğine sahiptir¹⁶⁶. Dolayısıyla, İslam ceza hukukuna göre ceza, dünyada hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddi ve manevi yaptırımı ifade etmektedir¹⁶⁷.

İslam ceza hukukunun klasik yapısı; Kur’an, Sünnet ve İslam hukukçularının içtihatları şeklinde hiyerarşik üç merhaleden oluşmuştur¹⁶⁸. İslam dininin ana kaynakları olan Kur’an ve Sünnet, İslam ceza hukukunun da asli kaynakları olup¹⁶⁹, bu alandaki temel prensipleri ve amaçları belirler¹⁷⁰. ‘Ceza’ kelimesi, türevleriyle birlikte Kur’an-ı Kerim’de yüzü aşkın ayette geçmektedir¹⁷¹.

¹⁶⁴ Adil Bebek, “Ceza”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 7. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 469.

¹⁶⁵ Özgenc, “İnsan Öldürme”, 505.

¹⁶⁶ Özgenc, “İnsan Öldürme”, 505.

¹⁶⁷ Bebek, “Ceza”, 469.

“Ceza kavramı Kur’an’da sadece haksızlık oluşturan fiiller karşılığında uygulanan yaptırımı ifade etmek için kullanılmış değildir. Çeşitli ayetlerde, hukuka uygun olan bir fiil dolayısıyla failin ödüllendirilmesi anlamında da ceza kavramına yer verilmiştir.” (Özgenc, “İnsan Öldürme”, 505.)

¹⁶⁸ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 472.

¹⁶⁹ “İslam hukukunun ilk ve temel kaynağı Kur’an’dır. İslam hukukunun ikinci kaynağı olan Sünnet ise, Kur’an’da belirlenen temel ilkelerin uygulamaya geçirilmesi ve Kur’an hükümlerinin açıklanması hususunda önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında Sünnet, değişen şartlar dikkate alındığında Kur’an hükümlerinin nasıl yorumlanacağı ve bir hüküm koyarken esas alınacak hususlar konusunda müçtehitlere yol göstermektedir.” (Fatma Arslan, “İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler”, Genç Atebe Dergisi, 3 (2022): 9.)

¹⁷⁰ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 472.

¹⁷¹ Bebek, “Ceza”, 469.

İslam hukukuna göre, bir suçun işlenmesi, sadece Allah'a karşı itasızlık değil, aynı zamanda topluma karşı bir saldırı ve haksızlıktır¹⁷². Bu bakımdan, İslam dini, suçun işlenmesinin en aza ineceği bir hayat ve toplum tarzı kurmaya, kötülüğün işlenmesini ve aleniyet kazanmasını önlemeye özellikle önem verir¹⁷³. İslam'ın getirdiği dinî ve ahlaki sistem, işlenen suçun cezalandırılmasından ziyade, o suçu işlemeyi kolaylaştıran sebepleri ortadan kaldırmayı amaçlar¹⁷⁴. Nitekim, iyiliği hâkim kılma ve kötülüğü önleme (emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker) ilkesi bunu gerektirmektedir¹⁷⁵. İslam hukukunda şer'î cezaların, iman ve ahlak esaslarından ve Medine İslam toplumunun teşekkülünden sonra vazedilmiş olması da göstermektedir ki; İslam'da cezalandırma bizzat bir amaç değil, İslam'ın gayelerinin gerçekleşmesini ve korunmasını sağlayan ve son çare olarak başvuru bir araçtır¹⁷⁶.

A. İslam Ceza Hukukunda Cezalandırmanın Amaçları

İslam ceza siyasetinde cezayı tayin eden esas olarak İlahi irade ve peygamberi olduğundan, cezadaki asıl amacı kesin bir şekilde belir-

¹⁷² Ahmet Yaşar, "İslâm Ceza Hukukunun Hedef ve İlkeleri Açısından İdamı Gerektiren Suçlar", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9 (1995): 283.

"İslam hukukuna göre suç, esasen insanın kendisine yaptığı bir zulüm (haksızlık) ve Allah'a karşı işlediği bir günahdır. Kur'an, insanlara ve dolayısıyla da Allah'a karşı suç işlemeye yönelik derin bir nefret oluşturmayı hedefler." (Rahimov, Suç ve Ceza, 71-72.)

¹⁷³ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

İslam âlimleri, İslam hukukundaki hükümlerin insanları ahlâken kemale ulaştırmak için konulduğu hususunda hemfikirdirler. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.)

¹⁷⁴ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

İslâm fıkıhçıları, İslâm'da her bir toplumsal davranış kuralının insana ahlâkî değerler ve sorumluluk duygusu aşılama yönelik olduğunu kabul ederler ve bu nedenle, insanı, bir suçu işledikten sonra değil, henüz suç gerçekleşmeden önce düzeltmek (islah etmek) gerekir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 73.)

¹⁷⁵ Mehmet Boynukalın, "Suç", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 37. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 454.

¹⁷⁶ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

İslam hukukunda cezalandırma bir amaç değil, İslam'ın hedeflediği amaçları gerçekleştirme ve koruma bakımından bir araçtır. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 91.)

İslam hukukunda cezalandırma asıl amaç değil, zaruri olarak başvuru bir çaredir ve bu nedenle cezalar, ancak zaruret ölçüsünde belirlenmiştir. (Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.)

lemek oldukça zordur; ancak bazı ayet ve hadislerden hareketle belirli çıkarımlar yapılması mümkündür¹⁷⁷. İslam hukukunda, işlenen her suç için, ihlâl ettiği hak ve menfaatin cinsine göre belirlenmiş çeşitli dünyevi cezalar bulunmaktadır¹⁷⁸. Kur'an ve Sünnet tarafından belirlenen cezalar, İslam'ın muhafazasını esas aldığı beş temel değer olan akıl, din, can, ırz ve malın korunmasını, insanların genel ve özel yararını bir denge içinde gözetmeyi hedefler¹⁷⁹.

İslam ceza hukukunun temel gayesi, toplum düzenini korumaktır¹⁸⁰. Cezaların toplum düzenini sağlamak için verildiği hususunda İslam hukukçuları görüş birliği içerisinde¹⁸¹. İslam hukukunda cezalar; bireylerin ıslahı, toplumun ve toplum düzeninin korunması için konulmuştur¹⁸². Cezalar, kamu düzeninin doğal bir gereği olduğundan, İslam ülkesinde yaşayan, bu ülkenin vatandaşı olan veya olmayan gayrimüslimlere de (zimmî¹⁸³ veya müste'men¹⁸⁴) aynı şekilde uygulanır¹⁸⁵.

¹⁷⁷ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 283.

¹⁷⁸ Bebek, "Ceza", 470.

¹⁷⁹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

İslam hukukunda tüm cezalar ve her türlü çeşidi ile hükümler, maslahat prensibine göre konulmuştur. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 93.)

¹⁸⁰ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 109.

¹⁸¹ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 283.

¹⁸² Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 92.

¹⁸³ "Zimmî kavramı, İslâm devletiyle yaptıkları zimmet antlaşmasına dayanarak İslâm ülkesinde vatandaş olarak yaşayan kişileri ifade etmektedir. İslâm hukuk geleneğinde inanç esasına dayalı olarak müslüman-gayri müslim ayrımı benimsenmiş olup, İslâm devletiyle olan siyasî ve hukukî bağlarına göre 'zimmî', 'müste'men', 'muâhid' ve 'harbî' şeklinde dört kategoride değerlendirilen gayri müslimler içerisinde zimmî, İslâm devletinin tebaası olması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır." (Ahmet Yaman, "Zimmî (Fıkıh)", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 44. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 434.)

¹⁸⁴ "Müste'men kavramı, İslâm ülkesine eman alıp giren yabancı gayri müslim kişileri ifade etmektedir. Zimmîler İslam ülkesinde vatandaş statüsünde iken, Müste'menler yabancı statüsündedir. Müste'menler, eman akdi gereği İslâm ülkesinde inanç ve ibadet hürriyeti ile can ve mal güvenliğine sahip olup, İslâm ülkesinde kaldıkları sürece insanca yaşamak için gerekli olan bütün kamu haklarından ve özel haklardan faydalanırlar." (Ahmet Özel, "Müste'men", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 32. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 140-141.)

¹⁸⁵ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

İslâm hukukuna göre cezanın temel amaçlarından biri, erdemi ve haysiyeti hâkim kılmaktır¹⁸⁶. Cezalar, birey ve toplumu hedef alan mafsedetlerin (kötülüklerin, zararların) giderilmesi, bu anlamda fert ve toplumun onurunun korunması amacıyla meşru kılınmıştır¹⁸⁷. İslam ceza hukukunda şefkat ve merhamet ön planda olup cezalandırmada amaç, insanlara zulmetmek ya da onlardan intikam almak değildir¹⁸⁸. İslam ceza hukukunda “fail-suç-toplum üçlüsü” her zaman göz önünde bulundurulduğu için, suç işleyenlere ceza vermek, ne onları sahip oldukları insanî değerlerden uzaklaştırma ne de onlara zulmetme amacı taşır¹⁸⁹.

İslam hukukunda cezalar, İslam’ın kötülüğü önleyip iyiliği hâkim kılma ilke ve gayretinin bir parçasıdır¹⁹⁰. İslam hukukçuları, cezalarda; sosyal faydanın varlığı, kamu yararını temin, toplumu oluşturan fertleri doğru olana yönlendirme, hatalı davranış ve yanlışlardan uzaklaştırma amacının bulunduğu hususunda ittifak etmişlerdir¹⁹¹.

İşlenen suçun cezasız kalmaması, İslam ceza hukukunun ana gayelerinden ve ilkelerinden biri olup; bu bakımdan, cezanın önemli amaçlarından birisi kefarettir¹⁹². İslam hukukunda suça karşılık veri-

“Hanefiler’e göre, cezalar devletin hâkimiyetiyle yakından ilgili olduğu için, bir Müslüman veya zimmî düşman ülkesinde işlediği suçlar sebebiyle cezalandırılmaz; zira, cezalandırmada aslolan, suçun devletin egemenlik alanında işlenmesidir. Hukukçuların çoğunluğuna göre ise, düşman ülkesinde suç işleyen Müslüman veya zimmî ülkeye dönünce cezalandırılır.” (Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 475.)

¹⁸⁶ Rahimov, Suç ve Ceza, 72.

¹⁸⁷ Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 109.

¹⁸⁸ Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 283.

¹⁸⁹ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 24.

İslam hukukunda cezalandırma ile; başkalarının kötü duruma düşmesine sevinmek, hesaplaşmak, intikam almak gibi bir amaç; acı vermek, toplumu baskı altında, gerginlik içinde tutmak veya vücudun bir parçasını keserek, taşıyarak, öldürerek suçluya eziyet ve işkence etmek gibi şeytani ihtiraslar güdülmemektedir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 72.)

¹⁹⁰ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 472.

İyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama (cihad), kişiye her koşulda yüklenen bir yükümlülük olup; bu bağlamda cihad, herkese karşı bir görevdir. (Özgenç, “İnsan Öldürme”, 504.)

Cezanın uygulanması, Allah’ın bir emri olması dolayısıyla, aynı zamanda kulluğun gereği ve vaciplerindedir. (Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 103.)

¹⁹¹ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 25-26.

¹⁹² Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 103.

len ceza, mutlak adaletin gereği olan kefaret niteliğindedir¹⁹³. Cezanın kefaret amacına ilişkin olarak, Kur'an-ı Kerim, kasten öldürme suçunu bağlamında¹⁹⁴, Bakara Suresi'nin 178. ayetiyle¹⁹⁵, cezayı adil bir ölçü (kıyas/kefaret) olarak görmektedir¹⁹⁶.

İslam ceza hukukunda, suç ile karşılığında verilecek ceza arasında makul bir denge bulunmaktadır¹⁹⁷. Cezada esas olan, işlenen fiil ile buna verilecek karşılık arasında makul bir dengenin bulunmasıdır¹⁹⁸. Kur'an-ı Kerim'deki "Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür; ama kim bağışlar, düzeltme yolunu tutarsa onun mükâfatını Allah verir. (Şûrâ Suresi, 40. ayet)" hükmü, suçlulara misliyle karşılık verilmesinin gereğine (Bakara Suresi, 194. ayet) ve dolayısıyla suç ve ceza dengesinin tesisine işaret etmekle birlikte; suçlulara misliyle karşılık

¹⁹³ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 284.

"Bir suç faili, cezasını çektikten sonra, suçunun günahından temizlendiğini ve toplumla olan hesabının görüldüğünü düşünerek psikolojik bir rahatlık hissedecek ve ümidini kaybetmeyip bir daha suç işlememek için elinden gelen gayreti gösterecektir. Diğer taraftan, faile uygulanan cezanın suçluluğu ortadan kaldırdığına inanan toplumun diğer fertleri de, suçunun bedelini ödeyen faile, bundan sonra suçlu gözüyle bakmayacaktır. Böylece toplumsal bir intibak sağlanmış olacak, cezalandırmanın önemli amaçlarından birisi olan 'mağdurun ve kamu vicdanının tatmini' de gerçekleşecektir." (Şamil Dağcı, İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 62.)

¹⁹⁴ Kur'an'da (Nisâ Suresi, 92. ayet), kast olmaksızın, yanlışlıkla bir müminin öldürülmesi hâlinde kıyas öngörülmemiş olup, böyle bir durumda maktûlün yakınlarına diyet ödenmesi ve bunun yanında katilin ayrıca kefaret olarak bir mümin köleyi âzat etmesi, bu mümkün olmadığı takdirde ise tövbesinin kabulü için ara vermeden iki ay oruç tutması emredilmiştir. (Rahmi Yaran, "Kefâret", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 25. Cilt, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 181.)

¹⁹⁵ "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kıyas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa ona elem verici bir azap vardır." ("Bakara Suresi, 178. Ayet", (Erişim Tarihi: 13.11.2024), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/185/178-ayet-tefsiri>.)

¹⁹⁶ Rahimov, Suç ve Ceza, 71.

¹⁹⁷ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 286.

"Suç ve ceza denkliği adaletin gereğidir ve toplumun kurtuluşu buradadır. Bu denkliğin bulunmaması hâlinde ise, kanunların dinlenmemesi ve suçların artması kaçınılmaz olur." (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 293.)

¹⁹⁸ Bebek, "Ceza", 469.

verilmesinin mutlak bir emir olmadığını, affetmenin, uzlaşmanın Allah katında ödüllendirilecek bir tutum olduğunu belirtmektedir¹⁹⁹. Nahl Suresi'nin 126. ayetinde de, suç ve ceza dengesine ilişkin olarak "Cezalandırmak isterseniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın." hükmü mevcuttur²⁰⁰. İslam ceza hukukunda, yakınıyla zina, işkence ederek öldürme, tekerrür, suçların içtimaı²⁰¹ gibi hususlar cezayı ağırlaştırıcı sebepler arasında sayılırken; hata, şüphe, bilgisizlik, suçu ilk defa işlemiş olma, çalınan malın değersizliği gibi faktörlerin cezayı hafifleten sebepler olarak kabul edilmesi, İslam hukukundaki suç ve ceza dengesinin doğal sonucu olarak değerlendirilmelidir²⁰².

İslamiyet, bütün insanların eşit olduğunu, üstünlüğün ancak takvâda bulunduğunu (Hucurât Suresi, 13. ayet), takvânın da adaleti sağlamakla gerçekleştiğini (Mâide Suresi, 8. ayet) belirterek, bütün kurumlarını adalet esasına oturtmayı amaçlamıştır²⁰³. Kur'an'a göre ceza, adalet kavramının ayrılmaz bir parçası olup; niteliği itibarıyla bir ölç (misilleme/kefare) olmakla birlikte, Allah'ın belirlediği sınırların dışına çıkan davranışları aleni bir şekilde kınayarak (ayıplayarak) toplumdaki bireylerin adalet duygusunu destekleme işlevi görmektedir²⁰⁴. Dolayısıyla cezalandırma, adaletin sağlanması açısından oldukça önemli bir işleve sahiptir.

İslam ceza hukukuna göre, suç oluşturan fiilden dolayı suçluya ceza uygulanmasının amaçları arasında, kefare ve adalet amaçlarının yanı sıra, genel önleme amacı (sosyal fayda) ve özel önleme amacı (uslandırma) da bulunmaktadır²⁰⁵. İslam hukukunda cezalandırmanın

¹⁹⁹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

²⁰⁰ "Nahl Suresi, 126. Ayet", (Erişim Tarihi: 13.11.2024), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/2027/126-ayet-tefsiri>.

²⁰¹ "Kim kasıtlı veya kasıtsız bir suç işler de sonra onu suçsuz birinin üstüne atarsa muhakkak büyük bir iftira ve apaçık bir suçun günahını yüklenmiş olur (hem iftiranın hem de işlemiş olduğu suçun cezasını çeker) (Nisa Suresi, 112. Ayet). Bu ayet cezaların toplanması, yani gerçek içtima ilkesinin ifadesidir. Hz. Peygamber, taş atarak hamile bir kadını öldürene hem kadının diyetini hem de ceninin gürresini ödetmiştir (Müslim, Kasame, 36-38, Ebu Davud, Diyat, 19)." (Mustafa Avcı, "İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda İçtima", Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 1/1 (2021): 6-7.)

²⁰² Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

²⁰³ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

²⁰⁴ Rahimov, Suç ve Ceza, 24.

²⁰⁵ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 25 vd.

caydırıcılık (genel önleme) niteliği bulunmakta olup toplumdaki insanların menfaatlerinin korunması amacıyla cezalar konulmuştur²⁰⁶. Ceza-
nın tehdit edici özelliği ile suçun hiç işlenmemesi, henüz işlenmeden
önlenmesi amaçlanmaktadır²⁰⁷. Nitekim, bazı fıkıh âlimlerinin, aleniyet
prensibi çerçevesinde cezaların halkın gözü önünde infazını esas kabul
etmiş olmaları, cezanın infazı sırasında orada bulunan ve suç işlemeye
meyilli olan başka kişilerin işleyebilecekleri muhtemel suçların bu şe-
kilde önlenebileceği anlayışına dayanmaktadır²⁰⁸. İnsanın cezanın infa-
zına bizzat şahit olması sonucunda, herhangi bir suçu işleyeceği zaman
benzer şekilde cezalandırılacağını düşünerek suç fiillerinden uzak
durmayı tercih edeceği gerçeği, cezaların infazındaki aleniyetin genel
önleme amacı taşıdığı anlamına gelmektedir²⁰⁹. Bununla birlikte, ceza-
lardaki genel önleyicilik fonksiyonu, sadece cezaların aleni olarak uygu-
lanmasıyla yerine getirilmiş olmazken; bunun yanında, insanların suç
isledikleri takdirde mutlaka cezalarını çekeceklerine, cezadan kaçma-
nın mümkün olmadığına inandırılmaları da gerekir²¹⁰.

²⁰⁶ Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 109.

“İslam hukukuna göre, cezanın öncelikli amacı korkutmadır (caydırmadır). Kur’an’da öngörülen cismani cezalar, günümüzde neredeyse hiç uygulanmıyor olsalar da, bu cezaların oldukça etkin bir önleyici niteliğe sahip olduklarını belirtmek gerekir.” (Rahimov, Suç ve Ceza, 72-73.)

²⁰⁷ Dağcı, Müessir Fiiller, 57.

Ceza, caydırıcılığını kaybettiği an, ceza olmaktan çıkmış demektir. (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 293.)

²⁰⁸ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 26.

“İslam ceza hukukuna göre, cezaların infazı sırasında aleniyetin bir prensip olarak kabul edilmesi, Kur’an-ı Kerim’den istinbat edilmekte olup, bu hususun dayandırıldığı ayet, “...Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun (Nûr Suresi, 2. ayet)” şeklindedir. Bu ayet günümüz şartları açısından değerlendirildiği zaman, aslında cezanın insanların gözleri önünde infaz edilmesi yerine, suçlunun işlemiş olduğu suçun kendi yanına kâr kalmadığının toplum tarafından bilinmesini ifade ettiği söylenebilir; dolayısıyla burada cezaya şahit olmaktan maksat, cezanın tam ve eksiksiz olarak infaz edildiğine olan toplumsal inanıştır. Bu bakımdan, suça denk cezanın suçluya uygulandığının basın ve yayın organları vasıtasıyla duyurulması, aleniyet prensibi çerçevesinde değerlendirilebilir.” (Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 26.)

²⁰⁹ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 30.

Cezaların formel olarak bizzat toplumdaki fertler tarafından varlığının bilinmesi yanında, İslam ceza hukukuna göre cezaların infazında aleniyetin esas ilke olarak kabul edilmiş olması, ‘insanların bir şeylerden menfaat sağlamaktan ziyade nefislerinin eziyet görmemesini tercih edecekleri’ anlayışına dayandırılacak psikolojik bir durum olarak değerlendirilebilir. (Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 30.)

²¹⁰ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 27.

İslam ceza hukukuna göre suçluların cezalandırılmalarındaki önemli amaçlardan bir diğeri, cezaların özel önleme (uslandırma) amacı taşımasıdır²¹¹. İslam hukukunda ceza, suçlunun ahlakını güzelleştirerek ve onu uslandırarak bir daha suç işlememesini sağlayacak şekilde ıslah etmek için uygulanır²¹². Cezaların özel önleme amacı taşıdıkları, İslam hukuku naslarından istinbat²¹³ edilebilir²¹⁴. İslam hukukçuları arasında da cezaların, suçlunun uslandırılması, uyum sağlayacak bir şekilde topluma yeniden kazandırılması gibi bir işlevi yerine getirdiği görüşüne sahip olanlar çoğunluktadır²¹⁵.

İslam hukukunda, cezalarda suçluyu ıslah gayesi vardır²¹⁶. Ceza-nın caydırıcılığı ve önleyiciliği kadar, ıslah edici ve eğitici olması da önemlidir²¹⁷. Bir kimseyi suça iten şey, onun ahlakının kötü yönü ola-

²¹¹ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 30.

İslam ceza hukukunda, özel önleme, cezanın önemli hedeflerinden birisini oluşturmaktadır. (Dağcı, Müessir Fiiller, 58.)

²¹² Üzülmüş, "Ceza Sorumluluğunun Esası", 263.

²¹³ İstinbat, fıkıh usulü terimi olarak "içtihad ve kavrayış yoluyla naslardan hüküm çıkarmak" anlamına gelmektedir. (Ferhat Koca, "İstinbat", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 23. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 368.)

²¹⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 30.

"Allah'ın koymuş olduğu cezaların bazılarında, insanları ıslah etmek ve normalden sapan davranışlarını düzeltmeleri için onları uslandırma potasına girmeye zorladığı açıkça görülmektedir. Nitekim, insanların büyük emekler vererek elde ettikleri şeyleri, sapma olarak görünen bazı davranışlarının neticesi olarak ellerinden çıkarmaya zorlanmalarının sonucunda, eylemlerini kontrol altına almaları sağlanmış olacaktır. Kur'an-ı Kerim'deki, hata sonucunda adam öldürmenin cezası olarak mümin bir köle azadı ve diyet ödenmesi (Nisa Suresi, 92. ayet), zihâr yapmanın köle azadı (Mücadele Suresi, 4. ayet), yemin edip yemininden dönen kişinin köle azad etmesinin zorunluluğu (Mâide Suresi, 89. ayet) gibi hususlarda bunu açıkça görmek mümkündür. Bu ve benzeri olaylarda faillere kefaret ödettirilmesi, kişileri emek sarf ederek kazandıklarından vazgeçmeye zorlamak suretiyle yapılan bir ıslah faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Normal davranışlardan sapan insanları bazı davranışları yapmaktan kısıtlamak suretiyle de ıslah etme metodunun uygulanabileceği, Kur'an-ı Kerim'de ifade edilmekte olup; maddî imkânları müsait olmayanların hata sonucunda adam öldürme ve zihârda iki ay aralıksız, yemin kefaretinde ise üç gün aralıksız oruç tutmaya zorlanmaları, oruçla insanların ıslah edilebileceğini ifade etmektedir." (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 31.)

²¹⁵ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 31-32.

²¹⁶ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 284.

²¹⁷ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

rak kabul edilirken; cezalandırma ile, suçlunun kendisini suça iten bu kötü ahlaktan kurtulması, ahlaken iyiye yönelmesi sağlanacaktır²¹⁸. Dolayısıyla suçlar, insani değerlerden sapma olarak anlaşılmalı ve cezalar da bu sapsmaların düzeltilmesi, insani değerlerden sapan kişilerin bu değerlere tekrar döndürülmesi için bir vasıta olarak uygulanmalıdır²¹⁹.

İslam hukukunda cezalar, suçluyu ıslah ve terbiye etmeyi hedeflediğinden, dini kaynakların bir kısmında ceza, suçlulara Allah'ın bir rahmeti olarak değerlendirilir; diğer bir deyişle cezalar, Allah'ın insanlara rahmetinin bir tecellisi olarak görülür²²⁰. Bu bakımdan, İslam hukukunda ceza, ilâhî adalet ve rahmetin bir parçasını oluştururken; Kur'an-ı Kerim'in kısasta hayat olduğunu bildirmesi (Bakara Suresi, 179. ayet), Hazreti Peygamber'in de Allah'ın koyduğu cezalardan birinin infazının yeryüzüne kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlı olduğunu ifade etmesi (İbn Mâce, "Hudûd", 3) bu anlamdadır²²¹. Dolayısıyla ceza, kendi içinde iyilik, merhamet, acıma ve şifa taşıyan bir ıslah aracıdır ve aynı zamanda, başka bir suçun işlenmemesi için ikaz nitelikli bir korkutma, bir caydırma unsurudur²²².

²¹⁸ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 32.

Burada, hastaya faydası dokunacak fakat aynı zamanda acı ve ızdırap verici ilacı kullanmaktan veya ameliyatı gerçekleştirmekten doktorun kaçınmaması gerektiği gibi, suçluyu ıslah edip düzelterek olan cezayı uygulamakta da tereddüt bile etmemek gerektiği şeklinde bir mantık yürütülebilir. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 32.)

²¹⁹ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 31.

"İslam'a göre insan, Şari' için önemli bir varlık olup, bu durum, "Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim (Bakara Suresi, 30. ayet)", "Şüphesiz biz ademoğlunu şerefli kılmışızdır (İsra Suresi, 70. ayet)", "Andolsun ki, biz insanı en güzel surette yarattık (Tîn Suresi, 4. ayet)" gibi ayetlerle de delillendirilir. Suçlular da birer insan olduğuna göre, Allah, yeryüzünün en önemli varlığı olarak yaratmış olduğu insanlardan suç işleyenler için ceza koyarken, onları sırf cezalandırmayı, kişileri veya onların önemli bazı organlarını ortadan kaldırmayı amaçlamış olamaz." (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 31.)

²²⁰ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 32.

²²¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

²²² Rahimov, Suç ve Ceza, 25.

İslam ceza hukukunda cezalandırma, insanları sindirmek için değil, onların dünyevî ve uhrevî mutluluğunu sağlamak içindir. (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 316.)

Kur'an-ı Kerim'e göre cezanın temel amaçları; eğitmek, önlemek ve uyarmaktır²²³. İslam hukukçularının da cezanın amaçları konusunda ortaya koydukları genel ilke; Şâri'nin (hüküm koyucunun), suçluyu ıslah ve suç fiillerinin önüne geçebilmek amacıyla ceza koyduğu yönündedir²²⁴. Cezalandırmanın amacı, genelde suçun aleniyetine ve yayılmasına engel olarak içtimai vicdanı ve yapıyı korumak; özelde ise suçu önlemek, suçluyu uslandırmak ve ıslah etmektir²²⁵. Cezalandırmanın tüm bu amaçları göz önüne alındığında, suçluya verilecek cezanın; toplumun hukukunu ve ortak değerlerini koruyacak, suçun işlenmesine ve tekrarına engel olacak, suçluyu uslandıracak, maşerî vicdanı tatmin edip mağdurun intikam hissini dindirecek miktar ve şekilde olması gerekmektedir²²⁶.

B. İslam Ceza Hukuku Yaptırımları ve Bu Yaptırımların Cezalandırmanın Amaçları Bakımından Değerlendirilmesi

Kişi ve toplum menfaatlerine zarar veren fiillerin suç kabul edilmesi şeklindeki genel prensip bakımından günümüz ceza kanunları ile İslam ceza hukuku paralellik arz etse de, bu genel prensibin geçerli olduğu alan ile uygulama açısından ve hedeflenen amaçlar bağlamında günümüz ceza kanunları ile İslam ceza hukukunun ayrıldıkları görülmektedir²²⁷. İslam hukukunun temel amacı olarak kabul edilen dinin, canın, malın, aklın ve neslin (ve bazı İslam hukukçularına göre ırzın) korunması için; İslam hukukunda, kişilere, malvarlığına, dine, nesebe, ırza, siyasi iktidar düzenine ve akla yönelik fiiller suç olarak kabul edilmiş ve bunların karşılığında yaptırımlar öngörülmüştür²²⁸. İslam hukukunda belli başlı cezai yaptırımlar olarak; ölüm, uzuvda

²²³ Rahimov, Suç ve Ceza, 72.

²²⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 34.

Cezaların amaçlarını birbirinden tamamen bağımsız olarak özel ve genel önleme şeklinde düşünerek bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 34.)

²²⁵ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

²²⁶ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

²²⁷ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 25.

²²⁸ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 95.

İslam ceza hukukundaki tüm hükümler, insanların maslahatlarını koruma amacı güder. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 109.)

kıyas, el kesme, celde (sopa), recm, hapis, sürgün, kefâret, malî ceza ve tazmin, mirastan mahrumiyet belirtilebilecek olup; bunların yanında, şahsiyete ve sosyal itibara yönelik cezalar olarak, şahitliğin kabul edilmemesi, azar, tehdit, teşhir cezaları da bulunmaktadır²²⁹.

İslam ceza hukukunda, suçun ihlâl ettiği hakkın mahiyetine göre cezalar; “Yaratıcı-toplum hakkıyla ilgili cezalar”, “şahsî haklarla ilgili cezalar” ve “her iki hakkın da bulunduğu cezalar” şeklinde üçlü bir ayrımına tabi tutulabilir²³⁰. İslam hukukunda cezaların en çok bilinen tasnifi ise, Şâri’ (hüküm koyucu/Allah)²³¹ tarafından belirlenip belirlenmediğine göre yapılan ve suçun çeşidini de dikkate alan; “had cezaları”, “kıyas cezaları” ve “ta’zîr cezaları” ayrımıdır²³².

Had cezaları, uygulanmasında fert ve toplumun herhangi bir müdahalesinin söz konusu olmadığı²³³, Allah hakkı yani toplumun hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli olan, miktar ve niteliği belirli ve sınırlı cezai yaptırımları ifade eder²³⁴. Kıyas cezaları ise, Allah’ın hakkı-

²²⁹ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 474.

²³⁰ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 473.

İslam hukuk literatüründe genellikle, topluma karşı işlenen suçlar olarak kabul edilen suç ve cezalar “kitabü’l-hudud” bölümünde, şahsa karşı işlenen suç ve cezalar “kitabü’l-cinayet, diyet, cirah ve kıyas” gibi bölümlerde, ta’zîr suç ve cezaları ise “kitabü’t-tazir” başlığı altında incelenir. (Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 96.)

²³¹ “İslâm hukukunun kaynağı, kanun koyucu (Şâri’) olan Allah’ın iradesi olup; Kur’an, Sünnet ve diğer kaynaklar, Allah’ın iradesine götüren delil ve vasitalardır. Şâri’ kavramı, Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. Zira, Hz. Peygamber’in haram kıldığı şey haram, helâl kıldığı şey de helâldir. Ancak bu durum, dinde müstakil iki Şâri’ bulunması anlamına gelmemektedir. “O (Hz. Peygamber) arzusuna göre konuşmaz, bildirdikleri vahyedilenden başkası değildir (Necm Sûresi, 3-4. Ayet)” ayeti yanında, Hz. Peygamber’in “Ben ancak Allah’ın kitabında helâl kıldığı şeyi helâl kılarım ve yine ancak Allah’ın kitabında haram kıldığı şeyleri haram kılarım (Müttakî el-Hindî, I, 195-196)” şeklinde ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber’in hüküm koyuculuğu, Kur’an’a ve dolayısıyla tek ve gerçek Şâri’ olan Allah’ın iradesine tâbi olan ve onun kontrolünde yürüyen bir teşrî faaliyetidir. Dolayısıyla, Hz. Peygamber’in, vahiyden bağımsız olarak hüküm koyma yetkisi bulunmamaktadır.” (Ahmet Akgündüz, “Hâkim”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 15. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 182-183.)

²³² Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 473.

²³³ İbrahim Çalışkan, “İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31/1-4 (1989): 373.

²³⁴ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 473.

na ilişkin değil, fertlerin hakkına ilişkin olan cezalardır²³⁵. Kısas cezaları, kasten yaralama, sakat bırakma ve öldürme olaylarında, suçlunun işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılmasına ilişkindir²³⁶. Had ve kısas cezalarının dışında, miktarı ve türü naslarla belirlenmemiş olan ta'zîr cezaları bulunmakta olup; ta'zîr cezasını gerektiren suçlar, had ve kısas cezasını gerektiren suçlarda olduğu gibi sınırlı sayıda değildir²³⁷. Ta'zîr cezaları, had ve kısas cezaları dışında kalan, yani naslarla belirlenmemiş olup, takdir ve tayini kanun koyucuya bırakılmış olan cezalardır²³⁸.

İnsanların suçluya acımada veya onu cezalandırmada aşırılığa kaçmaması ve mevcut şartlardan etkilenmemesi için, kanun/hüküm koyucu (Şâri'), toplumun ve mağdurun hukukunu doğrudan ilgilendiren had ve kısas cezalarını naslarla belirlemiştir²³⁹. Had ve kısas cezaları, naslarla belirlenmiş olduğundan sınırlı sayıdadır²⁴⁰. Kur'an ve sünnette belirlenen had ve kısas cezaları, işlendiği sabit olan suçlar için verilmesi zorunlu olan, cezanın hafifletilmesi veya başka bir ceza-ya çevrilmesi konusunda hâkime takdir yetkisinin verilmediği tek seçenekli cezalardır²⁴¹. Bunun yanında, Devlet başkanının veya kanun koyucunun, ta'zîr cezalarının aksine, had ve kısas cezalarını af yetkisi de bulunmamaktadır²⁴².

Had ve kısas cezalarında, suçludan ziyade toplumun menfaatleri, yani kamu yararı gözetilmekte olup; cezanın genel önleme amacı, yani

²³⁵ Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza", 374.

²³⁶ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

²³⁷ Çalışkan, "İslâm Hukukunda Ceza", 375.

²³⁸ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

Ta'zîr cezalarının zamana, şartlara, suça ve suçlulara göre değişkenlik gösterir nitelikte olması, İslam hukukuna göre bazı cezaların özel önleme amacı taşıdığını ortaya koyabilme bakımından bir delil teşkil eder. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.)

²³⁹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

Toplum hakkının ciddi boyutlarda ihlâl edildiği had suçlarında, suç ve ceza mağdurun uğradığı zararlar doğrudan orantılı değilken; şahsî hakların ön planda olduğu kısas ve diyette, cezanın türü ve miktarı suçun türü ve miktarıyla yakından ilgili olup, bu grupta mümkün olduğu ölçüde suç ve ceza eşitliği korunur. (Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.)

²⁴⁰ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 101.

²⁴¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475-476.

²⁴² Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.

sosyal faydası ön plana çıkmaktadır²⁴³. Ta'zîr cezalarında ise, doğrudan doğruya suçlunun şahsını ıslah etmek hedeflenmekte olup; cezanın özel önleme, yani uslandırma amacı ön plandadır²⁴⁴.

Had ve kısas cezalarının haksız yere verilmesi telafisi imkânsız zararlar doğuracağından, ilgili naslar ve bu paralelde gelişen hukuk doktrini, suçların oluşmasında, ispatında, cezayı düşüren sebepleri uygulamada suçlu lehine titizlik göstermiş, şüphe ve tereddütten sınığın faydalanacağını genel bir ilke olarak benimsemiş ve böylece cezalandırmada adaleti sağlamıştır²⁴⁵.

İslam hukuku naslarında ifade edilen had ve kısas cezaları, doğrudan doğruya toplum düzenine karşı işlenmiş ve toplumu tahrip etmeyi hedef almış suçlara uygulanacak cezalardır²⁴⁶. Had ve kısas cezalarının çeşitli sebeplerle düşmesi veya uygulanamaması, cezalandırmanın temelinde yatan kamu hakkının da düşmesi anlamına gelmediğinden, bu durumda kanun koyucu, suçluyu daha hafif başka bir ceza ile ta'zîren cezalandırabilir²⁴⁷.

Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği görüşe göre, tövbe ettiği hâlde dünyevi cezadan kaçan veya cezanın kendisine uygulanmasına imkân bulunmayan suçludan kul haklarının düşmesi mümkün görünmemekle birlikte, söz konusu kişinin sadece Allah'a karşı işlediği suç ve günahlardan dolayı tövbe ve iyi hâl ile affa mazhar olması ümit edilebilir²⁴⁸. Dolayısıyla kısas, diyet ve tazminat gibi kul haklarının ihlâlinden dolayı verilmesi gereken cezalar, tövbe ile düşmez²⁴⁹. İslam âlimleri, işlenen suçlara ait cezaların dünyada uygulanması hâlinde ahirete

²⁴³ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 34.

²⁴⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 34.

²⁴⁵ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Şüphe varsa, hadleri düşürünüz! (Tirmizi, "Hudud", 2)" (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 298.)

²⁴⁶ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 34.

²⁴⁷ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476-477.

²⁴⁸ Bebek, "Ceza", 470.

²⁴⁹ Bebek, "Ceza", 470.

"Bir kimsenin işlemiş olduğu farklı suçların cezası aynı neviden ise, en ağır olanın uygulanması yeterli görülmüştür. Bununla birlikte, İslam hukukçuları genelde, şahsi haklara ilişkin cezaların ayrıca ve öncelikle uygulanması görüşündedirler." (Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.)

yönelik cezaların kalkıp kalkmayacağı konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir²⁵⁰. Bazı İslam hukukçularının farklı yönde görüşleri bulunmakla birlikte, çoğunluğun görüşüne göre işlenen suçun dünyada verilen cezası, o suçun kefareti sayılmaktadır²⁵¹. Cezaların işlenen suçlara kefaret olduğunu kabul edenlerin dayandıkları hadislerden biri şu şekildedir: “Kim suçlardan birini işler de onun cezasına çarptırılırsa, bu onun (günahın) kefaretidir. (Buhârî, “Hudûd”, 5)”²⁵². Bu noktada, infaz edilen cezanın suçlu için mağfiret vesilesi ve kefaret olacağını bildiren hadisleri (Buhârî, “Hudûd”, 8, 14; Tirmizî, “Hudûd”, 12), kişinin suçunu kendiliğinden itiraf edip gerçek anlamda tövbe etmesi şeklinde yorumlayan görüş daha isabetli görünmektedir²⁵³.

Hz. Peygamber’in “Elinizden geldiği ölçüde Müslümanlardan cezaları kaldırınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa hemen salıveriniz. Devlet başkanının affetmede hata etmesi, cezalandırmada hata etmesinden daha hayırlıdır (Tirmizî, “Hudûd”, 2; Şevkânî, VII, 118)” mealindeki hadisi, sanık lehine titizlik gösterilmesi gerektiğine işaret etmektedir²⁵⁴. Nitekim suçlunun cezaya güç yetiremeyecek derecede hasta veya zayıf oluşu gibi belirli durumlarda, cezanın hafifletilmesi veya ertelenmesi söz konusudur²⁵⁵.

²⁵⁰ Bebek, “Ceza”, 470.

²⁵¹ Bâcurî, Haşiyetü’l-İkna’ fi Halli Elfazi Ebi’ş-Şuca’, II, (Mısır: 1343), 235, Aktaran: Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 284.

²⁵² Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 284.

²⁵³ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 472.

²⁵⁴ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 476.

Hz. Peygamber, şüpheli durumlarda amme suçlarının karşılığı olan cezaların (had cezalarının) düşürülmesini tavsiye etmiş ve afta hata etmenin cezada hata etmekten daha hayırlı olacağına dikkat çekmiştir (İbn Mace, “Hudûd”, 5). (Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 33.)

²⁵⁵ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 476.

Bunun yanında, şerefli ve itibarlı kimselerin had ve kısas suçları dışında kalan küçük suçlarının belli durumlarda affedilebilmesi (Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 4), kıtlık zamanlarında ve benzeri zaruret hâlinde yapılan hırsızlığın had ile cezalandırılmaması, cezalandırmadan beklenen gayeye uygun davranışlar olarak değerlendirilmelidir. (Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 476.)

1. Had Cezaları ve Bunların Cezalandırmanın Amaçları Bakımından Değerlendirilmesi

Had cezaları, çeşitli suçlara karşı Kur'an ve Sünnet ile konulmuş, mahiyetleri ve miktarları belirtilmiş olan cezalar olup; had cezasını gerektiren suçlar, İlahi irade tarafından tayin edilmiştir ve kesindir²⁵⁶. Had cezalarında toplum hakkı esas olduğundan, kural olarak af ve sulh söz konusu değildir²⁵⁷. Ancak İslam hukukçuları, had cezasını gerektiren hırsızlık ve zina iftirası (kazf) suçlarında mağdurun şahsi hakkını da göz önüne aldıklarından, cezanın verilebilmesinde mağdurun davacı olması şartının aranacağını belirterek bir bakıma suç mahkemeye intikal etmeden önce -hatta Şâfiî ve Hanbelîler, zina iftirası suçundan dolayı cezaya hükmedildikten sonra dahi- mağdura suçluyu affetme yetkisi tanımışlardır²⁵⁸.

İslam hukukçuları, had cezasını gerektiren suçların, insanların büyük suçlara (haramlara) bulaşmalarını önlemek amacıyla konulduğu ve İslam'a göre muhterem kabul edilen ve hukukun koruması altında olan canları ortadan kaldırmak için meşru kılınmadığı kanaatinde dirler²⁵⁹. Özellikle had cezasını gerektiren suçların hemen ifşa edilmemesinin istenmesinin ve ancak belli bir aleniyet kazandıktan sonra bunların cezalandırılması yoluna gidilmesinin önemli bir nedeni, suçun kamuoyunda ve vicdanlarda derin yara açıyor olmasıdır²⁶⁰. Dolayısıyla, had cezasını gerektiren suçların cezalandırılmasından ziyade, yaygınlaşmasının ve fazlaca görünür olmasının önüne geçilmesi daha büyük önem taşımaktadır. Bu durum, had cezasını gerektiren suçlar bakımından kefaret amacının ön planda olmadığını, suçla-

²⁵⁶ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 96.

Nas ile tespit edilen cezaların sınırları Kur'an ve Sünnet tarafından kesin olarak belirlendiği için, bunlara had (çoğulu hudûd) denilmektedir. (Dağcı, Müessir Fiiller, 56.)

²⁵⁷ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.

Toplum yararı güdülen maslahatlarda, uygulanan ceza ile daha büyük bireysel ve toplumsal zararların önüne geçilmesi amaçlandığından, kamu menfaati suçunun bireysel menfaati karşısında üstün tutulmuştur. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 109.)

²⁵⁸ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.

²⁵⁹ El-Mavsîfî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, El-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtar, IV, (İstanbul: 1984), 110, Aktaran: Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 30-31.

²⁶⁰ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 283.

rın önlenmesinin esas amaç olduğunu göstermektedir. Nitekim had cezasını gerektiren suçların aleni olarak işlenmemiş olmasına rağmen ifşa edilmesi, toplum nezdinde görünür kılınması, insanlarda bu suçların yaygın olarak işlenen sıradan fiiller olduğu izlenimi oluşturabilecek, bu türden suçları işleme hususunda çekinceleri bulunan kişilerin suç işleme yönünde cesaretlenmelerine yol açabilecektir. Bu durum ise söz konusu suçların yaygınlaşmasına neden olabilecek ve dolayısıyla suçların önlenmesi amacıyla bağdaşmayacaktır. Bu noktada şu hususu belirtmek gerekir ki; had cezasını gerektiren suçlar bakımından esas ve öncelikli amaç suçların önlenmesi değil kefaret olsaydı, bu suçların mutlaka ifşa edilmesi ve aleniyet durumu dikkate alınmaksızın cezalandırılması gerekirdi.

Had cezasını gerektiren bir suçun tekrerrü hâlinde had cezasının miktar olarak olmasa bile keyfiyet itibariyle daha şiddetli bir şekilde uygulanabileceği veya had cezasına ilave olarak suçluya ta'zîr cezası da verilebileceği ileri sürülmüştür²⁶¹. Bu husus, cezanın özellikle özel önleme amacına hizmet eden bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Cezalandırmanın amaçları bağlamında had cezalarını değerlendiren, had cezasını gerektiren farklı suçlar açısından ayrı değerlendirmelerde bulunulması daha doğru olacaktır. Zira, farklı suçlar ve cezaları açısından cezanın farklı amaçlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de had grubunda dört cezadan bahsedilmekte olup, bunlar; zina yapan kimseye yüz sopa (celde) vurulması (Nûr Suresi, 2. ayet), iffetli bir kadına zina iftirasında bulunan kimseye seksen sopa vurulması ve ayrıca şahitliğinin kabul edilmemesi (Nûr Suresi, 4. ayet), hırsızın elinin kesilmesi (Mâide Suresi, 38. ayet), silahlı gasp, yol kesme ve eşkıyalık gibi anarşik suçları işleyenlerin öldürülmesi, asılması, el ve ayaklarının çapraz kesilmesi veya sürgün edilmesi (Mâide Suresi, 33. ayet) cezalarıdır²⁶². Zina yapan kimsenin bekâr olması hâlinde yüz sopa, evli olması hâlinde ise taşlanarak öldürülme (recm) cezasına çarptırılması şeklindeki ayırım²⁶³ ile zina eden

²⁶¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.

²⁶² Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

²⁶³ "Recm (taşlayarak öldürme) cezası ile ilgili herhangi bir ayet bulunmamakta olup, recmin esas kaynağı hadislerdir. Bir hadisinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Benden öğreniniz, Allah onlara bir yol gösterdi; evli evli ile zina ederse, yüz sopa

bekârın ayrıca belli bir müddet sürgün edilmesi²⁶⁴ (Buhârî, “Hudûd”, 21, 30-32; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 23-25), şarap içene sayısı tartışmalı olmakla birlikte sopa vurulması (Buhârî, “Hudûd”, 2-4; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 36), irtidat edenin (dinden dönenin) öldürülmesi (Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 1; Şevkânî, VII, 216 vd.) cezaları ise, Hz. Peygamber’in emir ve uygulamaları ile sabit olmuş ve sonraki asırlarda da bu şekilde uygulanmıştır²⁶⁵.

İslam ceza hukukunun dinin muhafazasına, zinanın önlenmesine, akli ifsat eden şeylerden onu korumaya son derece önem verdiği, bunlara ilişkin suçlar için öngörülen cezalardan anlaşılmakta olup; bu çerçevede, belirli şartları haiz irtidat (dinden dönme) suçuna karşılık ridde cezasının öngörülmesi, zinada bulunanların şikâyete bağlı olmaksızın cezalandırılmaları (hadd-i zina) ve içki içmenin tek başına suç olarak kabul edilerek karşılığında miktarı tartışmalı da olsa bir cezanın (hadd-i şirb) uygun görülmüş olması, İslam ceza hukukunu günümüz ceza hukuklarından ayıran farklılıklar olarak görülmektedir²⁶⁶.

Çalışmamızın bu bölümünde, had cezasını gerektiren farklı suçlar ve bu suçlara yönelik yaptırımlar açısından cezalandırmanın amaçları değerlendirilecektir. Zina suçunun²⁶⁷ had cezası, beş temel esastan

ve recm, bekâr bekâr ile zina ederse, yüz sopa ve bir yıl süreyle sürgün gerektirir (Ebu Davud, “Hudud”, 21).” Müçtehitlerin çoğunluğu da, zina eden evlinin recm edileceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte, recm cezasının geçerliliği konusunda kesin bir hüküm verebilmek için, recmden bahseden hadislerin ve bu konudaki Asrı Saadet uygulamalarının celd ayetinden önce mi sonra mı olduğunu kesin olarak tespit etmek gerekli iken, bu tespit, özel ve ciddi bir araştırmayı gerektirmektedir.” (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 305-310.)

²⁶⁴ Kadına sürgün cezası uygulanmayacağı görüşünü benimseyenler, onun başıboş kalıp ahlaken daha da bozulmasını önlemeyi amaçlamışlardır. (Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 473.)

²⁶⁵ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 473.

Ölüm cezasını gerektiren suçlar şu hadiste ifade edilmiştir: “Allah’tan başka ilah olmadığına, benim Allah’ın Resulü olduğuma şahitlik eden hiçbir Müslümanın kanı(nı akıtmak, onu öldürmek) helâl olmaz, şu üç kişi hariç; (kasten) adam öldüren kişi, zina eden (evli), dinden dönüp (İslam) cemaatinden ayrılan kişi (Buhari, “Diyyet”, 6; Darimi, “Hudûd”, 2).” (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 287.)

²⁶⁶ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 25.

²⁶⁷ İslam hukukçularına göre; ister evli ister bekar olsun, bir erkek ve bir kadının nikahsız olarak cinsel ilişkide bulunmaları zina sayılmaktadır. (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 298.)

biri olan neslin korunmasına yöneliktir²⁶⁸. Nesep karışıklığını önlemeye, ırz ve namus ile toplumun temel nüvesi olan aileyi korumaya yönelik bir ceza teşkil eden zina cezası²⁶⁹, toplum sağlığını tehdit eden tehlikeli ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesi bakımından da büyük önem arz etmektedir²⁷⁰. Kur'an-ı Kerim'de zina edenlere yüz sopa vurulması emredildikten sonra, "Allah'ın dini (hükmünü infaz) konusunda suçluya karşı merhametli davranmayın (Nûr Suresi, 2. ayet)" hükmüne yer verilmiş olması, olayı sadece suçlu açısından değerlendirmenin yanlış olduğuna işaret etmektedir²⁷¹. Zina suçunun cezasının hukuki dayanağını teşkil eden Nûr Suresi'nin ikinci ayetine göre, zina cezasının gizli olarak uygulanmasından kaçınılması ve bu cezanın uygulanması sırasında tüm toplumun veya topluluk niteliğini taşıyan bir kalabalığın cezanın uygulandığına şahit olması gerekmektedir²⁷². Zina suçunun had cezasına ilişkin bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, bu suçun cezalandırılmasında kefarete amacından ziyade, cezanın genel önleme amacı ön plana çıkmaktadır. Zira esas olan, bu suçun hiç işlenmemesini temin etmektir. Cezalandırma ile ise suçluya her ne kadar işlediği fiilin kefareti ödetiliyor olsa da, esas olarak caydırıcılık sağlanarak genel önleme amacına hizmet edilmesi hedeflenmektedir. Nitekim cezanın uygulandığına insanların şahit edilmesi gerekliliği de bunu göstermektedir.

Zina suçunun ispatı için; dört şahidin suçun işlendiğini en açık biçimde görmeleri, belirli bir süre içinde şahitlik etmekten kaçmamaları, kendi aralarında yer, zaman, şekil bakımından ihtilafa düşmemeleri gibi şartların oluşması gerekmektedir²⁷³. Dolayısıyla, zina cezasının infazı için öngörülen şartların oluşması oldukça zor olup, İslam hukukunun uygulandığı dönemlerde, zinadan dolayı cezalandırılan insanların sayısı da azdır²⁷⁴. Bu durum da, zinanın cezasında kefarete ama-

²⁶⁸ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 98.

²⁶⁹ Zina suçu, aile düzenine karşı işlenen bir suçtur. (Dağcı, Müessir Fiiller, 45.)

²⁷⁰ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 284.

İslam'a göre; insan neslinin korunması, insanlık medeniyetinin istikrarının bozulmaması için, erkek ile kadın ilişkileri yalnızca meşru ve güvenilir araçlarla düzenlenmelidir. (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 301-302.)

²⁷¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 472.

²⁷² Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 29.

²⁷³ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 317.

²⁷⁴ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 310.

cının ön planda olmadığını göstermektedir. Zira, cezalandırma için birçok şartın bir arada gerçekleşmesinin öngörülmesinin, işlenen her zina suçunun cezalandırılmaması sonucunu doğurması kaçınılmazdır.

Malın ve meşru kazanç düşüncesinin korunması amacıyla, hırsızlık ve diğer haksız kazanç sağlama yolları yasaklanmış ve buna yönelik had cezası getirilmiştir²⁷⁵. Mâide Suresi'nin 38. ayeti şu şekildedir: "Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir²⁷⁶." Kur'an-ı Kerim'de yer alan bu hüküm, hırsızlık suçunun cezasının ibret maksatlı olduğunu açıkça beyan etmektedir²⁷⁷. Dolayısıyla, hırsızlık suçunun cezalandırılmasında cezanın genel önleme amacının ön planda olduğu söylenebilecektir. Fıkıh âlimlerinin çoğunluğu da, hadd-i sirkatin (hırsızlık cezasının) zecr (önleme, menetme, engelleme) maksadıyla konulduğu, telef etme (ortadan kaldırma, yok etme) gibi bir maksat taşımadığı kanaatindedirler²⁷⁸. Hırsızlık cezası, özelde malı korumak, genelde ise mülkiyet ve toplum düzenini sağlamak içindir²⁷⁹. Bunun yanında, hırsızlık suçunun cezasının ağırlığı ve kişi üzerinde çok önemli bir kalıcı etki bırakması göz önüne alındığında, bu cezada, kefaret amacının da önemli oranda gerçekleştiği söylenebilecektir. Nitekim, özellikle kefaret amacına hizmet edecek şekilde; hırsızlık suçunun cezasının infazından sonra bu suçun ikinci defa işlenmesi hâlinde, hırsızın sol ayağının kesileceği hususunda İslam hu-

"Zina suçuna şahitlik ettiğini ileri süren kişilerin olayı tam görmeden bu suça ilişkin şahitlikte bulunmaları, iftira suçlusu olarak kazf haddine çarptırılmalarını gerektirir. Böylece, zina gibi hassas bir konuda yerli yersiz açıklamalarda bulunulması önlenmektedir." (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 311.)

²⁷⁵ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 97.

Hırsızlık, mülkiyete ve kamu güvenliğine karşı işlenen bir suçtur. (Dağcı, Müessir Fiiller, 45.)

²⁷⁶ "Mâide Suresi, 38. Ayet", (Erişim Tarihi: 15.11.2024), <https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/707/38-ayet-tefsiri>.

²⁷⁷ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 29.

Kur'an'da hırsızlık suçunun cezasına ilişkin ayette yer alan 'ibret' ifadesi, cezanın sadece varlığının bilinmesinin, bu türden suçları önlemeye matuf olduğuna işaret etmektedir. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 29.)

²⁷⁸ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 30.

²⁷⁹ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 284.

kukçuları görüş birliği içerisinde²⁸⁰. Bununla birlikte, böylesine ağır cismani cezalarda esasen cezanın tüm amaçlarının gerçekleşmesinin ön planda olduğunu da söylemek mümkündür.

Hırsızlık suçunun cezasını belirleyen Mâide Suresi'nin 38. ayetinin hemen ardından 39. ayette; "Kim bu haksız davranışından sonra tövbe eder ve hâlini düzeltirse, bilsin ki Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir." hükmü yer almaktadır²⁸¹. İslam hukukçularının çoğunluğu, hırsızlık cezasıyla ilgili bu ayette ifade edilen hırsızın tövbe ederek kendisini ıslah etmiş olması hâlinin, malı çalınarak mağdur duruma düşen kişinin rızasının bulunması şartıyla cezayı düşüreceği şeklinde bir görüş beyan etmişlerdir²⁸². Dolayısıyla, hırsızlık suçunun cezasının hukuki dayanağını oluşturan ayet ile onun hemen ardından gelen ayet, hırsızlık suçuna ilişkin cezanın özel önleme fonksiyonu taşıması gerektiğine işaret etmektedir; zira, işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyarak kendisini uslandıran kişinin cezalandırılmaması söz konusu olabilecektir²⁸³. Böyle bir durumda, yani hırsızın tövbe ederek kendisini ıslah etmesi ve mağdurun da hırsızın cezalandırılmamasına rıza göstermesi durumunda, kefaret ve genel önleme amaçları değil, özel önleme amacı ön planda olacak, hatta kefaret ve genel önleme amaçlarının hiç gerçekleşmediği de söylenebilecektir.

İslam ceza hukukunda yer alan ve Şâri' tarafından belirlenmiş olan cezaların bazılarında sosyal amacın ağırlıklı olarak gözetildiği görülmekteyken, bunlar daha çok toplumsal barışa yönelik suçlara ilişkin uygulanan ceza türleri olup, bu cezalar klasik kaynaklarda 'el-bağy (kamu otoritesine karşı isyan hareketi)' ve 'kat'u't-tarîk (yol kesme)' gibi başlıklar altında kapsamlı şekilde tartışılmıştır²⁸⁴. Bağy suçu, meşru hükümet ve siyasi iktidar aleyhine işlenen bir suçtur²⁸⁵. Bağy (kamu otoritesine karşı isyan hareketi) suçunun ve bunun ceza-

²⁸⁰ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 476.

²⁸¹ "Mâide Suresi, 39. Ayet", (Erişim Tarihi: 15.11.2024), <https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/708/39-ayet-tefsiri>.

²⁸² Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 30.

²⁸³ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 30.

²⁸⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 27.

²⁸⁵ Dağcı, Müessir Fiiller, 45.

sının dayanağı, Hucurât Suresi'nin 9. ayetidir²⁸⁶. İlgili ayet şu şekildedir: "Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa -Allah'ın emrine geri dönünceye kadar- haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adaletle çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever²⁸⁷." İslam hukukçularına göre bağı suç, kamu otoritesince gerektiğinde silah gücüyle karşılanacak olan, sosyal içerikli bir suç olup; İslam hukukçuları, bağı suçunu işleyenlerin suç oluşturan bu fiillerinden vazgeçmemeleri hâlinde, toplum barışını, sulh ve sükuneti sağlayacak şekilde, öldürmek de dahil olmak üzere, onlara yönelik her türlü muamele yapılabileceği görüşündedirler²⁸⁸. Bu bakımdan, bağı suçunun cezası bağlamında özellikle cezanın genel ve özel önleme amaçlarının ön planda olduğu söylenebilir.

Yol kesip haraç alan, insanlara silahla saldırıp gasp ve yağma yaparak kamu düzenini bozan, insanların canına, malvarlığına kast ederek devletin ve toplumun düzenini bozan kimsenin cezası da Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir²⁸⁹. Klasik kaynaklarda "kat'u't-tarîk (yol kesme)" başlığı altında geniş bir şekilde izah edilen yol kesme suçunun hukuki dayanağı, Mâide Suresi'nin 33 ve 34. ayetleridir²⁹⁰. İlgili ayetler şu şekildedir: "Allah'a ve Peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır. Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna! Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir²⁹¹."

²⁸⁶ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 27.

²⁸⁷ "Hucurât Suresi, 9. Ayet", (Erişim Tarihi: 16.11.2024), <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Hucur%C3%A2t-suresi/4621/9-ayet-tefsiri>.

²⁸⁸ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 27-28.

²⁸⁹ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 97.

Hirâbe (yol kesme ve eşkiyalık), mülkiyete ve kamu güvenliğine karşı işlenen bir suçtur. (Dağcı, Müessir Fiiller, 45.)

²⁹⁰ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 28.

²⁹¹ "Mâide Suresi, 33-34. Ayet", (Erişim Tarihi: 17.11.2024), <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/702/33-34-ayet-tefsiri>.

Yol kesme, silahlı gasp ve yağma suçlarını işleyen kimsenin cezası, suçun ağırlığına göre, öldürülme, asılma, el ve ayağın çapraz kesilmesi ya da sürgündür²⁹². Bu suç açısından oldukça ağır cezaların öngörül-müş olması, bu suçun cezasında kefarete amacının ön planda olduğunu göstermekteyken; bunun yanında, söz konusu cezaların genel ve özel önleme amaçlarına da önemli derecede hizmet ettikleri söylenebilecektir. Dolayısıyla, yol kesme suçu bakımından, esasen cezanın tüm amaçlarının gerçekleşmesinin ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, söz konusu suça karşılık ölüm cezasının uygulanması hâlinde, cezanın özel önleme amacının gerçekleştiğinden söz edilmesi mümkün olmayacak, bu durumda cezanın kefarete ve genel önleme amaçlarına hizmet edilmiş olunacaktır. Buna karşılık, yol kesme suçunda, suçlunun kendiliğinden pişmanlık duyarak kendisini ıslah etmiş olması, durumunu düzelterip topluma uyum sağlayan bir birey hâline gelmesi, cezalandırmadaki amacın aslında gerçekleşmiş olduğu anlamını taşıdığından, bu durumda cezanın düşürülmesi gerektiğine açık bir delalet vardır²⁹³. Zira, ilgili ayette; “Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna!” denilmektedir. Bu hükümden, söz konusu suç ve cezası açısından cezanın özel önleme amacının da oldukça önemli olduğu sonucu çıkarılabilecektir.

İslam dininden çıkan kimse (mürted) için Kur’an-ı Kerim’de dünyevi bir ceza öngörülmemekle birlikte²⁹⁴, Hz. Peygamber’in “Dinini değiştiren kimseyi öldürünüz (Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 1; Tirmizî, “Hudûd”, 20)” hadisi gereğince, dinden çıkan kimseye ölüm cezası uygulanır²⁹⁵. Ancak, mürted olmaktan kasıt, İslam nizamına, İslam devletinin varlık ve bütünlüğüne karşı çıkıp ona başkaldırmak için dinden dönmedir ve mürtede uygulanan ölüm cezası da bu düşünceyle dinden dönmenin cezasıdır, yoksa, kılıç zoruyla insanları dinde

²⁹² Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 97.

İslam ceza hukukunda kat’u’t-tarîk (yol kesme) olarak ifade edilen suç, toplum huzur ve güvenliğini tehdiye yönelik bir suç olduğundan, bu tür fiiller için takdir edilecek cezalar da sosyal barışı ve toplumsal huzuru sağlamaya yöneliktir. (Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 28.)

²⁹³ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 28.

²⁹⁴ Kur’an’da dinden dönme ile ilgili ayetlerden hiçbiri, dünya hayatında verilmesi gereken bir cezadan bahsetmemektedir. (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 313.)

²⁹⁵ Hasanova, “Maslahat Prensibi Açısından Cezalar”, 100.

tutmak için değildir²⁹⁶. Burada, İslam devletinin düzeni açısından ciddi bir tehdit oluşturan fiillerin önlenmesi hedeflenmekte olup, bu bakımdan cezanın genel önleme amacının ağırlıklı olarak gözetildiği söylenebilir. Bununla birlikte, cezanın kefaret amacının gerçekleştirilmesi de söz konusudur. Dinden dönmede, ölüm cezası tövbe ve benzeri bir nedenle düşecek olursa, yerine duruma uygun bir ta'zîr cezası geçecek ve hâkim buna ilişkin yetkisini kullanacaktır²⁹⁷. Ayrıca, mürtedin öldürülmesi cezasının, o günkü şartların gerektirdiği siyasi-idari bir ceza olarak değerlendirilmesi de mümkün olup; nitekim bazı hukukçular, bu cezanın had cezası değil ta'zîr cezası olduğunu ve bu cezayı uyguladığı durumlarda Hz. Peygamber'in Devlet başkanı sıfatıyla takdir hakkını kullandığını ileri sürmektedirler²⁹⁸.

İslam hukukunda, beş temel esastan biri olan aklın korunması amacıyla, içki içme gibi akla zarar verici eylemler yasaklanmış ve buna yönelik had cezası getirilmiştir²⁹⁹. Hz. Peygamber, içki içme suçunun cezası konusunda kesin bir sayı belirlemediği için, bu cezanın miktar ve şeklinin devleti idare eden kişi ve kurumların yetkisine bırakılabileceği söylenebilir³⁰⁰. Burada esas olarak, İslam'ın koruduğu temel değerlerden olan aklın korunması amacıyla içki içilmesinin önlenmesi ve aynı zamanda içki içen kişinin toplum açısından ortaya çıkarması muhtemel zararların önüne geçilmesi hedeflendiğinden, bu suçun cezasında genel önleme amacının ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Cezalandırmanın amaçları bakımından had cezaları ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa; İslam hukukunda had cezasını gerektiren suçların cezalandırılmasından ziyade, yaygınlaş-

²⁹⁶ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 314.

"Mürtedin (dinden dönenin) idamla cezalandırılması, devletin düzenine karşı başkaldırdığı ve bir bağıy suçu işlediği içindir. Dolayısıyla, irtidad için öngörülen idam cezası, bu davranış ile açıkça propaganda yoluyla İslam nizamına karşı gelmesinden dolayıdır." (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 315-317.)

²⁹⁷ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 313.

²⁹⁸ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

²⁹⁹ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 99.

Had cezasını gerektiren söz konusu suç, şürib (şarap içme) suçu olup; şarabın yanında, beden sağlığını ve toplumun huzur ve güvenliğini tehdit eden diğer alkollü ve uyuşturucu maddeleri de şürib kapsamında değerlendirmek gerekir. (Dağcı, Müessir Fiiller, 46.)

³⁰⁰ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 99.

masının, aleni hâle gelmesinin önüne geçilmesine daha büyük önem verilmesi göz önüne alındığında, had cezasını gerektiren suçlar bakımından kefarete amacının ön planda olmadığını, söz konusu suçların henüz işlenmeden önlenmesinin esas amaç olduğunu, dolayısıyla cezanın genel ve özel önleme amaçlarının ön planda olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte, had cezasını gerektiren farklı suçlar ve cezaları açısından cezanın farklı amaçları ön plana çıkabilmektedir. Örneğin, zina suçunun cezalandırılmasında, cezanın uygulandığına insanların şahit edilmesi gerekliliği bulunmakta olup, esas olarak caydırıcılık sağlanarak genel önleme amacına hizmet edilmesi hedeflenmektedir. Hırsızlık suçunun cezalandırılmasında ise, Allah'tan bir ibret olarak hırsızın elinin kesilmesi, caydırıcılığa ve cezanın genel önleme amacına işaret etmekle birlikte; hırsızlık suçunun cezasının ağırlığı ve kişi üzerinde çok önemli bir kalıcı etki bırakması göz önüne alındığında, bu cezada, kefarete amacının da önemli oranda gerçekleştiği söylenebilecektir. Bununla birlikte, hırsızın tövbe ederek kendisini islah etmesi, mağdurun da hırsızın cezalandırılmamasına rıza göstermesi ve bu nedenle hırsızın cezalandırılmaması durumunda, kefarete ve genel önleme amaçlarının gerçekleşmediği söylenebilecektir. Had cezasını gerektiren bazı suçlar bakımından ölüm cezasının uygulanması mümkün olup (örneğin, kamu otoritesine karşı isyan ve yol kesme suçunda); işlenen suç karşılıklı ceza olarak ölüm cezasının uygulanması hâlinde, cezanın özel önleme amacının gerçekleşmesi mümkün olmayacak, bu durumda cezanın kefarete ve genel önleme amaçlarına hizmet edilmiş olunacaktır. Dolayısıyla, ölüm cezasında cezanın özel önleme amacı bulunmamaktadır. Buna karşılık, had cezasını gerektiren bir suçun tekerrürü hâlinde had cezasının keyfiyet itibarıyla daha şiddetli bir şekilde uygulanabilmesinin veya suçluya had cezasının yanında ta'zîr cezası da verilebilmesinin, esas olarak cezanın özel önleme amacına hizmet ettiği söylenebilecektir.

2. Kısas ve Diyet Cezaları ve Bunların Cezalandırmanın Amaçları Bakımından Değerlendirilmesi

Kısas kavramı; “faili, kasten işlediği öldürme veya yaralama fiiline karşılık, fiili cinsinden olmak üzere ona eşit bir ceza ile cezalandırmak” şeklinde tanımlanabilir³⁰¹. Kur'an-ı Kerim'de, bir insanın kasten

³⁰¹ Dağcı, Müessir Fiiller, 127.

öldürülmesinin veya yaralanmasının karşılığı olan yaptırımın belirlenmesinde ve uygulanmasında kısas esası benimsenmiştir³⁰². Kur'an-ı Kerim, kısasın farz kılındığını ve kısasta hayat olduğunu (Bakara Suresi, 178-179. ayet), Tevrat'ta da kısasın emredildiğini (Mâide Suresi, 45. ayet), insan öldürmede maktulün velisine kısası isteme yetkisi verildiğini (İsrâ Suresi, 33. ayet)³⁰³, maktulün velisi tarafından katilin affedilmesi hâlinde (Bakara Suresi, 178. ayet) veya hata sonucunda insan öldürmelerde (Nisâ Suresi, 92. ayet) diyet ödeneceğini belirtmektedir³⁰⁴. Kısas ve diyet cezaları da had cezaları gibi Kur'an ve Sünnet ile takdir edilmiş olan cezalardır; ancak bunları içeren hükümler, Allah hakkına ilişkin olmayıp kul hakkına ilişkindir³⁰⁵. Dolayısıyla, kısas ve diyet cezaları, şahsi hakların hâkim olduğu cezalardır³⁰⁶.

Kısas ve diyet cezalarında şahsi haklar söz konusu olduğundan, suçun mağduru isterse suçluyu affedebilir ve bu durumda, mağdurun affetmesi, affedilen suçluya uygulanacak cezayı düşürür³⁰⁷. Dolayısıyla,

³⁰² Özgenç, "İnsan Öldürme", 506-507.

³⁰³ İsrâ Suresi'nin 33. ayeti şu şekildedir: "Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur." ("İsrâ Suresi, 33. Ayet", (Erişim Tarihi: 18.11.2024), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2062/33-ayet-tefsiri>.)

³⁰⁴ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa ona elem verici bir azap vardır." ("Bakara Suresi, 178. Ayet", (Erişim Tarihi: 18.11.2024), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/185/178-ayet-tefsiri>.)

³⁰⁵ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 100.

³⁰⁶ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

İslam hukukunda, kısas (öç) hakkı, 'hayatın kaynağı' olarak görülür ve bu hak devlete değil, bireye aittir. (Rahimov, Suç ve Ceza, 72.)

³⁰⁷ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 100.

Kisastan söz eden ayette (Mâide Suresi, 45. ayet), yapılan bağışlamanın ya da mâli fedakarlığın, işlenen günah için kefarete olacağı bildirilmiştir. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 102.)

"Mâide Suresi'nin 45. ayeti şu şekildedir: "Tevrat'ta İsrâiloğulları'na, "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... Yaralamalarda da kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir kefarete olur. Ve her kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir" diye yazdık." ("Mâide Suresi

kıyas ve diyet cezası, maktulün yakınlarının affetmesiyle veya anlaşma ile düşer³⁰⁸. İslam ceza hukukunda, diğer ağır cezalarda olduğu gibi kıyasta da cezanın mümkün olduğu kadar kaldırılması hedeflenmiştir³⁰⁹. Yaşam ve organlar üzerinde sonuçlar doğuran kıyas cezası bakımından, mağdurun (ölüm hâlinde mağdurun yakınlarının) isteğine bağlı olarak af ve sulh müesseseleri kabul edilmek suretiyle, kıyasın uygulanması sınırlandırılmıştır³¹⁰. Bu bakımdan, kıyas cezası bakımından cezanın kefaref amacından ziyade diğer amaçlarının ön planda olduğu düşünülebilir. Hatta, af sonucunda suç işleyen kimsenin cezasız kalması durumunda, cezanın hiçbir amacının gerçekleşmemiş olacağı da söylenebilecektir. Bununla birlikte, kıyasta esas olarak, suçlunun mağdura verdiği zararın misliyle cezalandırılması ilkesi hâkimdir³¹¹. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ve af hakkından bağımsız olarak düşünüldüğünde ise, kıyas cezasında cezanın kefaref amacının oldukça önemli olduğu sonucu çıkarılabilecektir. Kıyasın, tam anlamıyla adil bir kefaref olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bunun yanında kıyas cezası, insan vücudu üzerinde etki gösteren ve hatta hayatına mal olabilecek ağır bir ceza olmasından kaynaklanan caydırıcılığı dolayısıyla, cezanın genel önleme amacına da önemli ölçüde hizmet edecektir.

Kıyas, ‘canda kıyas (kıyas fi’n-nefs)’ ve ‘uzuvda kıyas (kıyas mâ dûne’n-nefs/kıyas fi’l-etrâf)’ olmak üzere iki bölüme ayrılmakta olup,

si, 45. Ayet”, (Erişim Tarihi: 19.11.2024), <https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/714/45-ayet-tefsiri>.)

³⁰⁸ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 476.

³⁰⁹ Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 293.

Bir haksızlığın karşılığı olarak yaptırımın belirlenmesinde ve uygulanmasında misliyle mukabele esas ise de; ceza siyaseti açısından kötülüğe karşı iyilikle mukabele edilmesi tavsiye edilmiş, bu çerçevede uzlaşma ve af, övgüye layık görülmiştir. (Özgenç, “İnsan Öldürme”, 506.)

³¹⁰ Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 293-294.

³¹¹ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 475.

“Cezalandırmak isterseniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın, fakat sabır gösterirseniz bilin ki sabırlı davrananlar için bu muhakkak daha hayırlıdır.” (“Nahl Suresi, 126. Ayet”, (Erişim Tarihi: 19.11.2024), <https://kuran.diyabet.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/2027/126-ayet-tefsiri>.)

Hz. Peygamber, “Kölesini öldüreni öldürürüz, onun burnunu, kulağını kesenin burnunu, kulağını keseriz ve onu iğdiş edeni iğdiş ederiz” buyurmuştur (Buhari, “İlim”, 39; “Cihad”, 17; “Diyet”, 24, 31; Ebu Davud, “Diyet”, 7). (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 296.)

her iki şekli de Kur'an'da düzenlenmiştir³¹². Bakara Suresi'nin 179. ayeti şu şekildedir: "Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız³¹³." Bu ayetin delaletinden, kısas cezasının, toplumu muhafazaya yönelik bir fonksiyon icra ettiği anlaşılabilir³¹⁴. Zira, bu ayet ile toplum barışının devamlılığı bakımından kısasın önemine işaret edilmiştir³¹⁵. Söz konusu ayet ile, kısas cezasının özellikle cezanın genel önleme amacını gerçekleştireceğine işaret edildiğini söylemek mümkündür. Zira, kısas cezasının caydırıcı etkisi ile, insanların bu cezayı gerektirecek fiillerden sakınması beklenmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, cana karşı işlenen suçlarda uygulanması öngörülen ölüm cezası, suçluları caydırma etkisi olan bir ceza yaptırımı olup; bu ceza, insani olmayan yöntemlerle işlenen en acımasız suçlardan insanlığın kurtarılması gibi asil bir amaç taşımaktadır³¹⁶. Kısas cezasının naslarda yer alması, başkasını kasten öldürmeyi planlayan kişiyi bu fiilden caydırmış olur; böylelikle, hem bu kişi hem de öldürmeyi planladığı kişi hayatta kalmış olacaktır³¹⁷.

Kısas cezası, hem adil bir kefaret olması dolayısıyla kan davalarını önlemek hem de caydırıcılık özelliği dolayısıyla insanların birbirlerinin hayatına kastetmemeleri açısından önemli bir role sahiptir³¹⁸. Kasten öldürme suçuna asli olarak iştirak eden birden fazla kimsenin bir kişi karşılığında öldürülmesi yönündeki ashop görüş ve uygulaması da, kısas cezasında şahsi hakkı korumanın yanı sıra kamu düzenini sağlama ve suçu önleme amacının hâkim olması ile izah edilebilir³¹⁹.

³¹² Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

³¹³ "Bakara Suresi, 179. Ayet", (Erişim Tarihi: 20.11.2024), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/186/179-ayet-tefsiri>.

³¹⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 28.

Kısas cezasının varlığı, toplumun yaşamasının, devamının bir garantisi olup, Bakara Suresi'nin 179. ayeti bunun en açık delilidir. (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 317.)

³¹⁵ Özgenc, "İnsan Öldürme", 507.

³¹⁶ Rahimov, Suç ve Ceza, 121.

³¹⁷ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 28.

İnsan öldürmeyi düşünen bir kimse, bir kimseyi öldürünce ceza olarak kendisinin de öldürüleceğine kesin olarak emin olduğu takdirde, öldürmekten vazgeçer ve böylece ne öldürmüş ne de öldürülmüş olur. (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 284.)

³¹⁸ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 283-284.

³¹⁹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

İslam ceza hukukunda uygulamaya konulması en zor ceza ölüm cezası olup, bu cezanın verilebilmesi, gerçekleşmesi son derece zor olan birtakım şartların bulunmasına bağlıdır; ayrıca, ölüm cezasının verilebildiği suçların sayısının çok sınırlı olması da ölüm cezasının kolay kolay gündeme gelmeyeceğini göstermektedir³²⁰. Bunun yanında, İslam hukukunda kısas cezası geçerli olmakla birlikte, suçluya işkence edilmesi yasaklanmıştır³²¹. Cezayı infaz edecek kamu otoritesi tarafından, cezalandırma sırasında işkence ve eziyet uygulanamaz ve dolayısıyla, örneğin yakılarak cezalandırma mümkün olmayıp, devlet gücü kullanılarak infaz edilen yaptırımlardan hiçbiri, kişiye kötülük mahiyeti taşımamalıdır³²². Nitekim, Hz. Peygamber; suçun boyutu, ölçüsü ve toplumda uyandırdığı infialin derecesi ne olursa olsun, suçluları cezalandırırken onlara azap vermek maksadı güdülemeyeceğine dikkat çekerek, “Allah’ın azabıyla azap etmeyiniz (Buhârî, “Cihad”, 3; Ebu Davud, “Hudûd”, 1)” talimatını vermiştir³²³. Hz. Peygamber, “Allah her şeyde güzel ve uygun davranmayı emretmiştir. Öldürdüğünüzde bile bu işi güzel yapınız (Tirmizî, “Diyât”, 14)” mealindeki hadisle ve kısasın ancak kılıçla infaz edileceğini (İbn Mâce, “Diyât”, 25) beyan ederek, işkenceyle veya ateşte yakarak öldürmeyi yasaklamış (Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 120, 122), böylece yargılamada olduğu gibi cezaların infazında da adaletin gözetilmesini emretmiştir³²⁴.

İslam ceza hukukunda, suçun doğrudan doğruya karşılığı olan ceza “asli ceza” denilirken, bu cezayı infaz imkânı olmayınca onun yerine geçen “bedel ceza” veya asli cezaya ilave olarak verilebilen “ek ceza” da söz konusu olabilmektedir³²⁵. Cinayetler bakımından kısas

³²⁰ Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 287.

İslam ceza hukukunda idam cezası mevcuttur ve gereklidir; ancak, bu cezanın uygulanması için gerekli şartların oluşması oldukça zor olduğundan, idam cezası uygulamada da oldukça azdır. (Yaşar, “İdamı Gerektiren Suçlar”, 317.)

³²¹ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 476.

İnsan olmaları dolayısıyla suçlulara rıfk ve güzellikle muamele edilmesi gerektiğinin genel bir ilke olarak benimsenmesi, “Biz seni alemlere ancak rahmet için gönderdik (Enbiyâ Suresi, 107. ayet)” ayetinden istinbat edilebilecek bir husus olup; İslam hukukçuları bu husus üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar. (Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 24.)

³²² Özgenç, “İnsan Öldürme”, 506.

³²³ Kahveci, “Hukuk Açısından Ceza”, 24.

³²⁴ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 476.

³²⁵ Bardakoğlu, “Ceza (Fıkıh)”, 473.

asli ceza iken, diyet ise bedel ceza³²⁶, yani bir nevi tazminattır³²⁷. Bir bedel ceza olarak diyetle, cezanın kefarete amacının ön planda olduğu söylenebilecektir.

İslam ceza hukukunda, asli cezayla birlikte verilebilen ek cezalar da söz konusu olabilmekte olup; örneğin, Kur'an'da, hata sonucunda adam öldürenin kefarete olarak diyetten başka, bir mümin köleyi azat etmesi gerektiği (Nisâ Suresi, 92. ayet) bildirilmektedir³²⁸. Burada da ek cezanın kefarete teşkil etme özelliği ön plana çıkmaktadır.

İslâmiyet, Arap toplumunda öteden beri süregelen kolektif sorumluluğu ilke olarak reddedip cezanın şahsiliği kuralını hâkim kılmıştır³²⁹; ancak, bu kuralın iki istisnası olan 'âkile' ve 'kasâme' müesseseleri, belli bir amaca yönelik olarak İslam hukukunda devam ettirilmiştir³³⁰. Hata sonucunda veya kast benzeri (şibh-i amd) öldürme ve yaralama durumlarında, öldürme veya yaralama fiilini gerçekleştiren kişi suçu işlemiş olmasına ve şahsiliğe göre cezayı da esasen tek başına onun çekmesi gerekmesine rağmen, söz konusu suçlara ilişkin cezayı oluşturan diyet ödemesinin belirli bir insan topluluğu tarafından yapılması söz konusu olmaktadır³³¹. Suçluya kaldıramaya-

³²⁶ Kısas veya diyet gerektiren suçların kasten işlenmeleri hâlinde öngörülen asli ceza kısas iken, taksirle işlenmeleri hâlinde ise öngörülen asli ceza diyettir. (Dağcı, Müessir Fiiller, 44-45.)

Dolayısıyla, diyet cezasının asli ceza olması da söz konusu olabilmektedir.

³²⁷ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

Diyetin bir ceza mı yoksa tazminat mı olduğu konusu tartışmalı olmakla birlikte; diyet, kan bedeli ve tazminat olma özelliğini daima korur. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 101.)

Doktrinde Özgenc'e göre; diyet, bir ceza, bir ceza hukuku yaptırımı olmayıp; borçlar hukuku literatüründe haksız fiil karşılığında uygulanan maddi ve manevi tazminat kavramlarının Kur'an literatüründeki karşılığıdır. (Özgenc, "İnsan Öldürme", 509.)

³²⁸ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

³²⁹ İslâm ceza hukukunda, cezaların şahsiliği ilkesi esastır. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 104.)

³³⁰ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

İslam hukukunda cezaların şahsi olmayıp kolektif olmasının söz konusu olduğu iki müessese mevcuttur; bunlardan birisi 'âkile', diğeri ise 'kasâme'dir. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 105.)

İslam hukukunda âkile ve kasâme müesseseleri, belli bir amaca yönelik olarak şahsiliğe istisna tutulmuştur. (Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 285.)

³³¹ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 106.

cağı bir yükü yükleyerek diyet ödemeyi gerçekleştirememesi ihtimali göz önüne alınarak ve mağdur tarafta da ödemenin yapılmaması dolayısıyla daha büyük üzüntü ve kine neden olmamak adına, söz konusu ceza âkileye (kast unsuru bulunmayan bir öldürme veya yaralama olayında suçlu adına diyet ödemeyi yüklenen şahıslar topluluğuna)³³² ödetilerek, ferdin ve toplumun maslahatı ile toplum düzeni ve huzuru sağlanmaya çalışılmaktadır³³³. Âkilenin diyetin ödenmesine katılması, bir sosyal kontrol mekanizması oluşturması dolayısıyla, özellikle zarar suçları bakımından önleyici bir rol oynamaktadır³³⁴. Âkile ve kasâme³³⁵ müesseselerinin her ikisinde de, sadece ceza değil tazmin yönü de bulunan diyet ödeme yükü³³⁶, suç ve suçlu ile zayıf da olsa ilgisi bulunan belli bir insan topluluğuna dağıtılarak, bir yandan toplumda sosyal kontrolün, denetimin yerleşmesi amaçlanmakta, öte yandan da maktulün kanının heder olması önlenmektedir³³⁷. Bu bakımdan, âkile ve kasâme müesseseleri; toplum düzenini korumayı, kamu yararı ve özel yararı sağlamayı, kamu ve birey lehine zararın giderilmesini temin etmeyi amaçlayan, maslahat prensibine uygun müesseselerdir³³⁸.

³³² Hamza Aktan, "Âkile", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 2. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 248.

³³³ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 106.

Ödenecek diyete failin kan akrabaları (asabe) ile meslek teşekküllerinden oluşan âkilesinin ortak edilmesiyle, bir taraftan failin maddi yükünü hafifleten, diğer taraftan da mağduru koruyan kolektif bir tazmin sistemi oluşturulmuştur. (Dağcı, Müessir Fiiller, 131.)

³³⁴ Dağcı, Müessir Fiiller, 60.

³³⁵ "Kasâme, faili meçhul cinayetlerde cezai ve mali sorumluluğun tespit edilmesi amacıyla, cinayetin işlendiği bölgede yaşayan insanların veya maktulün yakınlarının yemin etmesi usulünü ifade eden fıkah terimidir. Kasâme sonucunda diyet ödenmesine hükmedildiği takdirde, diyeti suçlunun kendisinin mi yoksa âkilesinin mi ödeyeceği hususu, cinayetin türüne ve mezheplere göre değişkenlik gösteren bir husustur." (Ali Bardakoğlu, "Kasâme", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 24. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 528-530.)

³³⁶ Âkilenin ve üçüncü şahısların ödemeyi üstlendiği durumlarda diyet, bir cezadan ziyade, tazminat ve sosyal sigorta görünümündedir. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 101.)

"Diyet, bir ceza niteliğinde olmayıp tazminat niteliğinde olduğundan, diyet olarak ödenmesi kabul edilen tazminat miktarının münhasıran suçu işleyen kişi tarafından ödenmesi gerekmemektedir. Dolayısıyla, cezanın şahsiliği kuralı, diyet bakımından geçerli değildir." (Özgenç, "İnsan Öldürme", 509.)

³³⁷ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

³³⁸ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 109.

Cezalandırmanın amaçları bakımından kısas ve diyet cezaları ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapılacaktır; kısasta suçlunun mağdura verdiği zararın misliyle cezalandırılması söz konusu olduğundan, cezanın kefaret amacı öne çıkmaktadır. Bunun yanında, kısas cezası, insan vücudu üzerinde etki göstermesi ve kişinin hayatına dahi mal olabilmesi dolayısıyla, caydırıcılığa ve cezanın genel önleme amacına da hizmet etmektedir. Kasten öldürme suçu bakımından kısas olarak ölüm cezasının öngörülmesi ve kasten yaralama suçu bakımından suçlunun misliyle cezalandırılması, cezanın kefaret amacının tam anlamıyla gerçekleştirilmesini sağlayacağı gibi, adaletin de tam olarak yerine getirilmesini temin edecektir. Bunun yanında, kısas cezası, suç işleme potansiyeli olan kişileri öldürme veya yaralama suçunu işlemekten caydırma bakımından da oldukça etkili olacaktır. Bununla birlikte, kısas olarak ölüm cezasının uygulanması durumunda, cezanın özel önleme amacının yerine getirilmesi söz konusu olmayacaktır. Şahsi haklara ilişkin olan kısas cezaları bakımından af ve sulh müesseseleri kabul edilmek suretiyle kısasın uygulanmasının sınırlandırılması, bu durumlarda cezanın kefaret amacından ziyade diğer amaçlarının ön plana alındığını göstermektedir. Kasten öldürme veya kasten yaralama suçları söz konusu olduğunda, af veya sulh dolayısıyla kısas cezasının uygulanmaması, kefaret amacının tam anlamıyla yerine getirilmemesine yol açacak olmakla birlikte; kısas yerine diyet ödenmesinin söz konusu olması hâlinde, ekonomik bir yaptırım uygulanmak suretiyle işlenen fiilin karşılığı olarak kefaret amacına hizmet edilmesi mümkün olacaktır. Bunun yanında, diyet cezasında, cezanın genel ve özel önleme amaçlarının da mevcut olduğu söylenebilecektir.

3. Ta'zîr Cezaları ve Bunların Cezalandırmanın Amaçları Bakımından Değerlendirilmesi

Ta'zîr cezaları, had ve kısas cezalarında olduğu gibi 'emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker (iyiliği emretme, kötülükten menetme)' vazifesini yerine getirmenin önemli araçlarından³³⁹. İslam hukukçularının çoğunluğu, ta'zîr cezalarının suçluyu ıslah etme, uslandırma ve suçluda ortaya çıkan bozuk düşünce ve davranışları düzeltme ama-

³³⁹ Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 102.

cına yönelik bir işlev gördüğü hususunda fikir birliği içerisinde³⁴⁰. Ta'zîr cezalarında, cezanın kefaret ve genel önleme amaçları bulunmakla birlikte, özel önleme ve ıslah amaçlarının daha ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür.

Had cezasını ve kisası gerektiren suçların dışında kalan fiillerin ne derece suç olduğu ve hangi türden yaptırım ile cezalandırılacağı, yani ta'zîr cezasını gerektiren suçlar ve bunların cezaları, İslam'ın genel ilke ve gayeleri doğrultusunda belirlenir³⁴¹. Suçun derecesi ile uygulanacak cezanın belirlenmesinde, suçun mağdur üzerinde meydana getirdiği zarar yanında, içtimai bünyeye ve üçüncü şahıslara yönelik olumsuz etkisi ile İslami değer hükümlerini ihlâl derecesi de göz önünde bulundurulur³⁴².

İslam hukukçuları, ta'zîr cezalarının; ölüm, celde (sopa), hapis, sürgün, kınama, tehdit, nasihat, tazmin ve mali ceza şeklinde verilebileceğini kabul ederler³⁴³. Uygulanan ceza türüne göre, cezanın belli amaçlarının ön plana çıkması söz konusu olabilecektir. Örneğin, ölüm cezası şeklindeki ta'zîr cezasında, cezanın kefaret ve genel önleme amacı ön planda olacakken; sürgün cezası şeklindeki ta'zîr cezasında ise, daha ziyade özel önleme ve ıslah amacı söz konusu olacaktır.

İslam hukukçularının ta'zîr cezalarıyla ilgili genel yaklaşımı, bunların, suç ve suçlunun durumuna göre hâkimin takdir yetkisinin geniş olduğu ceza türleri olduğu yönündedir³⁴⁴. İslam ceza hukukunda, Devlet başkanı veya hâkimler, naslarda belirtilen cezaları uygulamak zorundayken, ta'zîr cezalarında ise takdir yetkilerini kullanırlar³⁴⁵.

³⁴⁰ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 32.

³⁴¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

Ta'zîr suçlarının nitelik ve sınırlarını, ceza hukukunun genel kurallarını tespit eden ayetler ve hadisler belirlemektedir. (Hasanova, "Maslahat Prensibi Açısından Cezalar", 101.)

³⁴² Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

Ta'zîr cezalarının özelliklerinden birisi, suçlunun ve mağdurun durumuna, suçun büyüklüğüne ve miktarına göre uygulanacak cezanın farklı olabilmesidir. (Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 40. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 198.)

³⁴³ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

³⁴⁴ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.

³⁴⁵ Yaşar, "İdamı Gerektiren Suçlar", 282.

Ta'zîr cezaları bakımından hâkimin takdir yetkisinin geniş olduğuna işaret etmek için bazı İslam hukukçuları, cezanın infazı bakımından "ıslah oluncaya kadar" ifadesini özellikle kullanmakta olup; İslam hukukçularının bu ifadelerinden, Şâri' tarafından tayin ve tespit edilmiş olan cezalarda ağırlıklı olarak özel önleme ve ıslah (uslandırma) amacının gözetilmiş olduğu anlaşılmaktadır³⁴⁶. İslam ceza hukukunda ta'zîr cezaları bölümünde ele alınan cezaların ağırlıklı olarak suçlunun durumu dikkate alınarak uygulanması gerektiği önemli bir husustur³⁴⁷; zira, burada suçluyu tekrar sağlıklı ve uyumlu bir birey olarak topluma kazandırma anlayışı hâkimdir³⁴⁸. Bununla birlikte, ta'zîr cezalarında da toplumun menfaatlerinin gözetildiğini göz ardı etmemek gerekir³⁴⁹.

İslam hukukçularının çoğunluğu, belirli ağırlıktaki suçlarda Devlete, had ve kısas dışında ölüm cezası verme hakkı, yani bir ta'zîr cezası olarak ölüm cezası verme hakkı tanımaktadır³⁵⁰. Nitekim, Hz. Peygamber'in; kasten öldürme, evlinin zinası ve irtidat suçları dışında da ölüm cezasını uyguladığı, örneğin, hayvanla veya hemcinsiyle cinsel ilişki kuranların, Müslümanlar arasında fitne ve fesada yol açanların, mahremiyle evlenenlerin, sihirbazların, suç işlemekte ısrar edip ceza ile uslanmayan hırsızların ve şarap içenlerin belli bir tekerrürden sonra öldürülmelerini emrettiği yönünde rivayetler bulunmaktadır (Ebû Dâvûd, "Hudûd", 2, 20, 29, 30, 37; Şevkânî, VII, 130-133, 165-166, 199-200, 213-214)³⁵¹. Bununla birlikte, İslam hukukçuları, ölüm

³⁴⁶ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.

³⁴⁷ Bir kısım fakihler, suçlunun ıslahı ve suçların önlenmesi amacına ulaşılması bakımından suçluların durumunun dikkate alınarak cezaların tadrîcî şekilde artırılması gerektiğini dile getirmiş olup; bu bağlamda, suçluları içinde buldukları duruma ve makama göre tasnif etmiş ve bu tasnif doğrultusunda her gruba farklı ta'zîr cezasının uygulanması gerektiğini belirtmiştir. (Başoğlu, "Ta'zîr", 200.)

³⁴⁸ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.

Şâri'nin şahsi suç kategorisine giren suçlar (takibi şikâyeteye bağlı suçlar) açısından mağdur olanlara affetmeyi tavsiye etmiş olmasının da, suçlunun kişiliğiyle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi gerektiği hususu (Bakara Suresi/237; Al-i İmran Suresi/134; Mâide Suresi/45; A'raf Suresi/199; İsra Suresi/33; Şûra Suresi/40) önemlidir. (Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.)

³⁴⁹ Kahveci, "Hukuk Açısından Ceza", 33.

³⁵⁰ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

³⁵¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

cezasının ta'zîren uygulanması yönünde Devlete genel bir takdir yetkisi tanımaktan kaçınarak, örnek suç türleri üzerinden ölüm cezasının uygulanmasının mümkün olup olmadığını ayrı ayrı tartışmışlardır³⁵² ve bu durum, İslam hukukçularının, ölüm cezasının sınırlanması, keyfiliğin ve zulmün önlenmesi yönündeki gayret ve temayülleriyle açıklanabilir³⁵³.

Ta'zîr cezası olarak uygulanabilecek diğer bazı ceza türleri açısından bir değerlendirme yapılacak olursa; bir suçun araştırılması sırasında sanığın kaçmasını önleme veya borçluyu ifaya zorlama maksadıyla bir baskı unsuru olarak uygulanan ihtiyati hapse (tutuklama) Hz. Peygamber döneminde rastlandığı görülmektedir³⁵⁴. Ancak bu hapis uygulaması, esas olarak bir ceza değil, bir koruma tedbiri veya zorlama amaçlı hapis niteliğindedir³⁵⁵. Buna karşılık, Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir dönemlerinde, suç işlediği kesinleşen failin hapsedilmesi yönünde bir uygulamanın olmadığı, bu dönemde Medine'de özel bir hapishanenin de bulunmadığı rivayetleri vardır³⁵⁶. Bununla birlikte, Kur'an-ı Kerim, geçmiş kavimlerdeki hapis cezasından bahsetmesinin yanı sıra (Yusuf Suresi, 75-76. ayet), açık kötülük (zina) ya-

³⁵² "Mâlikîler'in çoğunluğu ve bir kısım Hanbelî fakihleri casusluk, zındıklık, bid'atı yayma gibi bazı suçlarda ta'zîren ölüm cezası verilebileceğini kabul etmiştir. Bazı Hanefîler de topluma büyük zararı dokunan, tekerrür eden ve başka türlü engellenemeyecek suçlarda ölüm cezası uygulanabileceğini savunmuştur. Bu çerçevede, sihirbazlık, livâta, hırsızlık, siyasi kargaşa ve isyan çıkarma gibi suçların tekerrürünün önlenmesi amacıyla ölüm cezasının uygulanabileceği kabul edilmiştir." (Başoğlu, "Ta'zîr", 201.)

³⁵³ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

³⁵⁴ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

"Hz. Peygamber döneminde sınırlı sayıda da olsa bazı borçlu, esir ve sanıkların kısa süreler için mescitte veya dehliz gibi kapalı mekanlarda hapsedildiği ya da Mescid-i Nebevî'nin direğine bağlandığı yönünde rivayetler bulunmaktadır. Ancak o dönemde hapsin, asli bir ceza olarak değil, ihtiyati ve zorlayıcı bir tedbir (tutuklama) olarak; mesela suçun sübutuyla ilgili araştırmanın tamamlanmasına kadar sanığın, cezanın infazına kadar suçlunun, ödeme yapıncaya kadar borçlunun, dağıtım veya ceza infazına kadar esirin belli bir süre tutuklanması şeklinde uygulandığı görülür." (Ali Bardakoğlu, "Hapis", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 16. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 55.)

³⁵⁵ İslam hukukunda hapis cezası, uygulanma maksadına göre, ihtiyati tedbir veya ceza olarak uygulanabilmektedir. (Memet Zeki Uyanık, "İslam Hukukunda Hapis Cezası Çeşitleri ve Süreleri", ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8/2 (2017): 141.)

³⁵⁶ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

pan/çirkin fiilde bulunan kadınların evde hapsedilmesini emretmekte (Nisâ Suresi, 15. ayet)³⁵⁷; böylece hapsin de cezai bir yaptırım olarak kullanılabilmesine işaret etmektedir³⁵⁸. Nitekim, Hz. Ömer'in Mekke'de bir evi satın alıp hapisane olarak kullandığı ve bunun İslam'da ilk hapisane olduğu bildirilir³⁵⁹.

Hapis cezasının cezalandırmanın amaçları bağlamında değerlendirilmesine ilişkin olarak çalışmamızın önceki bölümlerinde yer verilen ayrıntılı açıklamaların burada da geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Hapis cezası, İslam hukukçuları tarafından genelde olumlu karşılanmakta, bazı suçlar bakımından eğitici ve ıslah edici bir yaptırım olarak görülmekte, bu konuda kanun koyucuya ve mahkemeye geniş bir takdir hakkı tanınmaktadır³⁶⁰. Özellikle cezanın ıslah amacının gerçekleştirilmesi adına, hapisanelerde mahkûmların suç çeşitlerine

³⁵⁷ Kur'an'da hayâsızlık (fuhuş) yapan kadınların ölünceye kadar evde tutulmasını (imsâk) emreden ayet (Nisâ Suresi, 15. ayet); zina cezasıyla ilgili ayetle (Nûr Suresi, 2. ayet) ve hadislerle neshedildiği tartışması bir yana, hürriyeti bağlayıcı cezaların günümüzdeki özel bir infaz şekli olan hükümlünün oturduğu yerde cezasının infazı (evde hapis) uygulamasından söz etmektedir. (Bardakoğlu, "Hapis", 55.)

³⁵⁸ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

Hapis cezası, İslam hukukunun cezalandırma ile ilgili belirlemiş olduğu önleyicilik (zacr), suç ve ceza dengesi ile suçlunun ıslah edilip topluma yeniden kazandırılması şeklindeki ana ilkeler doğrultusunda öngörülmüş olan bir ceza olarak belirtilebilir. (Uyanık, "İslam Hukukunda Hapis", 141.)

³⁵⁹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

Suçlular çoğalınca özel mekânlar hapisane olarak tahsis edilmiş ve İslam'ın ilk dönemlerindeki ev hapsi uygulaması terk edilmiştir. (Uyanık, "İslam Hukukunda Hapis", 152.)

"İlk dönemlerdeki sürgün cezası, Hulefâ-yi Râsîdîn (Hz. Peygamber'den sonraki ilk dört halife) devrinin ortalarından itibaren yerini giderek hapis cezasına bırakmış ve bu uygulama bir hayli yaygınlık kazanmıştır. Hz. Ömer'in Mekke'de Safvân b. Ümeyye'nin evini hapisane olarak kullanılmak üzere satın aldığına ve onun dönemindeki hapis cezası uygulamalarına dair rivayetler, hapis cezası ve hapisane uygulamasının Hz. Ömer'le başladığını göstermektedir." (Bardakoğlu, "Hapis", 55.)

³⁶⁰ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

Hapis cezasında amaç, hem suçun işlenmesini önlemek hem de suçluyu ıslah etmek olduğuna göre, ne tür suçlar için hapis cezası uygulanacağı, kural olarak kanun koyucunun tayinine ve hâkimin takdirine bağlı bir husustur. (Bardakoğlu, "Hapis", 56.)

"Ta'zîr cezası olarak verilebilecek hapis cezasının süresi konusunda ise, bunun üst sınırının bulunmayıp işlenen suça göre belirleneceği yönünde bir görüş ile hapis cezasının bir yıldan az olması gerektiği şeklinde bir görüş bulunmaktadır. Şâfiiler çoğunlukla ikinci görüşü benimserken, başta Mâlikîler olmak üzere diğer mezheplerde ta'zîren verilecek hapis cezasının üst sınırının, suçun ağırlığına ve suçlunun durumuna göre belirlenmek üzere hâkimin takdirine bırakılacağı kabul edilmektedir." (Başoğlu, "Ta'zîr", 201.)

ve durumlarına göre ayrı bölümlere konulması tedbirine, İslamiyet'in ilk devirlerden itibaren rastlanmakta olup, halifeler de bu konuya ayrı bir önem vermişlerdir³⁶¹.

Ta'zîr cezası olarak uygulanabilecek bir diğer ceza türü, sürgün cezası olup; bu cezanın uygulanması suretiyle, suçlu, kendi vatanından uzakta bir yere sürülebilecek veya belirli bir yerleşim bölgesinde zorunlu ikamete tabi tutulabilecektir³⁶². Sürgün cezası, kamu menfaatinin temin etmek amacıyla verilebilmekte olup; nitekim Hz. Peygamber, kadınlığa özenen bir erkeği (Ebû Dâvûd, "Edeb", 61), Hz. Ömer de çevresindeki kadınları fitneye düşüren bir genci Medine dışına sürgün etmiştir³⁶³. Burada suçlunun toplumdaki tecrit edilerek, kötülüklerin alenileşmesinin ve yayılmasının önlenmesi ile toplumun kötülüklerden korunmasının özellikle amaçlanmış olduğu görülmektedir³⁶⁴. İlk devirden itibaren İslam hukukçuları, sürgünden maksadın genelde suçluyu toplumdaki tecrit etmek olduğunu ve bu amacın hapis cezası ile de gerçekleştirilebileceğini ileri sürerek, sürgün cezası yerine hapis cezasının verilebileceğini belirtmişlerdir³⁶⁵.

Ta'zîr cezası olarak uygulanabilecek diğer ceza türleri olarak; bedeni bir ceza teşkil eden ve cezanın kefaret amacının ön plana çıktığı sopa cezasının yanında, tazmin, kınama, tehdit, nasihat gibi mali ve manevi cezalara da değinilebilir. Hangi suçlar için hangi bedeni ceza-

³⁶¹ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 473.

Fıkıh âlimleri de, suçluların işledikleri suç türlerine göre birkaç ana gruba ayrılıp ayrı mekanlarda hapsedilmesini, hatta kısıtlı ehliyetlilerin, genç ve yaşlıların ayrılmasını; suçlunun hapis hanesinde ıslah olmak yerine yeni suçlar ve kötülük yolları öğrenmemesi ve fitnenin önlenmesi için gerekli görmektedirler. (Bardakoğlu, "Hapis", 61.)

³⁶² Başoğlu, "Ta'zîr", 201.

³⁶³ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

³⁶⁴ İslâm hukuk doktrininde, yetkili organların, kamu yararı gereğince, had cezası öngörülmeden suçlar için ta'zîr cezası olarak sürgün cezasının uygulanmasına başvurabileceği kabul edilmiştir. (Talip Türcan, "Sürgün", içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 38. Cilt, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 165.)

³⁶⁵ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 474.

"Eşkıyalık ve yol kesme (hırâbe) suçunu işleyenlere uygulanması öngörülen dört tür cezadan en hafifi, suçluların buldukları yerden sürgün edilmesidir (Mâide Suresi, 33. ayet). Başta Hanefîler olmak üzere fakihlerin çoğunluğu, ayette geçen sürgün cezasından maksadın suçluyu insanlardan tecrit etmek olduğunu, bu sebeple ayetin geniş bir yorumla hapis cezasını da içerdiğini ifade etmektedir." (Bardakoğlu, "Hapis", 54-55.)

ların verileceği, naslar veya hukuk doktrini tarafından belirlenmiş veya en azından bu konuda objektif ölçüler getirilmişken; mali ve manevi cezaların takdirinde ve infazında kanun koyucuya ve mahkemelere geniş yetkiler verilmiş olup, böylece suçun ve suçlunun durumuna göre önleyici, eğitici ve ıslah edici cezaların seçimine imkân tanınmıştır³⁶⁶. Dolayısıyla, bu ceza türlerinde, cezanın özel önleme ve ıslah amaçlarının ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Cezalandırmanın amaçlarıyla ilgili olarak tarihsel süreçte ileri sürülen çeşitli görüşler doğrultusunda ceza teorileri ortaya çıkmıştır. Cezalandırmadan herhangi bir fayda veya netice beklemeksizin cezanın uygulanmasını başlı başına amaç olarak gören mutlak ceza teorileri, yani kefaret ve adalet teorisi, cezayı geçmişle ilgili olarak değerlendirir. Buna karşılık, nispi ceza teorileri ise, cezanın genel ve özel önleme amaçlarının gerçekleştirilmesini ön plana alarak, cezanın gelecek için verildiğini, cezalandırmanın esasının fayda olduğunu ve bu bağlamda cezanın amacının suçu önlemek olduğunu savunmaktadır. Faydacı teoriler olarak da adlandırılan nispi ceza teorileri açısından, suçların işlenmesinin önlenmesi, yani genel ve özel önleme yanında, suçluların ıslahı da cezanın amaçları arasında görülmektedir. Ceza teorileri arasında üçüncü bir teori olarak ortaya çıkan karma teori ise, cezanın; kefaret, genel ve özel önleme ile ıslah amaçlarını bir arada bulundurduğunu, bu bağlamda cezanın hem geçmişe hem de geleceğe yönelik olduğunu kabul etmektedir.

Cezalandırmanın amaçları bağlamında hapis cezası değerlendirildiğinde, esasen hapis cezasında cezanın bahsedilen tüm amaçlarının az ya da çok mevcut olduğunu söylemek gerekir. Zira, kişiyi belirli bir süre için özgürlüğünden yoksun bırakan hapis cezasının, uğrattığı yoksunluk dolayısıyla kişiye verdiği acı ve ızdırap göz önüne alındığında; bu ceza, işlenen suçun kefaretini oluşturacak ve bu anlamda cezanın kefaret amacı yerine getirilmiş olacaktır. İşlenen suç dolayısıyla gerçekleştirilen haksızlık ile orantılı bir hapis cezası uygulanmasıyla, cezanın adalet amacına da hizmet edildiği söylenebilecektir. Bunun yanında, hapis cezasının caydırıcı etkisinden de bahsetmek

³⁶⁶ Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 475.

mümkün olduğundan, hapis cezasında cezanın genel önleme amacının da bulunduğu görülmektedir. Hapis cezasının, suçlu kişi üzerinde uslandırıcı bir etki doğurması ve onun yeniden suç işlemesinin önüne geçilmesi açısından da faydalı olabileceği söylenebileceğinden, hapis cezası, cezanın özel önleme amacına da hizmet etmektedir. Özellikle cezanın infazı aşamasında, suçlunun yeniden topluma kazandırılmasına yönelik gerçekleştirilecek etkili uygulamalarla, cezanın ıslah amacının yerine getirilmesi de mümkün olabilecektir. Dolayısıyla, hapis cezasının cezalandırmanın tüm amaçlarına hizmet etmesi mümkündür. Suç işlemiş olan bir kişiye, işlemiş olduğu fiil doğrultusunda gerçekleştirdiği haksızlık ile orantılı, fiilinin tam karşılığı olan adil bir ceza verilip, bu cezanın hapis hanece infazı sürecinde suçlunun ıslahını sağlayacak, eğitici, iyileştirici ve destekleyici yöntemler kullanılarak yerine getirilmesi ve suçlunun sorumluluk sahibi bir birey olarak, bir daha suç işlemekten kendini alıkoymaya hazır şekilde toplumsal hayata geri döndürülmesi durumunda, cezalandırmadan beklenen amaçlar yerine getirilmiş olacaktır. Cezanın etkinliğinin sağlanması ve cezanın amaçlarına tam anlamıyla hizmet edilebilmesi için; cezaların mağduru ve kamu vicdanını tatmin edebilecek ağırlıkta olması, suç teşkil eden bir fiil işlendiğinde cezanın mutlak surette uygulanacağı yönünde toplumda bir bilinç oluşturulması, bu bağlamda cezalandırılmaktan kaçmanın mümkün olmadığı bir sistemin mevcut hâle getirilerek cezaların etkinliğinin sağlanması, cezaların infazı aşamasında da eğitici, iyileştirici, topluma kazandırıcı faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

Cezalandırmanın amaçları bağlamında İslam ceza hukuku yaptırımları değerlendirildiğinde ise, daha kapsamlı ve ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulması gerekir. Zira, İslam ceza hukuku yaptırımları, çok farklı türlerde tezahür etmeleri dolayısıyla, uygulanış şekilleri ve etkileri itibarıyla birbirlerinden oldukça farklı özellikler göstermektedirler. Bu bakımdan, İslam ceza hukukunda geçerli olan farklı ceza türlerini, cezalandırmanın amaçları bağlamında ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. İslam ceza hukukunda ceza türleri açısından yapılan temel bir ayırım olarak; had cezaları, kısas ve diyet cezaları ve ta'zîr cezaları ayırımı bulunmakta olup, bu ceza türleri bakımından cezanın farklı amaçlarının ön plana çıktığını belirtmek gerekir.

Had cezaları, doğrudan Kur'an ve Sünnet tarafından belirlenmiş, Allah ve toplum hakkının korunmasına yönelik, uygulanması kesin olan, af ve sulhun söz konusu olmadığı cezalardır. Had cezalarında, cezanın kefaret ve genel önleme amaçlarının ön planda olduğu söylenebilir. Özellikle had cezası olarak uygulanması söz konusu olabilen ölüm cezası ile el kesme gibi bedeni cezalarda, kefaret ve genel önleme amaçları esastır. Bununla birlikte, had cezalarında özel önleme ve ıslah amaçlarının da az da olsa bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak, örneğin ölüm cezasında cezanın özel önleme ve ıslah amacının bulunduğundan bahsedilemez. Zira, işlediği suç karşılığında hayatına son verilen kişinin artık ıslahından ve topluma kazandırılmasından söz etmek mümkün olmayacaktır. Aynı zamanda, bu kişinin bir daha suç işlemesinin önlenmesi gibi bir amaç da söz konusu olamayacağından, ölüm cezasında cezanın özel önleme amacı da bulunmamaktadır. Dolayısıyla, ölüm cezasında cezanın özel önleme ve ıslah amaçlarının mevcut olmadığını söylemek gerekirken; bu ceza türü, yalnızca kefaret ve genel önleme amaçlarına hizmet etmektedir.

Kıyas ve diyet cezaları cezalandırmanın amaçları bakımından değerlendirildiğinde ise; kasten öldürme suçunda kıyas olarak ölüm cezası söz konusu olduğundan, ölüm cezasıyla ilgili yapılan değerlendirmeler burada da geçerli olacaktır. Bunun yanında, kasten yaralama suçunda da kıyas ilkesi geçerli olduğundan ve "göze göz, dişe diş" anlayışı çerçevesinde faile işlediği suçun aynısıyla karşılık verildiğinden, burada da özellikle cezanın kefaret amacının ağırlıklı olduğunu ve yine genel önleme amacının da ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, kıyas ve diyet cezalarında, şahsi hakların korunması esas olup, bu cezaları gerektiren suçların işlenmesi durumunda af ve sulh mümkündür. Af veya sulh durumunda, faile hiç ceza uygulanmaması ya da yalnızca bedel ceza olarak diyet cezasının uygulanması söz konusu olabileceğinden, bu durumlarda esasen cezanın amaçlarının hiç gerçekleşmemiş olacağını ya da cezanın amaçlarına kısmen hizmet edilmiş olunacağını söylemek mümkündür. Ancak, kıyas cezalarını gerektiren suçlarda af ve sulhun uygulanması kural olmadığından, bunlardan bağımsız olarak ele alındığında, bu cezalarda, yukarıda da belirtildiği üzere özellikle cezanın kefaret ve genel önleme amaçlarının ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, af ve sulh durumunda dahi Devletin suçluyu ta'zîren cezalandırma

yetkisi bulunduğundan, böyle bir durumda da cezanın amaçlarının yerine getirilmesinin mümkün olabileceğini belirtmek gerekir.

Ta'zîr cezaları cezalandırmanın amaçları bakımından değerlendirildiğinde ise; bu ceza türlerinde daha ziyade cezanın özel önleme ve ıslah amacının ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür. Zira, ta'zîr cezaları, suça ve suçlunun durumuna göre hâkimin takdir yetkisinin geniş olduğu ceza türleri olup; bu cezalarda, daha ziyade suçlunun ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması amacıyla cezalandırmanın gerçekleştirildiği söylenebilecektir. Bununla birlikte, ta'zîr cezası olarak; ölüm, celde (sopa), hapis, sürgün, kınama gibi çok farklı türden cezalar uygulanması söz konusu olabileceğinden, uygulanan ceza türüne göre farklı değerlendirmeler yapılması gerekecektir. Bu bağlamda, uygulanan ceza türüne göre cezanın belli amaçlarının ön plana çıkması söz konusu olabilecek olup; örneğin, ölüm cezası şeklindeki ta'zîr cezasında, cezanın kefaret ve genel önleme amacı ön planda olacakken, sürgün cezası şeklindeki ta'zîr cezasında ise, daha ziyade özel önleme ve ıslah amacından söz edilebilecektir. Dolayısıyla, ta'zîr cezalarında, uygulanan ceza türü bağlamında cezalandırmanın amaçları bakımından farklı değerlendirmeler yapılması söz konusu olmaktadır.

Görüldüğü üzere, İslam ceza hukukunda birçok farklı ceza türü bulunması dolayısıyla her bir ceza türü bağlamında cezalandırmanın farklı amaçlarının ön plana çıkması söz konusu olmaktadır. Türk ceza hukukunda ise İslam ceza hukukunda mevcut olan ölüm cezası, sopa cezası, el kesme cezası gibi bedensel ceza niteliğindeki cezaların uygulanması mümkün olmayıp, meşru cezalandırma yöntemi olarak hapis cezası kabul edilmiştir. Hapis cezası, cezalandırmanın tüm amaçlarına hizmet eden bir ceza türü olmakla birlikte, özellikle çok ağır bir suç niteliğindeki, insanın en temel hakkı olan yaşam hakkını ihlâl eden kasten öldürme suçu bakımından hapis cezasının cezalandırmanın kefaret ve adalet amaçlarını tam anlamıyla yerine getirmediğini söylemek mümkündür. Zira, bir kimseyi kasten öldüren faile ne kadar ağır bir hapis cezası verilirse verilsin, bu ceza, failin işlemiş olduğu haksızlığın tam olarak kefaretini oluşturamayacak ve işlenen haksızlık sonucunda mağdurun hayatını kaybetmesi göz önüne alındığında, verilen ceza tam olarak adaleti sağlayamayacaktır. Bu bağlamda, kasten öldürme suçu bakımından cezanın kefaret ve adalet amaçlarının tam olarak yerine getirilebilmesi, bir ceza türü olarak ölüm cezasının

uygulanmasıyla mümkün olabilecektir. Nitekim, İslam ceza hukukunda, kasten öldürme suçunun cezalandırılması bakımından kısas olarak ölüm cezası öngörülmüştür. Ancak, İslam ceza hukukunda kasten öldürme suçu karşısında ölüm cezasının uygulanması mutlak olmayıp, af ve sulh müesseseleri doğrultusunda mağdur yakınları tarafından failin affedilmesi veya kısas yerine ekonomik bir ceza olarak diyet ödenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu noktada, ölüm cezasının uygulanmasıyla, cezanın özel önleme ve ıslah amaçlarının gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda, af ve sulh müesseseleri yoluyla, kısas olarak failin öldürülmesi yerine failin canını koruyan yolların önünün açılması, özel önleme ve ıslah amaçlarına hizmet eden yollar olarak değerlendirilebilecektir.

YAZAR BEYANI	
Mali Destek/Teşekkür Beyanı:	Bulunmamaktadır.
Yazarların Katkıları	Eserin tamamı yazar tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı:	Gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet, "Hâkim". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 15. Cilt, 182-183. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Aktan, Hamza, "Âkile". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 2. Cilt, 248-249. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Aktaş, Sururi. "Cezalandırmanın Amacı Üzerine". Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 13/1-2 (2009): 1-25.
- Arslan, Fatma. "İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler". Genç Atebe Dergisi. 3 (2022): 7-14.
- Artuk, Mehmet Emin vd. Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Adalet Yayınevi, 2024.
- Avcı, Mustafa. "İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda İçtima". Kırıkkale Hukuk Mecmuası. 1/1 (2021): 1-30.
- Aydın, Melike Belkis. "Kant'ın ve Hegel'in Felsefesinde Cezanın Amacı". İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 11/1 (2020): 126-138.

- Bacaksız, Pınar. "Cezalandırma ve Topluma Yeniden Kazandırma". Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 16/Özel Sayı (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan) (2014): 4917-4941.
- Bardakoğlu, Ali, "Ceza (Fıkıh)". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 7. Cilt, 470-478. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Bardakoğlu, Ali, "Hapis". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 16. Cilt, 54-64. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Bardakoğlu, Ali, "Kasâme". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 24. Cilt, 528-530. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Başoğlu, Tuncay, "Ta'zîr". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 40. Cilt, 198-202. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Bebek, Adil, "Ceza". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 7. Cilt, 469-470. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Beccaria, Cesare. Suçlar ve Cezalar Hakkında, Çeviren Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi, 2016.
- Boynukalın, Mehmet, "Suç". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 37. Cilt, 453-457. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Centel, Nur, "Cezanın Amacı ve Belirlenmesi". İçinde Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, 337-372. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Çalışkan, İbrahim. "İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 31/1-4 (1989): 367-398.
- Dağcı, Şamil. İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Demirbaş, Timur, "Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları". İçinde Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, 391-408. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Dilberoğlu, Ahmet Vedat. "Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 65/4 (2016): 1517-1544.
- Duindam, Guus. "How Can Punishment be Justified? On Kant's Retributivism". Erişim Tarihi: 24.12.2024, <https://open.library.okstate.edu/introphilosophy/chapter/how-can-punishment-be-justified-on-kants-retributivism/>.
- Dülger, Murat Volkan. Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Erem, Faruk, Ahmet Danışman ve Mehmet Emin Artuk. Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997.

- Hasanova, Samire. "İslam Ceza Hukukunda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi". Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 3/1 (2017): 89-111.
- Kahveci, Nuri. "Hukuk Açısından Ceza Vermenin Teleolojik Boyutu". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2 (2003): 21-36.
- Karakehya, Hakan. "Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları". İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. 66/1 (2008): 87-108.
- Koca, Ferhat, "İstinbat". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 23. Cilt, 368-369. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Koca, Mahmut ve İlhan Üzülmez. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Özbek, Veli Özer vd. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Özel, Ahmet, "Müste'men". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 32. Cilt, 140-143. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Özgenç, İzzet, "İnsan Öldürme ile İlgili Kur'an Hükümlerinin Günümüz Ceza Hukuku Düşüncesine Aktarılması". İçinde Dr. Dr. h.c. Silvia Tellenbach'a Armağan, editör Feridun Yenisey vd., 503-511. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Özgenç, İzzet. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Rahimov, İlham. Suç ve Ceza, Çeviren Tuğrul Veli, İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2014.
- Rosenau, Henning. "Jakobs'un Düşman Ceza Hukuku Kavramı Hukukun Düşmanı". Çeviren Erhan Temel. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 57/4 (2008): 391-402.
- Türcan, Talip, "Sürgün". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 38. Cilt, 164-166. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Uyanık, Memet Zeki. "İslam Hukukunda Hapis Cezası Çeşitleri ve Süreleri". ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 8/2 (2017): 139-164.
- Üzülmez, İlhan. "Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri (Ceza Hukukunda Okullar Mücadelesi)". Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi. V/1-4 (2001): 259-294.
- Yaman, Ahmet, "Zimmî (Fıkıh)". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 44. Cilt, 434-438. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Yaran, Rahmi, "Kefâret". İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 25. Cilt, 179-182. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Yaşar, Ahmet. "İslâm Ceza Hukukunun Hedef ve İlkeleri Açısından İdamı Gerektiren Suçlar". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 9 (1995): 281-317.

Yenidünya, Ahmet Caner. "Ceza Kavramı, Cezanın Amacı, Nitelikleri ve Çeşitleri".
Erişim Tarihi: 26.10.2024, <https://medium.com/@caneryenidunya/ ceza-kavram%C4%B1-cezan%C4%B1n-amac%C4%B1-nitelikleri-ve-%C3%A7e%C5%9Fitleri-73806cbaa62f>.